

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ İÇİN ENGELLİ HAKLARI İZLEME REHBERİ

İnsan
Hakları

Adalete
Eşit
Erişim

Engellilik

Raporla

Özel Hayata
Saygı

Eşit
Haklar

Eşit
Fırsatlar

Sivil Toplum Örgütleri İçin
Engelli Hakları İzleme Rehberi

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği
Kamerhatun Mah. Hamalbaşı Caddesi
No:22/2-3 Beyoğlu İstanbul
Tlf: 0212 293 63 77
www.esithaklar.org
email: esithaklar@gmail.com

Yayına Hazırlayanlar
Duygu Över
Gözde Arasıl

Grafik Tasarım: *Mehmet Ali Çelik*

Basım Yeri: *Ceylan Matbaası*
İSTANBUL - 2017

Bu rehber Avrupa Birliği finansman desteği ile hazırlanmış olup, içeriği ile ilgili tüm sorumluluk Eşit Haklar İzleme Derneği'ne aittir.

Van İşitme
Engelliler ve
Aileleri Derneği

KISALTMALAR

- BMEHS** Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi
- ANED** Avrupa Engellilik Uzmanları Akademik Ağı
(*Academic Network of European Disability Experts*)
- DRPI** Uluslararası olarak Engelli Haklarının Desteklenmesi
(*Disability Rights Promotion International*)
- CAT** İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme
(*Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*)
- CEDAW** Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme
(*Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*)
- CRC** Çocuk Hakları Sözleşmesi (Convention on the Rights of the Child)
- CERD** Irka Dayalı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Uluslararası Sözleşme
(*Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*)
- CRPD** Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi
(*The Convention on the Rights of Persons with Disabilities*)
- OHCHR** Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
(*The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*)

İÇİNDEKİLER

7	GİRİŞ
9	Modül 1 – İNSAN HAKLARI, ENGELLİLİK & İZLEME
9	1.1 Engellilerin Maruz Kaldığı Ayrımcılık
11	1.2 Bir İnsan Hakları Alanı Olarak Engellilik
19	1.3 Engelli Kişilerin Haklarının İzlenmesi
23	Modül 2 – BİREYSEL DENEYİMLERİN İZLENMESİNE DAİR PRATİKLER
23	2.1 Bireysel Deneyimlerin İzlenmesine Dair Pratikler
23	2.1.1 Görüşmeden Önce
29	2.1.2 DRPI Görüşme Kılavuzunu Kullanırken
39	2.1.3 Görüşme Becerileri ve Karşılaşılan Sıkıntılar
44	Modül 3 – KİŞİSEL DENEYİMLERİ ORGANİZE VE KOORDİNE ETMEK
45	3.1 Nereden Başlamalı?
48	3.2 Veri Toplama Nasıl Koordine Edilir?
52	Modül 4 - SİSTEMİK İZLEME (YASALAR, POLİTİKALAR VE PROGRAMLAR)
52	4.1 Uygulamada Sistemik İzleme
52	4.1.1 Sistemik İzlemeye Hazırlanmak
54	4.1.2 Sistemik İzleme için DRPI Şablonunun Kullanılması
56	4.1.3 Sistemik İzleme Bilgilerini Toplamak ve Analiz Etmek İçin DRPI Yasa ve Politika Şablonunun Nasıl Kullanılacağı ile İlgili Rehber
61	4.2 Sistemik bir İzleme Raporu Yazmak
62	4.3 Sistemik İzlemcilerde Olması Gereken Nitelikler ve Beceriler
62	Modül 5 – DRPI’NİN İZLEMeye YÖNELİK SOSYAL TUTUMU
63	5.1 Medyanın Engelliliği Çerçeveleme Biçimleri
64	5.2. Medya İzleme Raporları
68	Modül 6 – PARÇALARI BİRLEŞTİRMEK: BÜTÜNCÜL BİR RAPOR ÜRETMEK
68	6.1. Bütüncül Raporlamaya Giriş
69	6.2 Bütüncül İzleme Raporu Yazmak
73	Modül 7 – ENGELLİLERE SOSYAL ADALET SAĞLAMAK İÇİN İZLEME SÜRECİNDE ELDE EDİLEN BİLGİLERİNDEN FAYDALANMAK
74	7.1 Ülke ve Topluluk Seviyesinde Harekete Geçmek
76	7.2 Uluslararası Seviyede Harekete Geçmek
85	BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ENGELLİ HAKLARI SÖZLEŞMESİN’DE (BMEHS) TANIMLANAN HAKLARIN İZLENME GÖSTERGELERİNE İLİŞKİN İLKELER

- 91 **BASİT BİR TİPOLOJİNİN GELİŞTİRİLMESİ**
- 104 **EK A - ENGELLİ KİŞİLERİN KİŞİSEL İNSAN HAKLARI DENEYİMLERİNİN İZLENMESİ İÇİN GÖRÜŞME KILAVUZU**
- 112 **EK B - ÖZGÜR VE BİLGİLENMİŞ ONAM FORMU**
- 113 **EK C- GÖRÜŞME NOTLARI**
- 114 **EK D - GÖRÜŞMELERDE İHTİYAÇ DUYACAĞINIZ EKİPMAN VE FORMLAR İÇİN KONTROL LİSTESİ**
- 115 **EK E - DAHA FAZLA BİLGİ ALMAK İÇİN NASIL YOKLAMA YAPABİLİRSİNİZ?**
- 116 **EK F- MATRIKS TABLOLARI**
- 118 **EK G - GÖRÜŞMELERİ AYARLAMAK İÇİN KONTROL LİSTESİ**
- 119 **EK H -ULUSAL HUKUK VE POLİTİKA İZLEME ÖRNEĞİ/ŞABLONU**

GİRİŞ

Engellilerin insan hakları yeni veya ayrı bir insan hakları kategorisi olmayıp, engelli kişilerin herkes için geçerli olan medeni, siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal bütün hakları kapsamaktadır. Engellilerin bu haklardan eşit fırsatlarla yararlanmasına ilişkin çeşitli araç ve yükümlülüklerin varlığına rağmen engelli bireyler, haklara eşit erişimde sistematik olarak ayrımcılığa ve hak ihlaline maruz kalmaktadır.

Türkiye'nin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (BMEHS) güvence altına alınan hakların devletler tarafından hayata geçirilmesinin denetimi/izlenmesini ve bu süreçte engellilerin bizzat kendilerinin ve kendilerini temsil eden engelli örgütlerinin de katılımını öngörmektedir.

İnsan haklarına saygıyı güçlendirerek, ayırım gözetmeksizin herkesin haklara eşit fırsatlarla erişimini sağlamanın önemli araçlarından biri de farklı gruplar bakımından izleme ve raporlama faaliyetidir. Hakların kullanımında ve uygulanmasında ayrımcılık alanlarını tespit etmek; hak ihlallerini belgelemek ve insan hakları mekanizmalarının işlerliğini güçlendirmenin yanında savunuculuk faaliyetleri geliştirmek bakımından da önemlidir.

Hak eksenli bir izleme faaliyeti; engellileri hayırseverlik faaliyetlerinin ya da başkalarınca alınan kararların nesnesi olarak görmez, aksine onları insan topluluğunun bütün çeşitliliğini (Yaş, cinsiyet kimliği, inanç, etnik köken vb.) içeren özneler, yani hakların sahipleri olarak gören bir yaklaşımla yapılabilir. Toplumsal cinsiyete ve diğer ikincil dezavantaj riski bulunan gruplara odaklanmayan bir izleme faaliyeti insan hakları perspektifinden yoksun kalacaktır.

Ülkemizde engellilerin uluslararası hukuk ve ulusal mevzuat tarafından güvence altına alınan haklara erişiminin sistematik olarak izlenmesi ve raporlanması engelli haklarının uygulanmasına ve geliştirilmesine katkı sunacaktır. Mevcut durumda engellilerle ilgili istatistiki verinin yetersizliği, hak temelli çalışan engelli örgütlerinin sayısı ve kapasitele-
rindeki eksiklikler, izleme ve raporlama faaliyetinin nasıl bir yöntem kullanılarak yapılması gerektiği gibi konular Türkiye'de engelli haklarının uygulanmasını etkin bir biçimde izlenmesini ve raporlaştırılmasını güçleştirmektedir.

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği (ESHİD) olarak engellilerin haklarının izlenmesi için hak odaklı çeşitli gösterge ve metodları içeren bir kılavuzun sivil toplum kuruluşlarının izleme faaliyetlerini kolaylaştıracığı düşüncesiyle bu kılavuzu yayınlıyoruz.

Elinizdeki kılavuz merkezi York Üniversitesi'nde (Kanada) bulunan ve Disability Rights Promotion International isimli uluslararası bir projenin uzmanları tarafından hazırlanmış olan Engelli Hakları İzleme Rehberi (A Guide To Disability Rights Monitoring) yanında göstergeler ilgili veriler sunan Anna Lawson ve Mark Priestley tarafından (Mayıs 2009) "BMEHS'nin Avrupa'da Uygulanışının İzlenmesi: Göstergelerin Belirlenmesi ve Kullanılmasının Esasları" başlığıyla Avrupa Komisyonu tarafından desteklenen Avrupa Engellilik Uzmanları Akademik Ağı (ANED/ Academic Network of European Disability Experts) ve yine aynı yazarlar tarafından 2009 yılında hazırlanan "Avrupa'da Engellilikte Eşitlik Göstergeleri Ön Hazırlık Gösterge Listesi" başlıklı iki ayrı rehberin ilgili bölümlerinin çevirilerinden oluşmaktadır.

Yayınladığımız haliyle bu kılavuz bir yandan izleme faaliyetinde göstergelerin nasıl belirlenmesi gerektiğine yönelik örnekler sunarken, diğer yandan bireysel deneyimler, medya,

politika ve yasalar bağlamında engelli hakları ile ilgili nasıl izleme yapılması gerektiğine dair geniş kapsamlı bilgiler sunmaktadır.

Sivil Toplum Örgütleri'nin engellilerin insan haklarını izleme ve raporlama faaliyetlerine katkı sunması umuduyla hazırladığımız bu kılavuzda hazırladıkları rehberleri kullanmamıza izin veren kuruluşlara ve çeviriler için emek harcayan Ayşegül Bahçıvan, Cem Kertiş ve Şehnaz Layıkel'e çok teşekkür ederiz.

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği

MODÜL 1 – İNSAN HAKLARI, ENGELLİLİK & İZLEME

Bu modülde engelliliğe bir insan hakları konusu olarak bakılması ve engellilerin insan haklarının izlenmesi konu edilmektedir.

1.1 Engellilerin Maruz kaldığı Ayrımcılık

Ayrımcılığın Nedenleri

Engelli kişiler sıklıkla en temel insan haklarından dahi mahrum bırakılmaktadır. Bu durumun pek çok nedeni vardır:

- Mitler/Yanlış Bilgilendirme
- Tutumlar
- Dil
- Sosyal ve Yasal Engeller
- Çevresel Engeller

Mitler/Yanlış Bilgilendirme

Çoğu toplumda insanların engelli kişiler hakkındaki düşüncelerini mitler ve öğrenilmiş yanlış bilgiler şekillendirir. Bunlara göre engelliler:

- hastalıklı, deforme veya arzu edilmeyen insanlar
- işe yaramaz kimseler
- insan olmayan kimseler
- illet (hastalık getiren, tehlike yaratan)
- dalga geçilecek kişiler

olarak görülür.

Bu türden mitler engellilerin haklarından ve yetkilerinden mahrum bırakılmalarında gerekçe olarak kullanılmıştır. Pek çok insan hayatının bir döneminde öyle ya da böyle engelli olma durumunu tecrübe etmiş olsa da, hiç engeli olmayan insanlar engellileri genellikle 'öteki' olarak görmektedir (herkesten farklı ve izole ayrı bir grup).

Tutumlar

Zaman içinde engellilere çeşitli olumsuzluklar yüklenegelmiştir. Örneğin, engelliler günahkar veya şeytan olarak görülmüş ve kötü şans getirdikleri düşünülmüş; yardıma muhtaç, çaresiz bağımlı ikinci sınıf vatandaşlar olarak algılanmışlardır.

İnsanlar engelli kişilere karşı olumsuz tutum veya fikir geliştirdiklerinde bu insanların deneyimlerini ve fırsatlarını sınırlandıran görünmez engeller yaratırlar. Örneğin, bu olumsuz tutumlar nedeniyle engelli kişiler:

- kapalı kurumlarda, özel okullarda veya evlerinde tecrit edilmiş,
- kendilerinden ve engellerinden utanç duymaları öğretilmiş,
- ne zaman ne yapmaları gerektiği ve bunu nasıl yapacakları dayatılarak kendilerine bakanlar tarafından kontrol edilmişlerdir.

Dünyanın bütün ülkelerinde bu olumsuz tutumlar engelli kişilerin, sosyal, yasal ve çevresel engeller ve hatta aşağılayıcı bir dil kullanılması yoluyla dışlanmasına neden olmuştur.

Dil

İnsanların dışlanmasına vesile olan en önemli etkenlerden biri dildir. Engelli kişilerin farklılıklarını olumsuz bir şekilde ön plana çıkaran kelimeler insanların kendilerini değersiz hissetmelerine neden olmaktadır. Bu türden bir dil, doktorlar, terapistler ve öğretmenler gibi meslek mensupları tarafından kullanılabilirdiği gibi, gazetelerde ve sokaklarda kullanılmaktadır. Böyle bir dil kullanılmasının sonucu olarak insanlar engellilerle dalga geçmeye başlamakta veya onları dışlamaktadır.

Engelliler hakkında konuşurken kullanılan aşağıdaki farklı ifade biçimleri üzerine düşünün:

Buradaki ifadeler yerine...	Bunları kullanabilirsiniz...
• özürlü, sakat	• engelli kişi
• topal	• yürüme engelli, hareket etme engeli olan insanlar
• tekerlekli sandalyeye mahkum,	• tekerlekli sandalye kullanan
• sağır ve dilsiz	• işitme engelli, konuşma engelli

Sosyal ve Yasal Engeller

Pek çok yerde, devletlerin ve toplumdaki diğer insanların kabul ettiği yasalar, politikalar ve uygulamalar engelli kişilerin en temel insan haklarından mahrum bırakılmalarına yol açmıştır. Bu haklar arasında aşağıdakiler yer alır:

- Yaşam hakkı
- Oy verme hakkı
- Evlenme hakkı
- Çalışma hakkı
- Çocuk ve aile sahibi olma hakkı
- Miras hakkı
- Okula gitme hakkı
- Başka insanlara tanınan ve engelli kişilerin ihtiyaç duyduğu hizmetlere erişme hakkı

Çevresel Engeller

Çevresel engeller de dışlanmaya neden olmaktadır. Binaların, ürünlerin, hizmetlerin veya açık alanların engelli kişiler tarafından kullanılmasını zorlaştıracak şekilde tasarlanmasıyla çevresel engeller oluşur.

Çevresel engeller, engelli kişilerin topluma eşit katılımını önleyen sonuçlar doğurur.

Örneğin, psikososyal engeli olan bir kişi, bir markette karşılaştığı bilgi yoğunluğu karşısında zorluk çekebilir. Tekerlekli sandalye kullanan bir insan, çukurlu bir yolda veya kaldırımda hareket edemeyebilir. Görme engeli olan bir kişi, Braille alfabesi veya kapı işaretleri kullanılmayan bir binada doktorunun muayenehanesini bulmakta zorluk çekebilir.

Evrensel tasarım, ürünlerin, hizmetlerin ve çevrenin, yaşı, engellilik durumu veya özel koşulları her ne olursa olsun, mümkün olduğu kadar çok insan tarafından kullanılabilir şekilde tasarlanmasına yönelik bir yaklaşımdır. Evrensel tasarım yaklaşımında, bir toplumda pek çok farklı insanın yaşadığı kabul edilir ve bu tasarım sürecinin en başında dikkate alınır. Ancak, evrensel tasarım ne kadar iyi olursa olsun, bütün engelliler açısından uyumlu olmayabilir. Herkesin hesaba katılabilmesi için, ilave uyarlamalar sürekli gözlemlenmelidir.

Son kırk yılda, dünya çapında engelliler kendilerini 'hasta', 'acınası' veya 'farklı' olarak görmeyi bırakmıştır. Engelliler de artık kendilerini herkes gibi toplumlarının bir parçası olarak görmektedir. Engelli hakları hareketine katılmalarıyla birlikte engelli bireyler kendilerine yapılan muamelenin genellikle haksız ve ayrımcı olduğunu fark etmeye başlamıştır. Engellilik, tıpkı toplumsal cinsiyet, yaş ve ırk gibi bir başka özelliktir.

Engelli kişilerde bir 'anormallik' bulunmamaktadır. Herkesin öyle ya da böyle başkalarından farklı olduğu bir yönü vardır. Engelli bireyler için de aynı durum geçerlidir. Dünya bir mozaik gibidir. Mozağin her parçası farklıdır ama herkes mozağın bir parçasıdır.

1.2 Bir İnsan Hakları Alanı Olarak Engellilik

1. Engelliliğe Bakışı Değiştirmek

Son kırk yılda engellilikle ilgili görüşler ve engelli kişilere bakış önemli ölçüde değişmiştir.

(a) Eski Bakış Açısı: Engelliliği İlgili Kişinin Problemi Olarak Görmek

Yüzyıllar boyunca engellilik, belli bir engeli olan kişinin 'problemi' olarak görülmuş veya başkaları tarafından o kişinin 'kusuru veya noksanı' olarak algılanmıştır (örneğin bir insanın tek bacağına olması, görme engelinin olması, öğrenme zorluğu çekmesi vb.). Engeli olan kişinin topluma uyabilmesi için değişmesi veya 'düzeltmesi' gerektiği düşüncesi hakim olmuştur. O dönemde engellilik bir hastalık veya patolojik bir durum olarak görüldüğünden, profesyonellere hastalığı teşhis etmek, bu konuda ne yapılacağına karar vermek ve durumu düzeltmek düşmüştür. Bu görüş yüzünden, engelli kişilerin hayatı doktorlara veya uzman olarak görülen başka insanların kontrolüne bırakılmıştır. Örneğin, bazı durumlarda engelli kişilerin hangi destekleri alacakları, nerede yaşayacakları, yok sayılıp sayılmayacakları, kendilerine yemek verilip verilmeyeceği, az miktardaki yemeğin engelsiz bir kişiye verilmesinin daha uygun olup olmayacağı gibi konular doktorların, rehabilitasyon uzmanlarının veya psikologların takdirine bırakılmıştır. Bazen, uzman kişi engeli 'düzeltmediğinde' kişi görmezden gelinir ve topluma uyum sağlayamadığı için reddedilirdi. Örneğin, zihinsel engeli olan bir çocuğun öğrenemeyeceği düşünüldüğünden okula gitmesine izin verilmezdi. İnsanlara bir işi yapmak için sahip oldukları becerileri gösterme şansı bile verilmeden çalışmaları engellenirdi. Bu durum pek çok ülke ve toplumda halen geçerlidir.

Engelliliğin kişinin sorunu olarak görülmesi engellilerin toplumda karşılaştıkları muameleyi etkiler. Buna göre engelli kişiler:

- engelli olmayan kişilerden daha az önemli,
- bakım ve korumaya ihtiyacı olan çaresiz kurbanlar,
- herkesin sahip olduğu hak ve sorumlulukları hak etmeyen veya bunları yönetemeyeceği düşünülen

insanlar olarak görülebilir.

Engelliliğin kişinin problemi olarak görülmesi, engelli bireylerin karşılaştıkları ayrımcılık karşısında toplumun verdiği tepkiyi şekillendirir. Engelliliği 'kişisel bir problem' olarak görmenin sonucunda:

- Toplumda dahil olmanın bir yolunu bulmak engelli kişinin ve ailesinin sorumluluğuna bırakılır.
- Tıbbi araştırmacılar ve diğer uzmanlar gibi tıp bilgisine sahip olanlar engellilik konusunda otoritedir ve kapsadıkları alan tıbbi konuların ötesine geçer.
- Engelli kişilerin kendi yaşam deneyimlerinin getirdiği uzmanlık ve bilgi göz ardı edilir

Engelliliğin bireysel bir problem olduğu fikrinden çıkan yaklaşımlar iki modele ayrılabilir: biyomedikal model ve fonksiyonel model.

(i) Biyomedikal Model:

Engellilik : tıbbi (medikal), biyolojik, patolojik bir olgudur
 Engelli kişi : bir bozukluğu olan ve tıbbi bakım veya tedaviye ihtiyaç duyan kişi
 Uzmanlar : doktorlar, tıp araştırmacıları Çözüm = Bakım ve tedavilerle engelliliğin ortadan kaldırılması

(ii) Fonksiyonel Model:

Engellilik : kişisel bir konu, 'normal' olmayan bir durum, patolojik bir durum
 Engelli kişi : bir bozukluğu olduğu için toplumda 'işlev' görmeyen kişi, bireyde bir bozukluk vardır
 Uzmanlar : fizyoterapistler, mesleki eğitmenler, sosyal çalışmacılar, rehabilitasyon uzmanları, hizmet sağlayıcılar
 Çözüm : Rehabilitasyon, fizyoterapi, mesleki terapi, yaşam becerileri eğitimi, danışmanlık, özel eğitim, özel konut yoluyla durumu iyileştirmek ve kişiyi rahatlatmak

(b) Engelliliği Yeniden Düşünmek:

Engelliliği Birey ile Toplum Arasındaki Etkileşim Olarak Görmek

Yakın zamanda engelliliğe dair yeni bir bakış gelişmiştir. Engelli kişideki bozukluğu, yanlışlığı aramak yerine, bu yaklaşım toplumdaki yanlışlığı tespit etmeye odaklanır.

Bu şekilde düşünmek insanların bozukluklarının olabileceğini reddetme anlamına gelmez. Ama aynı zamanda engelli kişilerin insan haklarına sahip olduklarını ve toplum yaşamına dahil olma ve katılma haklarının olduğunu kabul eder. Bu yaklaşım, insanları tedavi edip 'düzeltmektense', siyasi, sosyal ekonomik ve fiziksel çevrenin ve sistemlerin engelli kişileri ne şekillerde dışladığını anlamaya çalışır. Engellilik belli bir kişinin sorunu değil, toplumların ve toplulukların kuruluş ve işleyişlerinin bir sonucudur. Bu şekilde düşünüldüğünde, engelli kişilerin toplumun her boyutuna dahil edilmeleri kamusal bir sorumluluktur ve toplumun bütün üyelerini ilgilendirir.

Engelliliği sosyal bir sorun olarak ele alan yaklaşımlar iki modele ayrılabilir: çevresel model ve insan hakları modeli.

(i) Çevresel Model:

- Engellilik : farklılığa izin vermeyen sosyal/fiziksel çevrenin neden olduğu bir olgu
 Engelli Kişi : Çeşitlilik arz eden bir nüfusun içinde farklılığı olan insan
 Uzmanlar : engelli kişiler
 Çözüm : sistemik engellerin ortadan kaldırılması, ör., engelli kişiler için fiziksel ve sosyal ortamların uyarlanması

(ii) İnsan Hakları Modeli:

- Engellilik : insan kültürünün bir boyutu / insan mozaiğinin bir parçası
 Engelli Kişi : herkesin yararlandığı insan haklarına sahip olan insan
 Uzmanlar : Engelli kişiler
 Çözüm : Engelli kişilerin herkes gibi insan haklarına sahip olduğunu kabul eder; buna göre insanlar arasındaki farklılıklar, herkesin dahil edildiği yasa ve politikalar geliştirilerek dikkate alınmalıdır.

Kişisel Bir Sorun Olarak Engellilik	Toplumların Kuruluş ve İşleyişlerinin Bir Sonucu Olarak Engellilik
Sende nasıl bir bozukluk var?	Toplumda nasıl bir bozukluk var?
Elinde bir şey tutmanı, kavramanı veya çevirmeni sendeki hangi durum zorlaştırıyor?	Kavanoz, şişe ve konserve kutusu gibi gündelik hayatta kullanılan nesnelere tasarımındaki ne gibi sorunlar senin onları tutmana, kavramana veya çevirmene engel oluyor?
Sağır olduğun için insanları anlamakta zorluk çekiyor musun?	Seninle iletişim kuramadıkları için insanları anlamakta zorluk çekiyor musun?
Günlük faaliyetlerini kısıtlayan bir yara izin veya başka bir fiziksel özelliğin var mı?	Başka insanların yara izine ve fiziksel özelliklerine gösterdikleri tepki senin gündelik faaliyetlerini kısıtlıyor mu?
Engelliliğin nedeniyle özel bir okula gittin mi?	Toplumunda engelli kişileri özel okula gönderme politikası yüzünden mi böyle bir okula gittin?
Engelliliğin istediğin istediğin sıklıkta ve uzağa gitmene engel oluyor mu?	Yaşadığın çevrede dolaşmanı zorlaştıran özellikler neler?
Engelliliğin işyerinde sorun oluyor mu?	Fiziksel ortam veya başkalarının tavrı yüzünden işyerinde sorun yaşıyor musun?
Engelliliğin yüzünden sana bakabilecek veya yardım edebilecek bir akraba veya başka birisiyle yaşamın gerekiyor mu?	Yaşadığın toplumdaki hizmetler kötü veya kısıtlı olduğu için mi akrabalarından veya başkalarından gereken seviyede kişisel destek alman gerekiyor?
Engelliliğin nedeniyle yaşadığın yeri uyarlamak gerekti mi?	Evinin kötü tasarlanmış olması nedeniyle ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde uyarlanman mı gerekti?
Bu alıştırma şu kitaptan uyarlanmıştır: Oliver, M. (1990) The Politics of Disablement. Macmillan, Basingstoke.	

2. Yardım Temelli Yaklaşımdan Hak Temelli Yaklaşımına Doğru

Engelliliğe insan hakları temelinden bakmak, engelli kişilerin yardım alan kişiler yerine hak sahibi kişiler olarak görülmeleri yolunda bir değişikliğe yol açmıştır.

Aşağıdaki ifadeleri karşılaştırın:

Engelli kişiler nasıl algılanıyor?	
Yardım alan insanlar	Hak sahipleri
Yardımlı yapan kişi ne vereceğine karar verme yetkisine sahiptir. Yardımlı alan kişiden kendisine ne verilirse mutlu olması beklenir. Örneğin, yardım veren, ihtiyaç sahibi kişiye kaban bağışlamak isteyebilir.	Neye ihtiyacı olduğunu söyleme yetkisi hak sahibine aittir. Hak sahipleri şöyle diyebilir: “Ben kaban istemiyorum. Ayakkabı istiyorum.” veya, “Kaban istemiyorum çünkü benim yaşadığım yerde hava ılıman ve kabana ihtiyaç yok”.
Ne türden bir hediye verileceğine yardım veren kişi karar verir. Yardımlı alan kişiden kendisine verilen hediye ne olursa olsun mutlu olması beklenir. Örneğin, bir yardım kuruluşunun işlettiği bir kurumda her gün aynı yemek çıkmaktadır (kuru fasulye, pilav).	Neyi tercih ettiği hak sahibinin yetkisindedir. Hak sahibi yiyeceği yemeği seçebilir.
Yardım alan kişiye kaynak tahsis edilmesi gerektiğine yönelik bir kanun yoktur, bu nedenle yardım verenin taktirine bırakılmıştır. Örneğin, eğer yardım veren bu yıl giyecek ve gıda yardımı yapmamaya karar verirse, yardım alan hiçbir şey alamaz.	Hak sahiplerinin herkesin faydalandığı kaynaklardan faydalanmalarını güvence altına alacak yasalar vardır. Hak sahibi yardım verenin cömertliğine bağımlı değildir. Yeterli gıda ve giyecek hayatta kalmak için elzemdir ve herkesin sahip olduğu haklardır.

Engelli kişilerin hak sahibi kişiler olarak tam anlamıyla kabul edilmeleri için insanların aşağıdakileri anlaması gerekir:

- **Engelli kişilerin ihtiyaçları ‘özel’ değildir.** Eğer bir insanın arabası varsa ve otobanda araba sürmek istiyorsa, otobana ‘özel’ ihtiyaç duyuyorlar demeyiz. Aynı şekilde eğer bir insan tekerlekli sandalye kullanıyorsa ve çukursuz bir kaldırıma ihtiyaç duyuyorsa bunun da bir ‘özel’ ihtiyaç olarak görülmemesi gerekir.
- **Sorunlar politiktir.** Engelli kişiler okula gidemediğinde, iş sahibi olmadığında ve yoksulluk içinde yaşadığında ayrımcılık ve adaletsizlik vardır.

- **Ayrı ama eşit olmak eşit olmak demek değildir.** Bir insanın özgürlüğünü sınırlandıran hizmetler o insanın özerkliğini (bağımsız seçim yapma), onurunu (özdeğer bilinci) ve insan haklarını desteklemez.
- **Engelli kişiler karar alıcılar olarak tanınmalıdır.** Ne istedikleri veya onlar için neyin iyi olduğuna başka insanların karar vermesine gerek yoktur. Engelli kişiler ne istediklerini ve neye ihtiyaçları olduğunu en iyi kendileri bilirler.

Aşağıdaki karşıtlıkları inceleyin. Karşılıklı sütunlarda iki kavram verilmiştir. Birinci kavram yardım temelli bakış açısını yansıtmaktadır. İkinci kavram engelli hakları temelli bakış açısını yansıtır:

Yardım Temelli		Engelli Hakları Temelli
Güçsüzleştirme	>>	Güçlendirme
Profesyonellerin Kontrolü	>>	Öz-Savunuculuk ve Kontrol
Zayıflıkları Düzeltme	>>	Güç Geliştirme
Hizmet	>>	Destek
Faaliyetleri Sınırlandırma	>>	Faaliyetleri Kolaylaştırma
Ayrımcılık	>>	Eşit Haklar

Engelli kişilerin haklarını anlayıp tanıdıkça engelliliğe dair kavrayışımız değişmiştir; değişmeye devam etmektedir. Engelliliği bir yardım meselesi olarak görmekten uzaklaşarak herkes için insan haklarını ve eşitliği sağlama anlayışına doğru ilerliyoruz.

İnsanlar artık engelli kişilerin herkesin yararlandığı temel insan haklarına sahip olduklarını kabul ediyorlar. Engelli kişiler toplumun bir parçasıdır.

Evrensel tasarım, herkes için eğitim, eşit fırsatlar ve ayrımcılık karşıtı kanunlar engelliliğe dair bu yeni yaklaşımın örnekleridir.

3. İnsan Hakları ve Engelli Hakları

(a) İnsan Hakları Nedir?

İnsan hakları herkesin sahip olduğu evrensel haklardır. Yani, dünya çapında herkesin sahip olduğu haklardır. Birleşmiş Milletler'e üye ülkeler tarafından 1948 yılında hazırlanan Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi bütün insanların insan onuruna sahip olarak özgür ve eşit doğduğunu, hiçbir ayırım gözetmeksizin herkesin bütün hak ve özgürlüklere sahip olduğunu ifade eder.

İnsan hakları bizim birbirimize saygı duymamıza ve birlikte yaşamamıza yardımcı olur. Diğer bir deyişle, bunlar sadece istenen, talep edilen haklar olmakla kalmayıp saygı duyulması ve sorumluluk alınması gereken haklardır. Sizin için geçerli olan haklar başkaları için de geçerlidir.

İnsan hakları dört temel hak grubuna ayrılabilir:

Sosyal haklar

Sosyal haklar toplumun bütün üyelerinin esenliğini ve yaşam standardını iyileştirmeye yönelik haklardır. İnsanlar ailelerinde, okullarında ve toplumlarında birlikte yaşarken sosyal haklar sayesinde güvende hissederler. Birleşmiş Milletler insan hakları sözleşmele-

rinden sosyal haklara dair bazı örnekler şöyledir:

- Erişilebilir en yüksek standartta fiziksel sağlık ve ruh sağlığı hakkı
- Yeterli barınma, gıda ve sıhhiye hakkı
- İçermeci ve erişilebilir eğitim hakkı

Ekonomik haklar

Ekonomik haklar, yaşam için gerekli olan şeylere sahip olmalarını sağlayacak gelir getirici faaliyetler veya gelir destekleriyle ilgilidir. Birleşmiş Milletler insan hakları sözleşmelerinden ekonomik haklara ilişkin bazı örnekler şöyledir:

- Mülk edinme hakkı
- Sosyal sigorta dahil sosyal güvenlik hakkı
- Serbestçe seçilen bir işte çalışarak yaşamını idame ettirme hakkı
- Eşit işe eşit ücret hakkı
- Teknik ve mesleki eğitim programlarına erişme hakkı

Kültürel haklar

Kültürel haklar insanların kendi kültürel kimliklerini korumaları, geliştirmeleri ve kullanabilmeleri ile ilgilidir. Birleşmiş Milletler insan hakları sözleşmelerinden kültürel haklara ilişkin bazı örnekler şöyledir:

- Ana-akım kültüre, sanata, eğlence, dinlenme ve spor etkinliklerine katılma hakkı
- Kendine özgü bir engellilik kültürü oluşturma hakkı
- Erişilebilir formatta kültürel materyallere erişme hakkı
- Kültürel performansların sergilendiği yerlere erişme hakkı

Medeni ve siyasi haklar:

Medeni ve siyasi haklar insanların eşit vatandaşlar olmalarına yönelik haklardır. Birleşmiş Milletler insan hakları sözleşmelerinden medeni ve siyasi haklara ilişkin bazı örnekler şöyledir:

- Yaşam hakkı, kişi güvenliği ve özgürlüğü hakkı
- Kanaat özgürlüğü hakkı
- İşkence ve şiddete karşı korunma hakkı
- Oy verme ve seçilme hakkı

İnsan hakları bölünmez ve birbirine bağlı haklardır. Diğer bir deyişle, belli türden haklar diğerlerinden daha üstün değildir. İnsanların korku ve ihtiyaçtan arı olmaları için bütün haklarından faydalanabilmeleri gerekir – ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve siyasi.

(b) Engelli hakları nedir?

‘Engelli hakları’ yeni veya ayrı bir insan hakları kategorisi değildir. Engelli haklarına, engelli kişilerin karşılaştıkları durumlarda geçerli olan bütün insan hakları dahildir (medeni, siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal).

Bugüne kadar insan hakları çok nadiren engellilerin deneyimlerini yansıtabilecek şekilde uygulanmıştır. Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme ile bu durumun iyileşmesi beklenmektedir. Engelli Hakları Sözleşmesine göre, engelli kişiler hiçbir ayırım gözetilmeksizin bütün insan haklarından faydalanma hakkına sahiptir.

(c) BM Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme (Engelli Hakları Sözleşmesi)

Birleşmiş Milletler'in Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşmesi BM Genel Kurulu tarafından 2006 yılında kabul edildi ve Mayıs 2008'de yürürlüğe girdi. Bir ülke Engelli Hakları Sözleşmesini onayladıktan sonra sözleşmenin gerekliliklerini yerine getirmekle yükümlüdür.

Engelli bireyler, engelli örgütleri ve ortakları Engelli Hakları Sözleşmesi'nde kapsama alınan konular belirlenirken aktif bir rol oynamıştır.

Engelli Hakları Sözleşmesi engelli kişiler için yeni haklar yaratmaz.

Mevcut medeni, kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal hakların engelli kişilerin karşılaştığı durumlarda ne anlama geldiğini anlatır.

Engelli Hakları Sözleşmesi'nde yer alan haklar bu sayfadaki metin kutusunda sıralanmıştır.

Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 10. ila 30. maddelerinde engelli kişiler açısından güvence altına alınan haklar yer almaktadır:

- Madde 10** – Yaşam hakkı
- Madde 11** – Risk durumları ve insani bakımdan acil durumlar
- Madde 12** – Yasa önünde eşit tanınma
- Madde 13** – Adalete erişim
- Madde 14** – Kişi özgürlüğü ve güvenliği
- Madde 15** – İşkence, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele veya cezaya maruz kalmama
- Madde 16** – Sömürü, şiddet veya istismara maruz kalmama
- Madde 17** – Kişisel bütünlüğün korunması
- Madde 18** – Seyahat özgürlüğü ve uyrukluk
- Madde 19** – Bağımsız yaşayabilme ve topluma dahil olma
- Madde 20** – Kişisel hareketlilik
- Madde 21** – Düşünce ve ifade özgürlüğü ile bilgiye erişim
- Madde 22** – Özel hayata saygı
- Madde 23** – Hane ve aile hayatına saygı
- Madde 24** – Eğitim
- Madde 25** – Sağlık
- Madde 26** – Habilitasyon ve rehabilitasyon
- Madde 27** – Çalışma ve istihdam
- Madde 28** – Yeterli yaşam standardı ve korunma
- Madde 29** – Siyasal ve toplumsal yaşama katılım
- Madde 30** – Kültürel yaşama, dinlenme ve boş zaman aktivitelerine ve spor faaliyetlerine katılım

(d) Diğer BM İnsan Hakları Sözleşmeleri:

Disability Rights Promotion International (DRPI), engelli kişilerin haklarının geliştirilmesine yönelik eş zamanlı ikili bir yol izlemektedir. Yollardan biri Engelli Hakları Sözleşmesi'nin kullanılması; diğer yol ise engelli kişilerin haklarını koruyan ve geliştiren diğer önemli BM insan hakları sözleşmelerinin kullanılmasıdır.

Söz konusu diğer sözleşmeler engelli insanlar dahil herkes için geçerlidir.

• **Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme (1976)**

Bu sözleşme özel olarak ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla ilgilidir.

• **Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme (1976)**

Bu sözleşme özel olarak medeni ve siyasi haklarla ilgilidir.

• **İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (1984) (CAT)**

Engelli kişiler, özellikle de kurumlarda yaşayanlar, işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamelelere karşı daha savunmasızdır. Bu sözleşme kapsamında bu tür muamelelere izin verilmemektedir.

• **Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme (1981) (CEDAW)**

Bu sözleşme, medeni, kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal her türlü hakkı kapsamaktadır.

Bu sözleşme, engelli kadın ve kız çocukları dahil, bütün kadınlar ve kız çocukları için geçerlidir.

- **Çocuk Hakları Sözleşmesi (1990) (CRC)**

Bu sözleşme her türlü hakkı kapsamaktadır – medeni, siyasi, kültürel, ekonomik ve sosyal. Bu sözleşme engelli kız ve erkek çocukları dahil, bütün kız ve erkek çocukları için geçerlidir.

- **Irka Dayalı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Uluslararası Sözleşme (1969) (CERD)**

Bu sözleşme belli bir ırk grubuna veya azınlığa mensup olduğu için ayrımcılığa maruz kalan engelli kişiler için geçerlidir. Bu sözleşme engelli azınlıklar ve belli bir ırka dayalı engelli gruplar dahil azınlık veya ırka dayalı grupların bütün üyeleri için geçerlidir.

- **Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (2003)**

Bu sözleşme göçmen işçi olan veya göçmen işçi ailesinin bir ferdi olan engelli kişilerin karşılaştığı hak ihlalleri ile ilgilidir. Bu sözleşme, engelli göçmen işçiler ve aileleri dahil, bütün göçmen aileler ve aileleri için geçerlidir.

Türkiye, yukarıda adı geçen bütün sözleşmeleri onayladığından, yasal olarak bu sözleşmelerin hükümlerine uygun hareket etmekte yükümlüdür.

(e) Genel İnsan Hakları İlkeleri:

‘Sağlık hakkı’ gibi bir takım özel hakları güvence altına almanın yanı sıra, Engelli Hakları Sözleşmesi ve diğer insan hakları sözleşmeleri pek çok hak alanında geçerli genel ilkeler içerir. Bu genel ilkeler sözleşmelerdeki her bir hakkın nasıl anlaşılması ve güvence altına alınması gerektiğine dair yol gösterici niteliktedir.

Engelli Hakları Sözleşmesinde ve diğer BM insan hakları sözleşmelerinde engelli kişiler açısından önemli olan genel insan hakları ilkeleri şöyledir:

İnsan Onuru

İnsan onuru her insana içkin olan değerle ilgilidir. İnsan hakları bütün insanların öz saygılarının korunması ve geliştirilmesi ile ilgilidir. Herkes yaşadığı toplumda ve gündelik faaliyetlerinde kendisine saygı duyulduğunu hissedebilmelidir.

Özerklik

Özerklik her insanın bağımsız olarak veya destek almak suretiyle kendi seçimlerini kendisinin yapabilmesidir. Özerklik, bir kişinin kendisini etkileyen her türlü kararın merkezinde yer alması anlamına gelir.

Katılım, Dahil Olma ve Erişilebilirlik

Dahil olma her insanın tam ve etkili bir şekilde katılım göstermesi anlamına gelir.

Toplumun erişilebilir olacak şekilde düzenlenmesini, fiziksel ve sosyal engellerin olmasını sağlamayı gerektirir.

Bu ilkeye, ulaşma, seçimlere, temiz içme suyuna, sıhhiye hizmetlerine, teknolojiye, bilgi edinmek için uygun iletişim kaynaklarına ve medyaya erişim de dahildir. Ayrıca, ayrımcılık içeren tutumların olmaması ve engelliliğin etkisini sınırlandırmak için kolaylaştırıcı veya uyumlaştırıcı müdahalelerin olması gerektiği anlamına gelir.

Ayrımcılık yapmama ve eşitlik

Haklar, herkes için güvence altına alınmıştır. İnsanların, engellilik, ırk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer görüşleri, milliyet, sosyal köken, mülkiyet, doğum veya yaş temelinde haklarından mahrum bırakılmaları ayrımcılıktır.

Ayrımcılık, bir grup insan karşısında başka bir gruba karşı iltimas geçildiğinde ortaya çıkar. Ayrımcılık önyargılara dayalı olabileceği gibi her durumda haksızlıktır. Engelli kişilerin insan haklarından yararlanmasını engelleyecek şekilde sonuç doğuran her türlü yasa, politika, program, eylem veya eylemsizlik ayrımcılıktır.

Herkes insan haklarından eşit bir şekilde yararlanma hakkına sahiptir. Haklar, sorumluluklar ve fırsatlar bir kişinin engelli veya engelsiz doğmuş olmasına bağlı değildir. Bu ilke, engelli kişilerin engelsiz insanlarla tamı tamına aynı muameleye tabi tutulacağı anlamına gelmez. Daha ziyade, toplum, engelli kişilerin haklarını tam anlamıyla kullanabilmeleri için ihtiyaç duydukları şeylere sahip olmalarını sağlamalıdır. Bazen engelli bir kişinin haklarından tam anlamıyla yararlanabilmesi için ihtiyaç duyduğu şeyle engelsiz bir kişinin ihtiyaç duyduğu şey aynı olacaktır; bazı durumlarda ise farklı olacaktır.

Farklılıklara Saygı

Farklılıklara saygı ilkesi, engelli kişileri insanların çeşitliliğinin bir parçası olarak tanınması ve kabul edilmesi anlamına gelir. Farklılık bir kişinin haklarından ve onurundan mahrum bırakılması için gerekçe olamaz. Değişme sorumluluğu bireye değil, topluma ve devlete aittir. Toplum ve devlet, çeşitliliği tanımalı ve engelliliğin temsil ettiği farklılık karşısında içermeci olmanın yollarını bulmalıdır.

örnek: Eghosa'nın bastonla yürümesini gerektiren bir engeli var. Hareketliliğini koruyabilmesi ve kendi kendine yeterli olabilmesi için yaşadığı toplumdaki otobüslerin erişilebilir olması gerekmektedir. Eghosa'nın düzenli olarak kullandığı güzergahın otobüs şoförü ihtiyaçlarının farkına varır ve beklediği yerden otobüse yürümesi için ona vakit tanır. Şoför ayrıca otobüse bindikten sonra Eghosa'nın yerine oturmasını bir kaç saniye daha bekledikten sonra aracı hareket ettirmeye özen gösterir. Zaman kaybetmekten endişe etmek yerine şoför yolcularının bireysel ihtiyaçlarını düşünmektedir.

Burada bahsedilen bütün genel insan hakları ilkeleri erkekler, kadınlar, erkek ve kız çocukları bakımından eşit olarak uygulanır.

Engelli haklarını izleyen kişiler, kendi ülkelerinde engelli kişilerin insan haklarına dair bilgi toplarken buradaki genel insan haklarını ilkelerini kullanmalıdır.

1.3 Engelli Kişilerin Haklarının İzlenmesi

1. İzleme Nedir?

Teknik anlamda izleme 'insan hakları sorunlarını ele alırken bilginin aktif şekilde toplanması, doğrulanması ve doğrudan kullanılması' anlamına gelir. İnsan hakları için izleme çeşitli durumlar hakkında bilgi toplamayı, olayları gözlemlemeyi, alanları ziyaret etmeyi,

bilgi almak ve çözüm aramak amacıyla devlet yetkilileriyle tartışma yürütmeyi kapsar.

Diğer bir deyişle, 'izleme' insanların hayatında ne olup bittiğine bakmaktır. Bunu yapabilmek için aşağıdakilerin gözetilmesi gerekir:

- Olguların ortaya çıkarılması
- Soruların sorulması
- Ne olup bittiğini göstermek için bir yerde çok fazla bilgi toplanması
- Herhangi bir şeyin değişip değişmediğini görmek için ölçmenin yollarının aranması (göstergeler kullanılarak)
- Engelli kişiler için adalete doğru ilerleyişin ölçülmesi
- Bilginin takip edilmesi

(a) Kişisel Deneyimlerin İzlenmesi

- Görüşmeler veya odak grup çalışmaları yoluyla engelli kişilerin hangi durumlarda zorluk (yaşadıkları) ve engellerle karşılaştıkları konusunda hikayeleri toplanır. Ne zaman dışlandıkları, kendilerine kötü davranıldığı veya engeli yüzünden bir şeye katılamadıklarına dair kendi hikayelerini anlatmaları istenir. Bu hikayeler bize engelli kişilerin karşı karşıya kaldığı gerçek durumlar hakkında bilgi verir.
- Bazen engelli kişiler kendilerine karşı kötü davranışları veya dışlamaları bildirmenin bir fark yaratmayacağını düşünürler. Hatta anlatırlarsa daha da fazla istismar edileceklerinden endişe edebilirler. Aslında, toplumda, ailede ve diğer özel ortamlarda meydana gelen bu türden kötü davranış ve istismarların belgelenmesi ve bildirilmesi önemlidir. Bu tarz bilgilerin açığa çıkması sayesinde farkındalık artırılabilir ve koşullar değiştirilebilir. Bu bilgiler ayrıca gerçekte ne olup bittiğinin ortaya çıkmasını ve insanların hakları istismar edilirken devletlerin aksini iddia etmesini zorlaştırır.

(b) İzleme Sistemleri (yasalar, politikalar, programlar ve hizmetler)

- Bir ülkenin yükümlülükleri doğrultusunda yasa ve politikaların insan haklarına 'saygılı, bu hakları koruyan ve geliştiren' nitelikte olup olmadığını belirlemek için Birleşmiş Milletler standartlarına göre değerlendirilip ölçülmeleri gerekir. Yasa ve politikalar insan haklarını koruyor gibi görünüp eşitsizlik yaratacak ve engelli kişilerin haklarını ihlal edecek şekilde kullanılabildiğinden, yasaların uygulamadaki işleyişleri dikkatlice değerlendirilir ve kayıt altına alınır.
- Bazen mahkeme kararları ve davalar, insan haklarının geliştirilmesi açısından yazılı yasa ve yönetmelikler kadar önemlidir. Yasaların söyledikleri mahkemeler tarafından bambaşka şekillerde yorumlanabilir. Bu nedenle bireylerin ve grupların bu hakları kullanmaları bakımından ciddi fark yaratır.
- Devlet programlarının, hizmetlerinin ve uygulamalarının engelli kişilerin gündelik hayatları üzerinde genelde çok büyük etkisi vardır. İnsan haklarını –doğrudan veya dolaylı olarak- ihlal eden programların, hizmetlerin ve uygulamaların belgelenmesi değişimin gerektiğine dair kanıt sunar.

(c) Tavır ve Tutumların İzlenmesi

- Toplumsal tutumların ve kamuoyunun engelli kişilerin haklarını kullanması bakımın-

dan çok büyük etkisi vardır. Tavrı ve tutumlarla ilgili bilgi toplamanın yollarından biri medyayı izlemektir. Medya bir yandan toplumun görüşlerini yansıtırken diğer yandan bu görüşleri etkilemede önemli rol oynar. Dünya çapında insanların engelli kişiler ve genel olarak engellilik hakkındaki görüşlerini şekillendirmede büyük rol oynar.

- Toplumsal tutumların izlenmesi, engelliliğin yazılı, görsel ve internet tabanlı medyada resmedilişindeki örüntülerin tespit edilmesini de içeren bir süreçtir. Bu sayede engellilik ve engelli kişiler hakkındaki toplumsal tutumlar açığa çıkarılır.
- Bu bilgi daha sonra bireysel haklarla ilgili deneyimlerin ve sistemik önlemlerin (yasa, politika, program ve hizmetler) daha iyi anlaşılmasının yanı sıra olumsuz kalıp yargılar ve önyargılarla mücadele etmek için hangi değişikliklerin yapılması gerektiğini görmek için kullanılır.

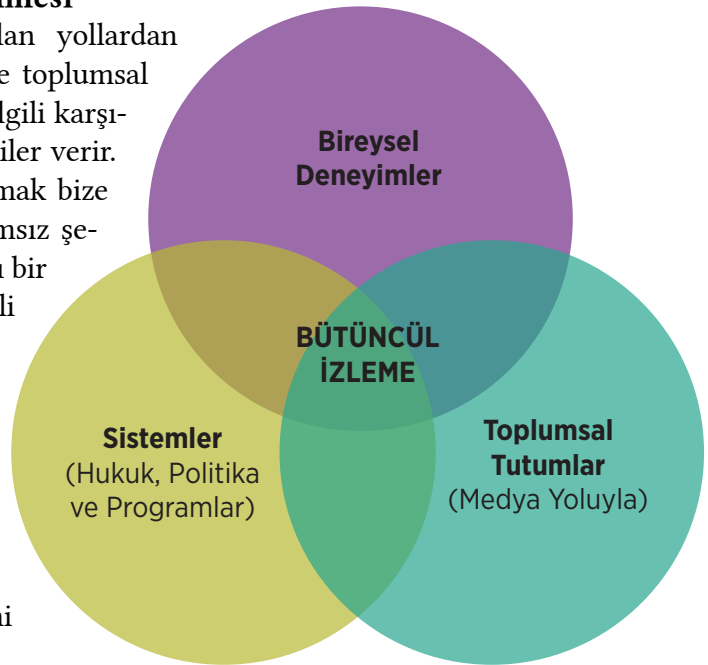
1. DRPI'nın izleme yaklaşımı ne açıdan özel bir yaklaşımdır?

DRPI'nın engelli haklarının izlenmesine dair benimsediği yaklaşım birkaç açıdan kendine özgüdür. Bu yaklaşımın aşağıdaki özelliklerinin vurgulanması önemli:

- Bütüncül bir yaklaşım kullanılır (diğer bir deyişle engelli hakları birden fazla yöntemle izlenir ve bilgiler bir araya getirilir)
- İzleme sürecine engelli kişiler önderlik eder.
- Belirli haklar değerlendirilirken insan hakları ilkeleri dikkate alınır.
- Engelli hakları izleme sürecinin sürekli, uzun vadeli bir süreç olduğunu kabul eder.

(a) Bütüncül bir Yaklaşımın Benimsenmesi

Engelli haklarının izlenmesinde kullanılan yollardan her biri –bireysel deneyimler, sistemler ve toplumsal tutumlar- bize engelli kişilerin haklarıyla ilgili karşılaştıkları durumlar konusunda önemli bilgiler verir. Bu üç alandan sadece birinde izleme yapmak bize bütün resmi göstermez. Bu üç alanı bağımsız şekilde izleyen ve sonrasında bütün bulguları bir araya getiren bütüncül bir yaklaşım engelli kişilerin karşı karşıya kaldıkları gerçekleri daha iyi anlamamızı sağlar. Ayrıca, çeşitli konuların birbiriyle nasıl ilişkili olduklarını da görebilmemiz için bir yol sunar. Bütüncül yaklaşım engelli kişilere karşı yapılan ayrımcılığın ve izolasyonun yalnızca karmaşık ve yaygın olduğunu değil aynı zamanda genellikle göz ardı edildiğini de kabul eder.

(b) Engelli Kişilerin Öncülük Etmelerini Sağlamak

Engelli kişilerle ilgili araştırma yapıldığında, bu araştırmaların planlama, yönetim veya uygulama aşamalarında engellilerin kendileri genellikle ya hiç yoktur ya da çok az dahil edilmiştir. “Biz olmadan bizim hakkımızda hiçbir şey!” DRPI için bir slogandan daha öte bir sözdür. Her türlü izleme çalışmasında temel itici güç ve nihai hedeftir. Engelli

toplulukları veya engelli kişiler hakkında yapılan izlemede öncülük etme hakkı Engelli Hakları Sözleşmesi'nin en önemli özelliklerindedir. DRPI izleme projelerinin yapısı, organizasyonu ve tasarımı, engelli örgütlerinin ve engelli kişilerin ortaklığına, dahil olması temeline dayalıdır. DRPI böyle yola koyuldu ve gelişiminin her aşamasında ve adımı bu ilişkilerle ilerledi. Bu sayede, karar alma süreci, devam eden ve sürdürülebilir şekilde engelli kişilerin elindedir.

(c) DRPI İzlemede Genel İnsan Hakları İlkelerinin Kullanılması

DRPI, her bir haktan ne anlaşılması ve hakların nasıl uygulanması gerektiğine dair rehber olması için Engelli Hakları Sözleşmesi'nde yer alan ve yukarıda bahsedilen beş genel insan hakları ilkesini kullanır.

Bu beş genel insan hakları ilkesi şöyledir:

- İnsan Onuru
- Özerklik
- Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik
- Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik
- Farklılıklara Saygı

Belli bir ülkede engelli kişilere verilen hizmetleri veya bir devletin engellilere verdiği sözleri sadece kayıt altına almak yerine bu ilkeler, haklara saygı gösterilip gösterilmediğini ve hakların anlamlı bir şekilde uygulanıp uygulanmadığını ölçmek için net bir yol sunar.

Bu ilkeler sayesinde izleme yapanlar hem bir hizmetin verilip verilmediğini kayıt altına alırlar hem de nasıl sunulduğunu görmek için bir adım öteye gidebilirler. Örneğin, bir kişinin konut veya yemeğe erişiminin olup olmadığına bakmakla kalmayıp o kişinin istediği konutu ve yemeği seçme hakkına sahip olup olmadığına bakar (özerkliğe saygı) ve konutun çatısının akıp akmadığına ve yemeğin sağlıklı olup olmadığına bakar (insan onuru).

Genel insan hakları ilkeleri aynı zamanda dünyanın farklı ülke ve bölgelerinde neler olduğunu karşılaştırmak için iyi bir küresel ölçüt sunar.

(d) Engelli Haklarının İzlenmesini Devam Eden Bir Süreç Olarak Görmek

İzlemenin amaçlarından biri sürdürülebilir olmaktır. Bu sayede engelli kişiler ve engelli örgütleri devam eden bir süreçte engelli haklarıyla ilgili delile dayalı bilgi toplayabilirler.

İzleme, tek seferlik bir denetim değildir. Bilgi toplamaya, bilgiye yeni bilgiler eklemeye, ve değişim olup olmadığını takip etmeye dayalı devam eden bir süreçtir. Etkili olabilmesi için izlemenin zaman içinde sürdürülmesi gerekir. İzlemeye dayalı bilgilerin ilk toplandığı başlangıç noktasını oluşturur. Bu başlangıç noktası, engelli kişilerin bütün haklarından yararlanmaları için yapılması gereken değişikliklerin tespit edilmesini sağlar.

Ancak belli bir zaman geçtikten sonra tekrar izleme yapıldığında durumun iyileşip iyileşmediği veya kötüye gidip gitmediği görülebilir. Bugünkü durum bundan beş yıl öncesine göre daha mı iyi? Doğru yolda ilerleme kaydediliyor mu? İnsanlar kendilerine karşı daha az ayrımcılık yapıldığını hissediyorlar mı? Yasalar ve politikalar söz verildiği şekilde uygulanıyor mu? İnsan onuruna karşı saygısızlıklara bir çözüm getiriliyor mu? Hakların kullanılmasını destekleyecek yeni teknolojiler tasarlanıyor mu? Değişimlerin sonucunda insanların hayatı daha iyiye gidiyor mu? Hizmetler insan onuruna, özerkliğe ve eşitliğe saygı duyacak şekilde mi tasarlanıyor?

Ayrımcılığı yaşayan insanların bu sorulara yanıt vermesi ve kendi durumlarını analiz etmeleri gerekir. Engelli kişiler kendi hayatlarının uzmanıdır. İnsanlar kendilerini hak sahipleri olarak görecektir şekilde güçlendiklerinde, izlemenin ve istismar karşısında yaptırım talep etmenin toplumsal değişim için devam eden bir süreç olması gerektiği aşikar olacaktır.

İzleme geniş kesimlerin dahil edilmesini gerektirir. Engelli haklarının izlenmesi ve olumlu yönde değişim sağlanması uzun erimli bir yoldur. Ancak, yolun her adımı olumludur ve bir sonraki aşama ve haklar için bunun üzerine bir şeyler inşa edilebilir.

MODÜL 2 – BİREYSEL DENEYİMLERİN İZLENMESİNE DAİR PRATİKLER

Bu modül, görüşme yapma yöntemleri dahil olmak üzere, engelli kişilerin bireysel deneyimlerinin izlenmesine odaklanır.

2.1 Bireysel Deneyimlerin İzlenmesine Dair Pratikler

Amaçlar:

Bu modülün sonunda katılımcılardan aşağıdakiler beklenmektedir:

- İzlemcilerin¹ ve bireysel deneyimlerin izlenmesi sürecine dahil olan diğer kişilerin sorumluluklarının anlaşılması.
- İzleme kapsamında bir görüşmenin nasıl yapılacağına bilinmesi – görüşme yapılan kişinin bilgilenmiş onamının alınması dahil.
- İyi bir izlemcinin sahip olması gereken nitelik ve becerilerinin anlaşılması.
- İzlemeden edinilen bilgilerin nasıl gizli tutulabileceğinin bilinmesi.

2.1.1 Görüşmeden Önce

I. İzleme Sürecine Dahil Olan Kişiler:

Engelli kişilerin yaşam deneyimlerine ilişkin bilgiler izlemciler tarafından görüşmeler yoluyla toplanır. izlemcilerin kendileri de engelli kişilerdir. Her bir görüşmeyi iki izlemci birlikte yürütür.

Kendileriyle görüşme yapılan engelli kişilere görüşme yapılan kişi denir. Görüşmelerin yapıldığı her bölgede bir saha koordinatörü görevlendirilir. Saha koordinatörleri izlemci ve proje koordinatörüyle yakından çalışarak görüşmelerin düzgün geçmesini sağlar. Görevleri arasında aşağıdakiler yer alır:

- İzlemcilerin görüşmeler için randevu almalarında onlara yardımcı olmak,
- Engellilikle ilgili uyarlamaların yapılmasını sağlamak,
- Görüşmelerden sonra izlemcilerden bilgi toplamak, ve
- Çıkabilecek sorunlarda izlemcilere yardımcı olmak.

¹ Bu metinde izlemci, bir bütün olarak izleme faaliyetini gerçekleştiren kişi olarak kullanılmıştır. Metinde izlemci, saha araştırmasındaki gözlemcilere de yasalar, politikalar ve programlarla ilgili bilgi toplayan ve analiz eden kişilere de verilen ortak ad olarak kullanılmıştır.

Saha koordinatörünün görevleri Modül 3'te daha ayrıntılı şekilde ele alınmıştır.

İzleme yapılan her ülkede bir proje koordinatörü vardır. Proje koordinatörü bütün izleme faaliyetlerinden sorumludur. Proje koordinatörünün sorumlulukları arasında aşağıdakiler yer alır:

- İzlemcileri ve saha koordinatörlerini işe almak,
- Eğitimlerini denetlemek,
- Saha koordinatörleriyle yakından çalışarak görüşmelerin yapıldığı her yerde izlemenin ilerlemesini sağlamak,
- Çıkabilecek sorunlarda saha koordinatörlerine çözüm bulmada yardımcı olmak,
- Görüşmelerin analizini koordine etmek,
- İzleme raporunun yazılma sürecine katılmak, izleme projesi ve toplanan veriler konusunda farkındalık artırmak.

II. İzleme Görüşmesinden Önce Yapılacak Hazırlıklar

Görüşmelerden önce izlemcilerin atması gereken bazı adımlar aşağıda verilmiştir.

(a) İzleyeceğiniz bölgeyi iyi tanıyın.

Proje koordinatörü, saha koordinatörleri ve İzlemciler birlikte bir brifing raporu hazırlarlar. Raporda her bir izleme alanıyla ilgili arka plan bilgisi yer alır. Rapor aşağıdaki bilgileri içerir:

- Bölgenin büyüklüğü
- Toplam nüfusu
- Engelli örgütleriyle ilgili bilgiler
- Belli başlı şehirler – isimler, nüfus vd.
- Belli başlı dinler
- Belli başlı konuşulan diller
- Belli başlı etnik gruplar
- Yaşam standardı, yoksulluk ve işsizlik durumu
- Bölgedeki engelliliğin temel nedenleri (ör., çocuk felci, savaş, maden ocakları, toksik kimyasallar, vb.)
- Bölgedeki engelli nüfusun oranı:
  - Engellilik türüne göre (hareket engeli, görme engelli / sınırlı görüş, tamamen veya kısmen işitme engelli, zihinsel engelli, psikososyal engelli, diğerleri)
  - Engelli kadın ve erkek oranları
  - Yaş gruplarına göre engellilerin dağılımı (18-25), (26-40), 41-55), (56-70) ve (70 üstü)
- Arazi türü (ör., dağlık, yayla vb.) (ulaşımı etkileyen faktörler)
- Görüşmeleri etkileyecek kültürel pratikler

Bu arka plan bilgisi sayesinde izlemciler ve saha koordinatörleri çalıştıkları bölgelerle ilgili bilgi sahibi olurlar ve bu bilgi, saha koordinatörleriyle proje koordinatörüne kimlerle görüşüleceğine karar verilmesinde yardımcı olur. Bu bilgiler ayrıca nihai izleme raporunda da yer alır.

(b) Görüşme için uygun bir yer belirleyin.

Yerin özellikleri aşağıdaki şekilde olmalıdır:

- **Erişilebilir** – Belirlediğiniz yere toplu ulaşım ile kolay erişilmeli ve hem görüşme yapılan kişi hem izleme ekibi açısından tam anlamıyla erişilebilir olmalıdır.
- **Güvenli** – Mekan dikkat dağıtacak dış etkenlerden uzak olmalıdır. Görüşmeler, çok fazla insanın görüşmecinin bu çalışmaya katıldığını farkedebilecekleri bir yerde yapılmamalıdır. Bu uygulama, görüşmenin gizli tutulmasının ve görüşmecinin rahat hissetmesini sağlamanın bir yoludur.
- **Sakin** – Görüşmenin kesintiye uğramaması için mekan gürültülü olmamalı ve dikkat dağıtacak unsurlar içermemelidir.
- **Özel** – Görüşmede diğer aile bireyleri veya başka insanlar olmamalıdır. Görüşme yapılan kişi başka insanların yanında travmaya neden olan deneyimlerinden bahsetmek istemeyebilir (örneğin, baka bir aile bireyi, bakıcı veya bir başkası). Bazı durumlarda insan hakları ihlalinin sorumlu kişi oradaki aile bireyi, bakıcı veya başka birisi olabilir (örneğin, istismar, yemek vermeme veya hareketi kısıtlama gibi). Görüşme, görüşülen kişinin evinde yapılacaksa mahremiyetin sağlandığından emin olunmalıdır. Hiç kimse konuşulanları duymamalıdır.

Olası bazı mekan önerileri:

- Bir parkta sessiz bir köşe
- Bir ibadethane
- Özel ofis
- Toplum merkezinde sessiz bir yer
- Sessiz bir kafe

(c) Dil sorunlarını dikkate alın.

Görüşmenin görüşme yapılan kişinin kullanmak istediği dilde yapılması en iyisidir. Bu sayede görüşülen kişi daha rahat hissedecek ve izlemcilerin daha ayrıntılı bilgi toplaması sağlanacaktır. Mümkün olduğu yerlerde Ek A'da yer alan Görüşme Kılavuzu görüşmelerin yapılacağı bütün dillere çevrilmelidir. Her durumda, Bilgi Notu ve Ek B'de yer alan Özgür ve Bilgilendirilmiş Onam Formu görüşme yapılan dile çevrilecek ve hazır bulundurulacaktır.

İzlemciler ancak aynı dili konuştukları kişilerle görüşme yapmalıdır. İzlemcilerin görüşmenin yapılacağı toplulukların içinden gelen kişiler olması bu yüzden de önemlidir.

Bir izlemcinin veya görüşme yapılan kişinin işitme engelli olması halinde, görüşmeler işaret dili tercümanı veya gerçek zamanlı altyazıyla sürdürülebilir.

Görüşülen bir kişinin iletişim engeli olduğu hallerde, duruma göre, görüşmenin bir iletişim kolaylaştırıcısı ve/veya iletişim desteği eşliğinde yapılması mümkün olabilir.

(d) İzlemcilerin ihtiyaç duyduğu engellilikle ilgili uyarlamaların yapıldığından emin olun.

İzlemciler için Uyarlamalar

İzlemciler, görüşmelere tam olarak katılabilmek için herhangi bir uyarlamaya ihtiyaç duymadıklarını düşünmeli ve önceden hazırlık yapmalıdır (örneğin, yardımcı olması için bir destek çalışanın ayarlanması, görüşme sorularının Braille alfabesi gibi uygun formatta olması, işaret dili tercümanının ayarlanması, vb.)

Görüşme Yapılan Kişiler için Uyarlamalar

Görüşmeyi ayarlarken, görüşme yapılan kişilere tam katılım sağlamaları için herhangi bir uyarlamaya ihtiyaç duyup duymadıkları sorulmalıdır (örneğin, işaret dili tercümanı, Braille alfabesinde materyal hazırlanması, vb.). İzlemciler ve saha koordinatörleri bu uyarlamaları hazırlamak için birlikte çalışırlar.

(e) Kültürel normlar, toplumsal cinsiyet, yaş ve statü gibi görüşmeyi etkileyecek farklılıkları dikkate alın.

İzlemcilerle görüşme yapılan kişiler arasındaki farklılıklar görüşmeyi zorlaştırabilir. Bu farklılıklar görüşme sırasında ortaya çıkan durumlarla ilgili olabilir. Örneğin, toplumsal cinsiyetle ilgili tutumlar, yaş farklılıkları, insanların toplumlarındaki rolleri (örneğin, akıllar, liderler, şifacılar, profesörler) veya uygun sohbet konuları ile ilgili olabilir. Fiziksel etkileşimin anlamı veya uygunluğu ile ilgili kültürel fikirler bile yanlış anlaşılmalara neden olabilir. Görüşmeden önce bu tarz farklılıkları öğrenin ve görüşme sırasında bunlara hassasiyet gösterin.

(f) Görüşme için uygun kıyafet giyin.

Görüşülen kişi dahil herkesin rahat ve güvenli hissetmesini sağlayacak giysiler giyin. Bazı kültürlerde görüşme yapılan insanların bazıları için daha resmi giyinmek gerekebilir. Bununla ilgili kültürel kuralları dikkate alın. Diğer bazı durumlarda aşırı resmi giyinmek insanların rahatsız olmasına neden olabilir. Bu yüzden izlemcinin değerlendirmesi önemlidir.

(g) Görüşme Kılavuzunu iyi bilin ve rahat kullanın.

İzlemcilerin, konular ve sorular arasında rahatlıkla geçiş yapabilmeleri için Görüşme Kılavuzunu çok iyi bilmeleri önemlidir. İzlemcilerin Görüşme Kılavuzunu her görüşmeden önce en az bir kez mutlaka gözden geçirmeleri gerekir. [Bkz. Ek A]

(h) Görüşme için gerekli olan bütün formları ve cihazları toplayın.

Ek D’de ikili gruplar halinde çalışan izlemcilerin görüşmelerde nelere ihtiyaç duyacağı ile ilgili bir Ekipman ve Formlar için Kontrol Listesi yer almaktadır.

(i) Ses kayıt cihazının düzgün çalıştığından emin olun.

Görüşmeden önce ses kayıt cihazıyla pratik yapın. Bu sayede İzlemciler profesyonel gözükcektir ve görüşme sırasında karışıklık olmayacaktır. Örneğin, kaseti değiştirme konusunda pratik yapın, dijital ses dosyaları arasında geçiş yapın veya ses kayıt cihazını açıp kapama pratiği yapın. Görüşme boyunca yeterli olabilmesi için kaset ve fazladan pil getirin.

III. İyi bir İzlemcinin Nitelikleri ve Becerileri

İyi bir izlemcide olması gereken bazı nitelikler ve beceriler aşağıda verilmiştir:

• İletişim	• Nesnellik
- iyi soru sormayı bilir	• Kendini adamışlık
- iyi dinlemeyi bilir	• Dürüstlük
• Kişisel etkileşim	• Sosyal ve politik farkındalık
• Kesinlik	• Özgüven
• Hassasiyet / Empati	• Temel Bilgiler
• Esneklik	

İletişim

(a) İyi soru sormayı bilmek şu anlama gelir:

- Saygılı ve görüşülen kişinin kolay anlayabileceği şekilde soru sormak. Kolay anlaşılır gündelik bir dil kullanılması.
- Çok hızlı veya zor anlaşılır sorular sormamak.
- Cevabı ima edilen sorular sormaktan kaçınmak. Örneğin, 'Hiç ayrımcılığa uğradınız mı?' yerine kişiye şunu sorun: 'Okul görevlileri size nasıl davranırdı?'.
- Görüşülen kişinin soruya vereceği cevabı düşünmesi için zaman tanımak. Bir an sessizlik olmasında hiçbir sakınca yoktur. Görüşmeciler sorularla ilk kez karşılaşmaktadır. Bu nedenle, izlemciler görüşülen kişilere cevaplarını vermeleri için süre tanımalıdır. Ayrıca bazı insanların açılmaları zaman alır.
- Görüşülen kişinin hikayesini anlatma ihtiyacıyla, analiz amaçlı ayrıntı toplama ihtiyacı arasındaki dengeyi gözetmek gerekir. Sohbetin rahat bir şekilde akması, Görüşme Kılavuzundaki soruların sırasının katı bir şekilde izlenmesinden daha önemlidir.
- Görüşmenin kişilerin konuşmak istemediği konularda zorlayıcı olmaması gerekir. Unutmayın, burada her ne pahasına olursa olsun görüşme yapmaya çalışmıyorsunuz. Bir insan bir soruya cevap vermek istemediğinde başka bir soruya geçin veya görüşülen kişi görüşmeyi sonlandırmak isterse öyle yapın.

ÖNEMLİ İPUCU: Görüşmelerin ikili gruplar halinde yapılması izlemcilerin ihtiyaç duydukları bütün bilgiyi toplayabilmeleri için işlerini kolaylaştıracaktır. İzlemcilerden biri soruları sorarken, diğeri not alabilir ve takip edilmesi gereken konuları tespit edebilir.

(b) İyi bir dinleyici olmak şu anlama gelir:

- Görüşülen kişinin ne dediğini dikkatlice dinlemek.
- Görüşülen kişinin zaten cevap verdiği soruları tekrarlamaktan kaçınmak. Görüşülen kişiyi yakından takip etmek ve böylece 'Daha önce dediğim gibi...' tarzı cümleler kurmak zorunda bırakmamak. Eğer görüşme sırasında izlemciler tam olarak anlamadıkları bazı bilgiler olduğunu fark ederlerse veya kişinin tekrarlamasını istedikleri bazı şeyler olursa, kibarca şöyle bir cümle kurabilirler: 'Biraz önce ... demiştiniz, doğru mu hatırlıyorum?'. Böylelikle görüşülen kişinin söylediklerini netleştirmesi için vesile olunur.
- Birbirini tekrarlayan ve bir mantıksal çizgi izlemediğini düşündüğünüz ifadeler karşısında sabırlı davranmak.

Görüşme yaptığımız kişinin hikayesini kendi istediği şekilde anlatmasına izin verin. Aksi halde, hassas konulara girmekten çekinebilir. İnsanların kendi hikayelerini anlatmaları için zamana ihtiyaçları vardır ve olaylar hakkında ne düşünüyorlarsa o şekilde anlatmaları gerekir. Ancak, eğer izlemciler hikayenin ayrıntılarını takip edemediklerini düşünüyorlarsa, görüşme yaptıkları kişiden olayları kronolojik sıraya göre anlatmasını isteyebilirler. Bu sayede görüşülen kişi hikayesini yapılandırabilir ve önemli ayrıntıları ekleyebilir.

ÖNEMLİ İPUCU: Kültürünüzde veya dilinizde normalde o şekilde konuşsanız dahi, görüşme yaptığınız kişilerin cümlelerini tamamlamaktan kaçının. Cümlesini siz tamamladığınızda onun (deneyimini) değil kendi deneyiminizi kaydetmiş olursunuz.

Kişisel etkileşim şu anlama gelir:

Görüşülen kişilerle nasıl ilişki kurulacağını bilmek – bilgilerine, deneyimlerine ve duygularına saygı göstermek, görüşülen kişiye saygıyı hak eden bir birey olarak ilgi göstermek, izlemcilerin görüşmeye giderken giyimleriyle de saygılı oldukları izlenimi vermeleri.

- Sözlü olmayan iletişimin farkında olmak ve bunu anlayabilmek. Görüşülen kişi karşısındaki oturuşunuz, duruşunuz onların kendilerini ne derece rahat hissettiklerini etkileyecektir. Örneğin, kapalı bir alanda öne doğru eğilmek tehditkar gelebilir. Ancak başka koşullarda öne doğru eğilmemek karşınızdakiyle ilgilenmediğiniz anlamına da gelebilir. Görüşme yapılan bazı kişiler izlemcilerle daha yakın oturmayı tercih edebilirler; diğerleri kendi kişisel alanları konusunda çok korumacı olabilir veya kendilerine dokunulmasından hoşlanmayabilirler. Herhangi bir durumda neyin uygun olduğuna karar vermek için görüşme yaptığınız kişinin beden dilini gözlemleyin.

ÖNEMLİ İPUCU: İzlemciler beden diliyle, yüz ifadeleriyle veya başka yollarla karşısındaki insanın söylediklerine inanmadıklarını veya katılmadıklarını ima edecek bir şekilde davranmamaya, durum böyle olsa dahi, özen göstermelidirler.

Görüşme sırasında kesin bilgi almak veya yoklama yapmak şu anlama gelir:

- Dikkatli olmak ve alınan bilgiyi kaydetmek. Doğru soruları sormak ve gerekli olduğunda yoklayarak veya daha fazla soru sorarak ihtiyaç duyulan cevapları almak.
- Görüşme yapılan kişiyi yoklamak, ihtiyaç duyduğunuz bütün bilgiyi edinebilmeniz anlamına gelir. Daha fazla bilgi almak için karşınızdakini nasıl yoklayabileceğinize dair bilgi bu modülün sonraki bölümlerinde verilmiştir.
- Görüşmeye rehberlik yapmak ve gerektiğinde görüşülen kişiyi verdiği bilgiye odaklamak için yeniden yönlendirmek. Görüşme yapılan kişinin izlemcilerle sorular yönelttiği duruma düşmekten kaçınmak. Gerektiğinde görüşülen kişiyi görüşmenin amacına uygun olarak konuya geri çekin.
- Genellemeleri netleştirmek: Görüşme yapılan kişiler, kendi kişisel deneyimleri yerine bir anda 'genel olarak engelli insanlardan' bahsetmeye başlayabilir. Böyle bir durumda izlemcilerin konuşmacıyı konuya geri çekmek için kullanabileceği birkaç strateji vardır:
  - Görüşülen kişiye genelleme yaptıkları gruba kendilerinin de dahil olup olmadığını sorun. Böylelikle sohbet 'biz' (veya 'onlar'dan) 'ben'e dönmüş olur.
  - Kademeli olarak daha spesifik sorular sorun. Böylelikle görüşmeci kendi hikayesini anlatmaya başlar ve anlattıklarıyla ilgili daha fazla ayrıntı verir.

Görüşme sırasında hassasiyet/empati şu anlama gelir:

- Görüşme yapılan kişinin görüşmeyi nasıl deneyimlediğine dikkat etmek ve özenli bir şekilde karşılık vermek. Hikayeleri onlar için önemlidir ve anlatmakta zorlanabilirler.
- Kültürel tabu olan konulara hassasiyet göstermek. Örneğin, bazı yerlerde ve kültürlerde cinsel istismardan bahsetmek yasaktır. Bu türden istismarlardan bahsetmek görüşme yapılan kişi açısından diğer konulardan daha da zor olabilir.
- Görüşme yapılan kişiyle bir kabul ve güven duygusu geliştirmek ve bunu korumak.

Görüşme sırasında esnek olmak şu anlama gelir:

Görüşme yapılan kişinin hikayesini anlamasını kolaylaştırmak ve onu rahatlatmak için gerektiğinde doğaçlama konuşabilmek ve inisiyatif alabilmek.

Görüşme sırasında nesnel olmak şu anlama gelir:

Her şeyi olduğu haliyle gözlemlemek ve görüşülen kişiyi kişisel görüşleri veya beklentileri bakımından yargılamamak. Görüşme sırasında kişisel fikirlerinizi ifade etmemek.

Görüşme sırasında kendini adanmışlık şu anlama gelir:

İnsan haklarının korunmasına ve geliştirilmesine, ve izlemcinin görevlerini yerine getirmeye kendini adanmak.

Görüşme sırasında sosyal ve siyasi farkındalık şu anlama gelir:

Yerel gelenek ve göreneklerin farkında olmak, siyasi yapıların ve olası gerilimlerin ayır-dına varmak.

Görüşme sırasında özgüvenli olmak şu anlama gelir:

Gerektiğinde izlemci rollerini ortaya koyabilmek, örneğin, görüşme yapılan kişinin soru-lan soruya geri yönlendirilmesi gibi.

2.1.2. DRPI Görüşme Kılavuzunu Kullanırken**I. Görüşme Kılavuzu ile ilgili Arka Plan Bilgisi**

İzlemciler tarafından kullanılan Görüşme Kılavuzu Ek A'da verilmiştir.

Görüşme Kılavuzu'nda çoğunlukla açık uçlu ve yarı yapılandırılmış sorular yer alır. Görüşme yapılan kişinin insan hakları deneyimleriyle ilgili bilgi toplamada izlem-ciye yardımcı olmak amacıyla tasarlanmıştır. Her tür haklarla ilgili bilgi toplanabi-leceği gibi (medeni, kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal) genel insan hakları ilkeleri açısından da bilgi edinilebilir (insan onuru, özerklik, katılım, içermecilik ve erişilebi-lirlik, ayrımcılık yapmama ve eşitlik, farklılıklara saygı). Görüşme Kılavuzu engelli kişilere kendi hikayelerini anlatmaları için bir fırsat vermek ve onlar açısından en önemli insan hakları sorunlarını tespit etmek amacıyla tasarlanmıştır.

II. İzleme Görüşmesinin Adımları

Bu bölümde Görüşme Kılavuzu'ndaki (EK A) sıra takip edilerek izleme görüşme-sinin adımları ele alınmaktadır.

A. Görüşmeye Başlamak**Tanıtlar**

İzlemciler önce görüşme yapılan kişiyle merhabalaşırlar, görüşmeyi kabul ettikleri için teşekkür ederler ve ekipteki herkesi tanıtlar (örneğin, izlemciler, destek çalışanları, çe-virmenler ve orada bulunan diğer kişiler).

Görüşme yapılan kişinin ve izlemcilerin yanında mümkün olduğunca az sayıda insan olmalıdır. Örneğin, doğrudan görüşme sırasında yardımda bulunması gerekmeyen destek çalışanları, yardıma ihtiyaç duyulduğunda kendilerine seslenilmeleri halinde işitebilecek mesafede ancak görüşmeyi işitemeyecek kadar uzakta oturmalıdır.

ÖNEMLİ İPUCU: Unutmayın: Görüşme yapılan kişinin arkadaşları ve aile üyeleri görüşme sırasında orada bulunmamalıdır. Aile üyelerinin izlemcilerle görüşmeyi neden yaptıklarını sormaları ha-linde, izlemciler kendilerine Bilgi Notunun bir kopyasını verebilirler. Bu belgede projeye ilgili arka plan bilgisi yer almalıdır. Eğer aile üyelerinin veya arkadaşlarının başka soruları olursa, izlemciler saha koordinatörüyle veya proje koordinatörüyle irtibata geçmelerini rica edebilir. Saha ve proje koordinatörlerinin isimleri ve irtibat bilgileri Bilgi Notunda yer almalıdır.

İzlemciler aşağıdaki adımları akılda tutmalıdır:

- **Dostane bir şekilde görüşme yapılacak kişiyle merhabalaşmak.** (yerel adetle-re uygun olacak şekilde gülümseyin, el sıkışın, vb.) Görüşmenin ilk birkaç dakikası

çok önemlidir çünkü tonu belirler ve görüşmeciye rahatlatır.

- **Kendinizi tanıtmak**, adını söylemek ve kendi geçmişleriyle ilgili kısa bilgi vermek. Örneğin, izlemciler görüşme yapacakları kişiye nereli olduklarını söylemek ya da çalıştıkları engelli örgütünden bahsetmek isteyebilirler vb.
- İzlemciler ayrıca kendilerine eşlik eden diğer kişileri – **çevirmenler, destek çalışanları ve başka insanları** – **tanıtır**, herkesin rolünü açık bir şekilde belirtirler. İzlemcilerin yanlarındaki bütün cihazların ne olduğunu anlatırlar (örneğin, ses kayıt cihazı, dizüstü bilgisayar vb.)
- **Görüşmeciye rahat olup olmadığı sorulur.**
- **Yazılı, özgür ve bilgilendirilmiş onam talep edilir:**

Bundan sonra izlemciler görüşme yapılacak kişinin izleme görüşmesine katılmaya rızası olup olmadığını sorarlar. Görüşme sürecinde bu adım çok önemlidir. Pek çok kez engelli kişilerin rızası alınmadan ‘üzerlerinde’ araştırma yapılmıştır. İnsan hakları için izleme yapmak, engelli kişilerle birlikte çalışmak anlamına gelir, engelli kişiler üzerine araştırma yapmak anlamına gelmez.

DRPI projelerinde çocuklarla görüşme yapmadığımızı belirtmek isteriz (18 yaş altı kişiler). Ayrıca, kendi rızasını veremeyen (rızasını veremeyecek durumda olan) veya kendileriyle görüşme yapılmasını kabul edemeyen insanlarla görüşme yapılmamaktadır.

Görüşme yapılan kişi yazılı onam vermezse, görüşmeye devam edilemez.

Görüşme yapılan bir kişinin izleme görüşmesine katılma kararı ‘özgür’, ‘bilgilendirilmiş’ ve ‘yazılı’ olmak zorundadır.

Özgür

Onamın ‘özgür’ olabilmesi için görüşme yapılan kişinin görüşmeye zorlandığını hissetmemesi gerekir. Görüşmeciler katılıp katılmamak konusunda kendilerini özgür hissetmeli ve katılmamaya karar verirlerse olumsuz bir sonuçla karşılaşmayacaklarından emin olmalıdırlar.

Ayrıca, görüşme yapılan kişilere görüşmeye başlasalar bile herhangi bir aşamada görüşmeden vazgeçebilecekleri söylenmelidir.

İzlemciler, otoriteleriyle veya görüşmenin ne kadar önemli olduğuna dair kendi duygularıyla, görüşme yapılan kişileri etki altına almadıklarından emin olmalıdır. Görüşme yapılan kişilerin ihtiyaç ve görüşlerine saygı gösterilmelidir. Eğer katılmak istemeyen olursa, burada bir sorun yoktur, görüşmeye katılmayı kabul eden başka insanlar olacaktır.

Bilgilenmiş

Onamın ‘bilgilenmiş’ olabilmesi için görüşme yapılan kişi izleme projesinin bütün yönlerini anlamalıdır. Buna aşağıdakiler dahildir:

- Görüşme sırasında neler olacağı;
- Görüşmeye katılan kişi tarafından verilen bilgilerin gizliliğinin nasıl sağlanacağı;
- Bilgilerin nasıl kullanılacağı;
- Katılmanın olası sonuçları – görüşme yapılan kişiler bilgi vermenin getireceği olası riskler konusunda bilgilendirilmeli, ancak bu riskler gereğinden fazla vurgulanmamalıdır.

- İzlemcilerin görüşme sırasında edindikleri bilgileri yasal olarak bildirme yükümlülüğünün olduğu durumlar varsa bunların neler olabileceği (Bu durum proje koordinatörü İzlemcilerle ülkede böyle bir zorunluluk olduğunu söylerse geçerlidir).

Görüşme yapılabilecek herkese kendi dilinde ve erişilebilir bir formatta bilgi notunun bir kopyası verilmelidir (örneğin, 12 pt font, büyük yazılmış, Braille alfabetiyle vb.). Görüşme yapılan kişilerin bilgi notunu okuyamaması halinde, izlemciler belgeyi yüksek sesle okumalıdır. Her durumda izlemciler bilgi notunu görüşmeci adayıyla gözden geçirmeli, her şeyin anlaşıldığından emin olmalı, varsa soruları cevaplamalıdır. Bilgi notunun bir kopyası görüşme yapılan kişide kalmalıdır.

Yazılı

Son olarak, görüşme yapılan kişi, Ek B’de yer alan Özgür ve Bilgilenmiş Onam Formu’nu imzalayarak veya resmi işaretiyle işaretleyerek özgürce ve kendi rızasıyla görüşmeye katıldığına dair yazılı kanıt sunmalıdır. Sözlü onam yeterli değildir. Görüşme yapılan kişi kendisiyle görüşme yapılabileceğine dair yazılı onam vermeyi reddederse görüşmeye devam edilemez.

İzlemciler, Özgür ve Bilgilenmiş Onam Formu’nun iki kopyasını her görüşmeye götürürler. Her iki kopya da imzalanır. Kopyalardan biri görüşme yapılan kişide kalır. Diğer izlemcilerde kalır ve görüşmeden sonra saha koordinatörüne verilir.

Görüşmenin Ses Kaydının Alınması İçin Yazılı İzin İstenmesi

Görüşme yapılan kişinin verdiği bilgilerin eksiksiz ve doğru bir kaydının olması için izlemciler görüşmede ses kaydı alırlar.

İzlemciler görüşülen kişilerden görüşmeyi kasete veya dijital ortama kaydetmek için izin istemelidir. İzin isterken izlemciler, görüşmeye dair her türlü yazılı kaydın ve ses kaydının gizli tutulacağını vurgulamalıdır.

İşitme engeli olmayan bir kişinin işaret dili kullanan birisiyle görüşme yaptığı durumlarda, ses kayıt cihazı hem işitme engeli olmayan kişiyi (kişinin sesini) ve (hem de) işaret dili tercümanının sesini kaydeder. Hem izlemcilerin hem görüşme yapılan kişinin işaret dili kullandığı durumlarda iki çevirmen kullanılır. Çevirmenlerin ikisinin de sesi kaydedilir. Gerçek zamanlı altyazı kullanılıyorsa, görüşmenin dijital deşifresi ses kaydı yerine geçebilir.

Görüşme yapılan kişi görüşmenin kasete veya dijital ortama kaydedilmesine rıza veriyorsa (kaydedilmesi konusunda rızası varsa), Ek B’deki Özgür ve Bilgilenmiş Onam Formundaki ilgili satırı imzalamalı ve tarih atmalıdır.

İzlemcilerin Özgür ve Bilgilenmiş Onam Formundan iki kopyayı görüşmeye götürdüklerini unutmayın. Her iki kopyanın da imzalanması gerekmektedir. Bir kopya görüşme yapılan kişide kalır, diğer kopya izlemcide kalır ve görüşmeden sonra saha koordinatörüne verilir.

Görüşülen kişi imzalı onamını verdikten sonra izlemciler görüşmenin ses kaydına başlayabilir.

B. Görüşülen Kişinin Deneyimleri

Görüşülen kişiyi rahatlatmak ve kendisi için önemli olan insan hakları konularından bahsetmesini teşvik etmek için izlemciler görüşülen kişinin yaşamıyla ve günlük deneyimleriyle ilgili genel sorular sorarak başlarlar (açık uçlu sorular).

Görüşme Kılavuzunda yer alan üç açık uçlu soru aşağıda verilmiştir:

- (a) Son beş yıllık yaşantınızla ilgili biraz bilgi verebilir misiniz? Neler yapıyorsunuz? Nerelere gidiyorsunuz? Kimlerle buluşuyorsunuz?
- (b) Hayatınızla sizi en çok tatmin eden şeyler neler?
- (c) Hayatınızda karşılaştığınız en zorlayıcı engeller veya güçlükler hangileri?

BİRİNCİ DENEYİMİN TESPİT EDİLMESİ:

Görüşülen kişi ve hayatı hakkında bir şeyler öğrendikten sonra, hayatıyla ilgili birtakım belirgin olayları biraz ayrıntılarıyla keşfetmenin vakti gelmiştir.

Bunu yapabilmek için izlemciler görüşülen kişinin haklarının ihlal edildiği belirgin bir olaydan bahsetmesini isterler.

Görüşme Kılavuzundaki sorularda 'insan hakları' terimi geçmez. Bunun nedeni bazı görüşülen kişilerin 'insan haklarını' bilmiyor olabileceği düşüncesidir. Bunun yerine insan haklarını anlatmak için başka kelimeler kullanılmıştır.

Toplanan bilgilerin güncel olduğundan emin olmak için konuşulan olayların veya deneyimlerin son beş yıl içinde gerçekleşmiş olması önemlidir. İzleme insanların şimdiki durumları ile ilgilidir. Dolayısıyla, yakın zamanda meydana gelen hikayeleri toplamak isteriz.

Görüşme Kılavuzundaki ilgili soru aşağıdaki gibidir:

1.1 Son beş yıl içinde size engeliniz yüzünden kötü davranıldığı veya katılımınızın engellendiği belli bir olay ya da zaman hatırlıyor musunuz?

BİRİNCİ DENEYİMLE İLGİLİ ARKA PLAN BİLGİSİ:

Deneyimi veya sorunu tespit ettikten sonra, izlemciler daha fazla ayrıntı öğrenmek için sorular sorar. Buradaki amaç, görüşme yapılan kişinin gündeme getirdiği ve anlatmak istediği deneyim konusunda mümkün olduğu kadar çok bilgi edinmektir.

Tıpkı bir olayı araştıran bir gazeteci gibi, izlemciler de Kim? Ne? Nerede? Ne zaman? Ve Nasıl? Sorularını sorarlar. Aşağıdaki sorular sorulur:

1.2 NE olmuştu? NEREDE ve NASIL oldu?

1.3 Hala aynı şey olmaya devam ediyor mu yoksa sadece bir kere mi oldu?

1.4 Deneyiminizle ilgili, ne olduğu, ne zaman veya nasıl olduğu konusunda bizimle paylaşmak istediğiniz başka ayrıntılar var mı?

Bu soruları sorarken, yaşanan deneyimle ilgili mümkün olduğunca çok bilgi almak için yoklamak, deşmek veya keşfetmek gerekebilir. Yoklamayla ilgili daha fazla bilgi için aşağıda Bölüm 2.1(3)(a)'ya bakınız.

Birinci Deneyimin Özerklik, İnsan Onuru, Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik, Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik, Farklılıklara Saygı ile İlişkilendirilmesi – Diğer bir Deyişle, Deneyimin İnsan Hakları İlkeleriyle İlişkilendirilmesi:

Bundan sonra izlemciler, görüşülen kişinin gündeme getirdiği deneyimleri Modül 1'de belirtilen genel insan hakları ilkeleriyle ilişkilendirmeye yönelik sorular sorar (insan onu-

ru, özerklik, katılım, içermecilik ve erişilebilirlik, ayrımcılık yapmama ve eşitlik, farklılıklara saygı). Bu sayılanların Engelli Hakları Sözleşmesi'nde ve diğer BM insan hakları sözleşmelerinde korunan genel ilkeler olduğunu hatırlayın.

Görüşme Kılavuzunda insan hakları ilkeleriyle ilgili sorulan sorulardan bazıları aşağıda verilmiştir:

İnsan Onuru

1.5 Bu deneyim size kendinizi NASIL hissettirdi ve NEDEN? (Örneğin, size saygı duyulduğunu/duyulmadığını mı hissettiniz? Görmezden gelindiğinizi/size özen gösterildiğini mi hissettiniz? Değerli/değersiz mi hissettiniz?)

1.6 Böyle hissetmenize neden olan şey NEydi?

1.7 Sizce insanların size böyle davranmasına neden olan şey nedir?

Özerklik

1.8 Başınıza gelen olayda bir seçim şansınızın(şansınız) olduğunu hissettiniz mi?

NEDEN?

1.9 Seçme şansınız olsaydı, olaylar farklı gelişir miydi? Nasıl farklı olurdu?

Seçimle ve kendi kendine karar vermeye ilgili açık sorunların olduğu deneyimlerde (Özerklik) aşağıdaki soruların sorun:

- (a) Daha farklı bir karar mı vermek istediniz yoksa başka bir şey mi yapmak istiyordunuz? Sizin vereceğiniz farklı karar ne olurdu veya ne yapmak istiyordunuz?
- (b) Bu kararı verebilecek kadar bilgiye sahip miydiniz? Yoktuysa, yeterli bilgi sahibi olmanıza engel olan şey neydi?
- (c) O şekilde davranmanız için size baskı yapıldığını hissettiniz mi? Size baskı yapan KİM veya Neydi? Nasıl hissettiniz?

Genel insan hakları ilkeleriyle ilgili Ek A'daki Görüşme Kılavuzunun tam versiyonuna bakınız. (Bkz: Soru 1.5- 1.15; 2.5-2.15 ve 3.5-3.15)

Görüşme Kılavuzu'ndaki sorular tartışılan ilkenin adından bahsetmeden insan hakları ilkeleriyle ilgili bilgi edinebilmek için tasarlanmıştır. Soruları sorarken izlemciler ilkenin adından bahsetmemelidir. Örneğin izlemciler şöyle cümle kurmamalıdır: "Aşağıdaki sorular 'İnsan Onuru' ilkesiyle ilişkilidir". Bunun yerine izlemciler her bir ilkenin altındaki genel ilkelerle ilgili sorulara geçerler. Örneğin: "Bu deneyim size kendinizi nasıl hissettirdi ve neden?" İlkelerin isimleri izlemciler için rehber olması amacıyla konmuştur.

Bu soruları sorarken mümkün olduğunca çok bilgi için yoklamak çok önemlidir. Yoklama ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için aşağıda Bölüm 2. 1. (3) (a)'ya bakınız.

BİLDİRİM TARİHÇESİ

Bundan sonra, izlemciler görüşme yapılan kişinin başından geçen olayı kimseye anlatıp anlatmadığını öğrenmek isterler. Yani, izlemciler görüşülen kişinin olayı kimseye bildirip bildirmediğini ortaya çıkarır. Eğer bu deneyim bildirilmemişse, izlemciler neden bildirmediğini sorarlar. Eğer bildirildiyse, izlemciler bildirim yapılan kişi veya kurum tarafından nasıl eyleme geçildiğini sorar.

Bildirim tarihçesi soruları engelli kişilerin insan hakları ihlal edildiğinde yardım almanın yollarının mevcut olup olmadığını tespit etmek için sorulur. Kendilerine yardımcı olabilecek birilerinin varlığını hissettiler mi? Bu soruların sorulma amacı, görüşülen kişinin bir deneyimle ilgili bildirimde bulunma veya bulunmama kararı hakkında yargıda bulunmak değildir. Görüşülen bir kişinin bir sorunu bildirmek istememesinin pek çok nedeni olabileceği bilinmektedir.

Örneğin, bazen söz konusu olayla ilgili yetki sahibi kimse olmayabilir. Diğer bazı olaylarda görüşülen kişi kendisine yardım edebilecek insanlardan haberdar olmayabilir. Belki de görüşülen kişi, başına kötü bir şey gelmesinden çekindiği için deneyimini bildirme konusunda kendini güvende hissetmemiş olabilir.

Eğer görüşülen kişi bildirim tarihçesi soruları karşısında kendisini rahatsız hissederse izlemciler kendi ifadelerini kullanarak bu soruların neden sorulduğunu açıklamalıdır.

Görüşme Kılavuzu'nda yer alan bildirim tarihçesi soruları aşağıdaki gibidir:

1.16 Bu deneyimi kimseye bildirdiniz mi?

- Evet Hayır

Deneyimi BİLDİRDİYSENİZ, kime veya hangi kuruma bildirdiniz?

- Devlet yetkilisine / sosyal çalışmacıya
 Polise
 Dini lidere
 İnsan hakları komisyonuna
 Engeli örgütüne
 Diğer: _____ (belirtiniz)

- Bu kişi nasıl tepki verdi?
- Nasıl harekete geçildi?
- Eğer deneyiminizi kimseye BİLDİRMEDİYSENİZ:
 - NEDEN bildirmediğiniz?

OLASI ÇÖZÜMLER, GELECEK İHLALLERİ ÖNLEMENİN YOLLARI:

İzlemciler görüşülen kişilere, başlarından geçen olayın iyileştirilmesi ve/veya bu tarz insan hakları ihlallerinin gelecekte tekrarlanmasının önlenmesi için atılması gereken adımlar konusundaki görüşlerini sorarlar.

Bu soruların sorulma nedenleri şöyledir:

- Görüşülen kişi genellikle sorunun çözümünü en iyi görebilecek kişidir, ve
- Bu türden bilgiler, gelecekte olabilecek insan hakları ihlallerini önlemeye çalışırken yerel engelli örgütleri ve politika yapımcılar için yararlı olabilir.

Bu bilgileri talep ederken izlemciler, görüşülen kişilerin önerdiği çözümlerin araştırmayı yapan kişiler tarafından hayata geçirileceğine dair bir inanca kapılmadıklarından emin olmalıdır. Toplanan bilgiler engelli örgütleri tarafından değişim talep etmek için kullanı-

lacaktır. Ancak, iktidardaki kişilerin (bu duruma) kulak vereceğinin veya değişimin hemen olacağını bir garantisi yoktur.

Görüşme Kılavuzundaki olası çözümlere dair soru şöyledir:

1.17 Sizce bu deneyimin gelecekte tekrarlanmaması için veya daha iyi bir deneyim yaşanması için neler yapılmalı?

DENEYİMLE İLGİLİ SON YORUMLAR:

En sonunda, izlemciler görüşülen kişiye eklemek istediği başka bir şey olup olmadığını sorar.

Görüşme Kılavuzundaki ilgili soru aşağıdaki gibidir:

1.18 Bu deneyiminizle ilgili bize anlatmak istediğiniz başka bir şey var mı?

İKİNCİ DENEYİMİN TESPİTİ VE BİLGİ ALINMASI:

Sonrasında, yeterli zaman kalırsa, izlemciler ikinci bir deneyimle ilgili soru sorarlar. Görüşülen kişiye şu soru sorulur:

2.1 Son beş yıl içinde size engeliniz yüzünden kötü davranıldığını veya katılmanızın (katılımınızın) engellendiği başka bir olay ya da zaman hatırlıyor musunuz?

Burada önemli olan ikinci deneyimi de kaydetmek adına, görüşülen kişinin anlatmak istediği birinci deneyimi aceleye getirmemektir. Ancak vakit kalırsa birden fazla deneyim hakkında bilgi toplamak yararlı olacaktır.

İzlemciler daha sonra ikinci deneyimle ilgili bilgi almak için yukarıdaki (b) ile (f) maddelerinde yer alan soruları tekrar sorarlar. İkinci deneyimle ilgili soruların tam listesi için Ek A'da yer alan Görüşme Kılavuzu'ndaki 2.1 ile 2.18 arasındaki sorulara bakınız.

ÖNEMLİ İPUCU: *İzlemcilerin birinci deneyimden ikinci deneyime geçerken sayfaları bir ileri bir geri çevirmemeleri için Görüşme Kılavuzu'nda aynı sorulara 3 kez yer verilmiştir.*

C. Takip ve Doğrulama Bilgileri:

Bir veya birden fazla deneyimle ilgili ayrıntıları topladıktan sonra izlemciler görüşülen kişiye konuşulan sorunlarla ilgili daha fazla ayrıntı verebilecek herhangi birilerinin olup olmadığını ve bunlarla irtibata geçilip geçilemeyeceğini sorar. Diğer bir deyişle, görüşülen kişinin izlemciye anlattığı deneyimlerden haberdar olan başka insanlar olup olmadığı sorulur.

İzlemciler bu kişilerin isimlerini Kişisel Bilgi Formuna yazarlar ve görüşülen kişiye izleme ekibinden birisinin bu insanlarla irtibata geçmesine izin verip vermediğini sorarlar. Görüşülen kişinin rızası olmadan bu insanlarla irtibata geçmek, görüşülen kişinin mahremiyet hakkını ihlal etmek anlamına gelir. Çoğu zaman görüşülen kişinin yaşadığı deneyimden kimsenin haberi olmamıştır. Bu durumlarda kişisel bilgi formuna bilgi girilmesine gerek olmayacaktır.

Eğer görüşülen kişi yaşanan olaya tanık olan kişinin ismini vermek isterse bu kişinin hem ismini hem irtibat numarasını almak yararlı olacaktır. Görüşülen kişi bir veya birden fazla kişiyle irtibata geçilmesine onay verirse, İzlemciler bu kişilerin telefon numarası, e-posta adresi, posta adresi vb. gibi irtibat bilgilerini Kişisel Bilgi Formuna kaydetmelidir. Kişisel Bilgi Formu daima gizli tutulmalıdır.

Görüşme Kılavuzundaki sorular aşağıda verilmiştir:

Başınızdaki geçenleri gören ve bizim irtibata geçmemizi istediğiniz herhangi biri var mı? Veya bu yaşadıklarınızla ilgili bize daha fazla bilgi vermesini istediğiniz birileri var mı?

BİRİNCİ DENEYİMLE İLGİLİ:

• **İsimleri nedir?** [Kişinin ismini Kişisel Bilgi Formuna yazın]

• **Bu kişiyle irtibata geçebilir miyiz?**

Evet Hayır

- **Eğer evet derse, bu kişiyle nasıl irtibat kurulabileceği sorulur.**

[İZLEMCİ: ayrıntıları Kişisel Bilgi Formuna yazın]

İKİNCİ DENEYİMLE İLGİLİ:

• **İsimleri nedir?** [Kişinin ismini Kişisel Bilgi Formuna yazın]

• **Bu kişiyle irtibata geçebilir miyiz?**

Evet Hayır

- **Eğer evet derse, bu kişiyle nasıl irtibat kurulabileceği sorulur.**

[İZLEMCİ: ayrıntıları Kişisel Bilgi Formuna yazın]

D. Görüşülen Kişiyle İlgili Arka Plan Bilgisi Toplamak:

Bu aşamadan sonra izlemciler görüşülen kişiyle ilgili arka plan bilgisi toplarlar. Bu noktada, izlemcilerin Görüşme Kılavuzundaki bütün soruları tek tek sormaları çok önemlidir. Bu bilgiler görüşülen engelli kişinin yaşam koşullarıyla ilgili büyük resmi anlayabilmek açısından önemlidir. Eğer izlemciler bu bilgileri kaydetmezlerse, bazı ayrımcılık türlerinin yaş, cinsiyet, engellilik türü gibi birtakım özelliklerle bağlantılı olup olmadığını anlamak imkansız hale gelecektir.

Görüşme Kılavuzunun bu bölümünde sorulan sorulardan bazı örnekleri aşağıda görebilirsiniz:

Şimdi, sakıncası yoksa sizinle ilgili bazı sorular sormak istiyoruz.

4.1 Cinsiyetiniz nedir?

4.2 Doğum yılınız nedir?

4.3 Engelinizi nasıl tanımlarsınız? [uygun olanların hepsini seçebilirsiniz]

- Hareket
- Duyusal – eğer duyusal ise, Kör Düşük görüş Sağır İşitme zorluğu
- Zihinsel
- Psikiyatrik
- Diğer _____ (görüşülen kişiden açıklamasını isteyin)

4.4 Ne kadar süredir bu engeliniz var?

- Doğuştan
- _____'den beri (görüşülen kişiden yıl belirtmesini isteyin)

Görüşülen kişinin arka planıyla ilgili soruların tamamı için Ek A'daki Görüşme Kılavuzu'nda yer alan 4.1 ila 4.14 arasındaki sorulara bakın.

E. Görüşmenin Sonlandırılması ve Görüşme Yapılacak Başka Kişilerin Bulunması

Görüşülen kişinin arka planıyla ilgili bilgileri topladıktan sonra izlemci aşağıdaki soruları sorar:

“Eklemek istediğiniz başka herhangi bir şey var mı?”

Görüşülen kişiye bu soru üzerine düşünmesi için yeterli zaman tanıdığınızdan emin olun. Sonra, izlemci aşağıdaki soruya geçer:

“Bize sormak istediğiniz başka soru var mı?”

İzlemciler sorulan sorulara cevap verirler.

Görüşme Yapılacak Başka Kişilerin Bulunması

İzlemciler görüşme yaptıkları kişiye daima tanıdıkları ve görüşmeye katılmak isteyebilecek başka engelli kişi olup olmadığını sorarlar. Bunu sormak çok önemlidir çünkü saha koordinatörü ve proje koordinatörü kimlerle görüşme yapılacağına karar verirken bu isimlerden yararlanacaklardır. Toplanan bütün isimleri kullanmasalar da bazılarını seçeceklerdir. Bu nedenle ne kadar çok isim toplanırsa o kadar iyi.

Görüşme Kılavuzundaki sorular aşağıda yer almaktadır:

Sizin çevrenizde yaşayan ve bu çalışma için görüşme yapabileceğimiz başka engelli kişi tanıyor musunuz?

İsmi nedir?

Nasıl bir engeli var?

Kadın mı erkek mi?

Kaç yaşında?

Nasıl irtibat kurabiliriz?

Bu bilgiler kişisel bilgi formuna yazılır.

[Görüşme yapılan kişinin izlemcilere ismini verdiği kişiyle görüşme yapılacağı kesin değildir. İzlemciler bu bilgiyi saha koordinatörüne iletirler. Saha koordinatörü bu kişiyle ilgili bilgilere bakarak (cinsiyet, engellilik türü) o ana kadar grupta az temsil edilen bir kişi olup olmadığını değerlendirir. Bu kararın nasıl verileceği ile ilgili daha fazla bilgi aşağıda bölüm 2.2.(2)(a)'da verilmiştir.]

Görüşmenin Sonlandırılması:

Son olarak, izlemciler görüşme yapılan kişiyle aşağıdaki noktaların üzerinden hızlıca geçerler:

- Görüşme yapılan kişinin verdiği bilgilerle ne yapılacak?
- Bu bilgiler nasıl gizli tutulacak?
- Projenin amacı
- Önemli zaman aralıkları (örneğin, görüşme raporlarının ne zaman hazır olacağı)

İzlemciler görüşülen kişinin verdiği bilgilerin o bölgedeki, ülkedeki ve uluslararası alandaki engelli kişilerin yaşamlarını iyileştirmek adına çok önemli bir katkı sunduğunu mutlaka söylerler.

İzlemciler görüşülen kişide makul olmayan beklentilerin doğmamasına dikkat etmelidir. Görüşme sırasında anlatılan spesifik sorunlarla ilgili herhangi bir takip çalışması yapılmayacağını mutlaka bildirmelidir. Ancak bu çalışmanın yapıyor olması bu alanda bir adım atıldığının göstergesi olarak ifade edilmelidir. Herhangi bir ödül veya sonuç sözü vermeyin.

Görüşme yapılan kişiye Bilgi Notunu vermeyi unutmayın. Böylece projeyi yürüten saha koordinatörünün, proje koordinatörünün ve engelli örgütünün irtibat bilgilerini iletmış olursunuz. Eğer isterlerse izlemciler Bilgi Notuna kendi kişisel irtibat bilgilerini de ekleyebilirler.

İzlemciler görüşülen kişiye vakit ayırdığı için mutlaka teşekkür etmelidir.

ÖNEMLİ İPUCU: Görüşmeden sonra, izlemciler görüşme yapılan kişiyle özel muhabbete girmemelidir. izlemcilerin konuşmaya devam etmek istedikleri pek çok şey olabilir ancak bu konuları başka bir zamana bırakmak daha iyi olacaktır. Eğer bir sohbet devam ederse hangi bilgilerin gizli tutulacağına dair karışıklık olabilir.

F. Görüşme Notlarının Tamamlanması ve Verilerin Aktarılması

Görüşmeden sonra izlemcilerin yapması gereken önemli birtakım şeyler vardır. Bu işlerin en kısa sürede tamamlanması gerekir.

Görüşmeden sonra izlemciler aşağıdaki işleri yapmalıdır:

- Ses kaydını güvenli bir yere alın ve doğru Görüşme Kodu ile işaretleyin. (Kimlik formuna bakın).
- Görüşmenin ses kaydını dinleyin. Ses kaydının bir kısmı net değilse izlemciler eksik olan bölümlerin hangileri olduğunu Görüşme Notlarına (bkz. Ek C) yazmalıdır (eğer hatırlıyorlarsa). Bu iş görüşmeden sonra mümkün olan en kısa sürede tamamlanmalıdır. Görüşme izlemcinin kafasında ne kadar tazeyse ses kaydındaki boşlukları doldurmak veya yorum yapmak o kadar kolay olacaktır.
- Aşağıdaki gözlemleri de yazarak Görüşme Notlarını tamamlayın:
  - Görüşmeyle ilgili genel izlenimler (örneğin, görüşme yapılan kişi bazı sorularla ilgili endişeliydi, heyecanlandıydı veya sinirliydi, ortam rahattı vb.).
  - Görüşme mekanıyla ilgili ayrıntılar (örneğin, iç mekan, dış mekan, nasıl bir binada yapıldı, nasıl bir oda, etrafta başka kimler vardı, ve İzlemcinin önemli olduğunu düşündüğü diğer bilgiler).
  - Görüşme sırasında kimlerin olduğuna dair bilgi (İzlemci sayısı, çevirmen sayısı (varsa)).

- Görüşme sırasında yaşanan sıkıntılar veya bölünmelerle ilgili ayrıntılar (örneğin, uçak geçti ve işitmeyi zorlaştırdı, elektrik kesildi ve görüşü engelledi vb.) Bu olayların görüşmenin hangi aşamasında yaşandığı ve bu tip sıkıntıları ortadan kaldırmak için neler yapıldığı not edilmelidir. Hangi olaylar görüşmeyi kolaylaştırdı, hangileri zorlaştırdı.
- Görüşme yapılan kişinin anlattıkları arasında doğruluğundan ve/veya kesinliğinden endişe duyduğunuz herhangi bir şey var mı? İzlemcilerin neden bu endişelere kapıldığını açıklayın (örneğin, cevapları tutarsızdı, cevaplar önceden prova edilmiş gibiydi vb.).
- İzlemcilerden birinin Özgür ve Bilgilendirilmiş Onam Formunu imzaladığından emin olun.
- Saha koordinatörüne aşağıdaki belgeleri verin:
  - Görüşmenin ses kaydı – Görüşme Kodu ile işaretlenmiş olsun
  - Tamamlanmış Görüşme Notları
  - Doldurulmuş Kişisel Bilgi Formu
  - Özgür ve Bilgilendirilmiş Onam Formunun imzalı bir kopyası

Bilginin gizliliğini koruma için yazılı veya sesli görüşme kaydının kopyası alınmamalıdır. Saha koordinatörleri ve proje koordinatörü yazılı ve sesli kayıtların güvenli bir yerde kilitli bir dolapta saklandığından emin olacaktır. Kayıtların elektronik ortamda saklandığı durumlarda (örneğin dijital ses kaydı alınmışsa), bilgisayar sistemleri ve dosyalara erişim güvenli hale getirilecektir.

2.1.3 Görüşme Becerileri ve Karşılaşılan Sıkıntılar

(a) Daha Fazla Bilgi İçin Yoklamak

Yoklamak aşağıdaki durumlarda takip soruları sormak anlamına gelir:

- verilen cevap tam anlaşılmadığında,
- cevaplar muğlak, belirsiz, kafa karıştırıcı ise veya net değilse,
- daha spesifik veya derin bilgiye ihtiyaç duyulduğunda.

Görüşme Kılavuzu gibi izleme araçları kullanırken, yoklama yapmak veya daha fazla bilgi için derinlemesine soru sormak önceden planlanamaz. Görüşme yapılan kişinin hangi sorunları gündeme getireceğini bilemeyeceğiniz için izlemcilerin daha fazla bilgi almak için ne tip sorular soracağını veya nasıl yoklayacağını kestiremeyebilirsiniz. Ancak, olası durumlarda derinlemesine soru sorulması gerektiğinin farkında olmak ve bunu yapmanın genel yollarını anlamak yararlı olacaktır.

Konuyu yoklamak ve derinlemesine anlamak için sorulabilecek bazı soru örneklerini aşağıda görebilirsiniz:

- ..... ile ilgili biraz daha fazla bilgi verebilir misiniz?
- Tam anladığımdan emin olmak istiyorum. Sizde bu etkiyi yaratan tam olarak neydi?
- ..... ile neyi kastettiğinizi tam anlamadım. Örnek verebilir misiniz?
- .....’den bahsettiniz. Bununla ilgili hatırladığımız en önemli şey nedir?
- ..... dediniz sanırım. Doğru mu anladım?

- Bu size kendinizi nasıl hissettiriyor? Böyle hissetmenize neden olan şey nedir?
- Bana .....’den bahsettiniz. Biraz da .....’den bahsedebilir misiniz?
- Biraz önce söylediğiniz bir şeye geri dönebilir miyiz?
- ..... dediniz. Sizde bu izlenimi bırakan şey neydi?
- Ne açıdan böyle düşünüyorsunuz?
- ‘Ne’ ve ‘nasıl’ ile başlayan sorular iyi yoklama sorularıdır çünkü daha fazla ayrıntıya ulaşmanızı sağlar.

ÖNEMLİ İPUCU: ‘Neden’ ile başlayan sorulardan kaçının. Görüşme yapılan kişinin savunmaya geçmesine neden olur. ‘Neden’ diye sormak yerine, ‘ne’ ile başlayan sorular sorun.

Görüşme Kılavuzundaki sorular ‘evet’ ve ‘hayır’ cevaplarından kaçınmak üzere tasarlanmıştır. Fakat daha derinlemesine sorular sormak ve daha fazla ayrıntı almak önemlidir. Yoklama soruları özellikle görüşmenin başında çok önemlidir. Bu sayede görüşme yapılan kişi başından geçen olayın tamamını öğrenmek istediğinizi ve özetin yeterli olmadığı izlenimini edinir. Görüşmenin tonunu belirler. Görüşme yapılan kişi sorulan açık uçlu sorulara verilen her kısa cevaptan sonra bir dizi doğrudan soru geleceğini fark ettiğinde izlemcilerin yoklama soruları sormasına gerek kalmadan kendiliğinden ayrıntı vermeye başlayabilir.

ÖNEMLİ İPUCU: Nihai izleme raporunun kalitesi büyük ölçüde kişisel görüşmelerle toplanan verilerin kalitesine ve zenginliğine bağlıdır. Sorulara daha net cevaplar alabilmek için yoklama soruları sormak ve belli bir cevabı netleştirmek izlemcilerin geliştirmesi gereken çok önemli bir tekniktir.

Yoklama sorularıyla ilgili bu bilgiler aynı zamanda Ek E’de yer almaktadır. İzlemciler görüşme yaparken bunları yanlarında bulundurabilirler.

(b) Farklı Engeli Olan İnsanlarla Çalışmak

İzlemciler farklı engelleri olan insanlarla çalışacaklardır. Bazı durumlarda kendisi engelli olan insanlar bile başka engeli olan insanlarla çalışma tecrübesine sahip olmayabilirler. Bu bölümde katılımcılar kendi engelleri dışında başka engeli olan insanlar hakkında bilgi edinebileceklerdir.

Buradaki rehber ilke, herkesin insan onuruna yakışır bir şekilde saygı çerçevesinde muamele görmesi gerektiği ilkesidir. Kendilerine nasıl muamele edilmesi gerektiği ile ilgili insanların kendi tercihleri olacaktır. Aşağıdaki genel ipuçları birer öneriden ibarettir. Verilebilecek en iyi öneri: ‘Emin değilseniz, karşınızdaki insana ne istediğini sorun.’

Engelli Kişilerle İletişim Kurarken Dikkate Alınabilecek Genel İpuçları

- El sıkışmanın adetten olduğu durumlarda, engelli bir kişiyle tanıştığınızda elinizi uzatmak uygundur. Ellerini sınırlı kullanabilen veya protez el kullanan insanlar da pek çok durumda el sıkışabilir. Bir insanla selamlaşmanın başka yolları da olabilir ve kültürden kültüre farklılık gösterir.
- Engelli bir kişiyle konuşurken doğrudan o kişiye hitap edin. Eşi, refakatçisi veya destek personeli aracılığıyla iletişim kurmayın. Bu her durumda geçerlidir. Hareket engeli, zihinsel engel, körlük ve çevirmen kullanmayı gerektiren sağırılık durumlarında da aynı ilke işler.
- Normal bir konuşma tonu ve tarzı benimseyin. Daha yüksek sesle konuşmanıza

ihtiyaç duyarlarsa bunu söyleyeceklerdir.

- Yetişkinlere yetişkin gibi davranın. Engelli kişilere sadece adıyla hitap ederseniz, bunu ancak diğer herkese böyle hitap ediyorsanız yapın.
- Yardım teklif ediyorsanız, teklifinizin kabul edilmesini bekleyin. Sonra size verilen talimatları dinleyin veya talimat verilmesini isteyin.
- Ne yapmanız gerektiğinden emin değilseniz soru sormaktan çekinmeyin. Rahatsız olan sizsiniz, engeli olan kişi değil. Örneğin, karşınızdaki kişinin nasıl iletişim kurduğundan veya ne istediğinden emin değilseniz, yapılacak en iyi şey soru sormaktır.
- Engeli olan kişiyi dinleyin. Bu kişinin ne yapıp ne yapamayacağı ile ilgili varsayım da bulunmayın. Unutmayın, engelli kişiler de herkes gibi kendilerinin uzmanıdır. Nelerden hoşlandıklarını, nelerden hoşlanmadıklarını, neleri yapıp yapamayacaklarını bilirler.
- Bir kişinin engelini ayrıntılarına odaklanmayın. Görüşme sırasında sorulan sorular görüşülen kişinin yaşam koşullarına odaklanmalıdır, engelini ayrıntılarına değil.
- Her türlü destek cihazına karşı o kişinin özel mülkü olarak saygı gösterin (baston, tekerlekli sandalye, koltuk değneği, iletişim tabletleri, özel eğitilmiş köpekler vb.). İzin verilmezse bunları(onları) hareket ettirmeyin, kullanmayın veya onlarla oynamayın.
- Engelli kişilere karşı herkese gösterdiğiniz nezaketi gösterin.

(c) Tutarsızlıklarla Başa Çıkmak

İzleme sürecinde doğru bilgi almak son derece önemlidir. İzlemciler görüşülen kişinin anlattıklarının doğru olmadığını veya kesin olmadığını hissederse daha fazla yoklama sorusu sormalıdır. Anlatılanlarda hala bir tutarsızlık varsa izlemciler normal bir şekilde görüşmeye devam etmelidir. Ancak görüşmeden sonra izlemcilerin aşağıdaki adımları atması gerekir:

- Endişelerini izleme yaptıkları ekip arkadaşlarıyla tartışmalıdırlar,
- Endişelerini ve (endişelerinin) nedenlerini Görüşme Notlarına yazmalıdırlar,
- Endişelerini saha koordinatörü ile paylaşmalıdırlar. Bu kişi şüphelerle ilgili ne yapılması gerektiğini bilecektir. Anlatılan olayı doğrulamanın yolları olabilir veya bu görüşme genel verinin bir parçası olarak kullanılmayabilir.

Görüşme yapılan kişinin doğruyu söyleyip söylemediğine karar verirken, izlemciler güvenilirlikle ilgili aşağıdaki genel gözlemleri dikkate alabilirler.

- Pek çok izlemci kendinden emin ve net konuşan kişilerin güvenilir olduğunu düşünür. Ancak, görüşme yapılan kişi güçsüz veya travmalı olduğu için kendinden emin veya net olmayabilir. Ayrıca, bazı ülke veya bölgelerin kültürü gereği görüşme yapılan kişi konuşurken izlemciyle doğrudan iletişim kurmayabilir hatta ona bakmayabilir.
- Tarihlerle ilgili karışıklık veya kesin olmayan bilgi görüşme yapılan kişinin söylediklerinin doğru olmadığı anlamına gelmez. İzlemcilerin zaman dizileri konusunda çok net olmayan kişilere karşı sabırlı olmaları gerekir. Bazı görüşme yapılan kişiler gündelik hayatlarında düzenli olarak takvime bakmıyor olabilirler. Başlarından geçen olayları bayramlarla veya iyi bilinen tarihlerle ilişkilendirmek için yardıma ihtiyaç duyabilirler.
- Son olarak, yerel ve kültürel konuşma tarzlarını dikkate alın. Örneğin, bazı yerlerde abartı ortak bir özellik olabilir. Bu bölgede yapacağımız bir görüşmeden 'binlerce

kişinin öldüğünü' duyabilirsiniz. Bu durumda, gerçekten binlerce kişinin mi, yoksa pek çok kişinin mi öldüğünü netleştirmek için takip soruları sormak önemlidir.

(d) Duygusal Tepkilere Yanıt Vermek:

İnsan hakları ihlallerinden bahsetmek görüşme yapılan kişi açısından sağaltıcı bir etkiye neden olabilir. Ancak bazen yaraları açarak psikolojik ve hatta fiziksel strese de neden olabilir. Örneğin, bir istismar olayını anlatmak bir kişinin istismarı tekrar yaşamasına neden olabilir. İzlemciler görüşme yapılan kişiye ağlamaları veya kaygılarını ifade etmeleri için vakit tanımalı ve bunun normal olduğunu ifade etmelidir. Bu tür duygusal tepkilere verilecek bazı yararlı tepkiler şöyle sayılabilir:

- Görüşmeye kısa süreliğine ara vermeyi ve sonra devam etmeyi teklif edebilirsiniz.
- Konuyu değiştirebilir ve bu konuya görüşmenin daha sonraki aşamalarında geri dönebilirsiniz.

Konuya geri dönerken, görüşme yapılan kişiye istedikleri zaman ara verebileceğinizi veya durabileceğinizi hatırlatın.

İzlemcilerin elinde çevreden alabilecekleri mevcut desteklerle ilgili bir liste olacaktır. Örneğin, görüşme yapılan kişilerin seçebilecekleri travma tedavisi ve destek ağlarının bilgileri olacaktır. Görüşme yapılan kişiler görüşmeden sonra bu birimlerle temasa geçmeyi tercih edebilirler.

(e) Kesintilerle Başa Çıkmak

İzlemcilerin görüşme sırasında çevrede olup bitenlerin farkında olması önemlidir. Örneğin, eğer ortam çok gürültülü olursa ve görüşmeyi olumsuz etkilerse, görüşmeyi durdurun, bir ara verin ve ortam sessizleştiginde tekrar başlayın veya daha sessiz bir yere geçin.

Eğer dikkatinizi dağıtacak bir şeyler olursa, görüşmedeki herkesin bu durumu anladığından emin olun. Örneğin, eğer görüşme yapılan kişi sağırsa ve gürültü kaynağından haberdar değilse, görüşmeyi olumsuz etkileyen bir durum olduğunu fark etmeyebilir. Bu durumda, izlemciler görüşme yapılan kişiye bilgi vermeli ve rahatsızlıkla ilgili ne yapmayı planladıklarını ifade etmelidir.

(f) İzlemcilerin, Saha Koordinatörlerinin ve Görüşme Yapılan Kişilerin Güvenliğinin Sağlanması

İzlemciler ve saha koordinatörleri işlerini yaparken zaman zaman fiziksel veya duygusal tehlikelerle karşı karşıya kalabilirler. Aşağıda izlemcilerin ve saha koordinatörlerinin güvenliğini sağlamak için atılabilecek bazı adımlar verilmiştir:

- Sahada çalışırken güvende olmadığını veya tehdit altında olduğunu hisseden varsa, kendini ve görüşme yapılan kişiyi bir an önce tehlikeli durumdan uzaklaştırmalıdır. Örneğin, görüşme yapılan kişiyle buluşmak için ayarlanan yer tehlikeli olabilir.
- Suç oranı yüksek bir yerde çalışılıyorsa, kaybolma veya gözaltına alınma riski varsa tek başınıza seyahat etmekten kaçının.
- İzlemcilerin nereye gittiğini ve ne zaman geri dönmeyi planladığını bilen birileri olduğundan emin olun (ya saha koordinatörü ya da bir aile üyesi). Planlanan zamanda geri dönülmemesi durumuna karşı bir eylem planınız olsun.

Görüşme yapılan kişilerin görüşme sürecine katılmalarından dolayı fiziksel veya duygu-

sal tehditlerle karşılaştığı durumlar olabilir. Bu yaygın olmamakla birlikte izlemcilerin ve saha koordinatörlerinin bu olasılığın farkında olmaları ve görüşme yapılan kişinin güvenliğini sağlamak için adım atmaları gerekir.

- Görüşmeyi yapmak görüşme yapılan kişiyi tehlikeye atacaksa görüşmeye devam edilmemelidir.
- Görüşme yapılan kişinin rızasını isterken izlemcilerin görüşmeye katılmaktan ötürü doğabilecek olası olumsuz sonuçları değerlendirmeleri gerekir. Bu durumda görüşme yapılan kişinin katılmayı isteyip istemediğine özgürce ve bilgilendirilmiş bir şekilde karar vermesine izin vermek gerekir.
- Görüşmenin sonunda, izlemciler görüşme yapılan kişiye bu görüşmeye katıldıkları için kötü veya nahoş durumlarla karşılaşmaları halinde, Bilgi Notunda yer alan irtibat bilgilerinden projeyi yürüten engelli örgütüyle temasa geçebileceklerini söylemelidir.

(g) İzleme Bilgilerini Gizli Tutun

Görüşmeye başlamadan önce izlemciler görüşme yapılan kişiye, verdikleri bilgilerin ve kişisel bilgilerinin (isim, irtibat bilgileri) gizli tutulacağını söylerler. Bu sözün tutulması önemlidir.

İzlemcilerin görüşme sırasında verilen bilgilerin mahremiyetini ve gizliliğini koruduklarından emin olmak için başvurulabilecek yöntemlerden bazıları aşağıda verilmiştir.

- Görüşme için güvenli ve özel bir mekan seçmek.
- Görüşmenin ses kaydında veya Görüşme Notlarında görüşme yapılan kişiyle ilgili kimliğini açığa çıkaracak bir bilginin olmadığından emin olmak (örneğin, görüşme yapılan kişilerin isim ve irtibat bilgileri ve anlatılanlarla ilgili daha fazla bilgi verebilecek kişilerin bilgileri). Kişisel bilgiler sadece Kişisel Bilgi Formuna ve Onam Formuna yazılmalıdır. Kişisel bilgilerin görüşmeyle ilgili tüm diğer raporlardan ayrı bir yerde tutulduğundan emin olmak için saha koordinatörleri görüşme kayıtlarını gözden geçirecektir.
- Görüşmeden elde edilen ses kayıtlarının (kaset veya dijital dosyalar) ve Görüşme Notlarının görüşmeye atanan alfanumerik Görüşme Kodu ile etiketlenmelidir.
- Bütün görüşme kayıtları (Onam Formu, ses kaydı, Kişisel Bilgi Formu, Görüşme Notları) her görüşmeden sonra mümkün olan en kısa sürede saha koordinatörüne teslim edilmelidir. Saha koordinatörleri en kısa sürede bütün görüşme kayıtlarını proje koordinatörüne teslim edeceklerdir. İzlemciler, saha koordinatörleri ve proje koordinatörü görüşme kayıtlarını ellerinde tuttuğunda bunların güvenli ve kilitli bir yerde saklamakla sorumludur. Unutmayın, Kişisel Bilgi Formları ve Onam Formları diğer kayıtlardan yani ses kayıtlarıyla görüşme notlarından ayrı, güvenli bir yerde tutulmalıdır. Kayıtların elektronik formatta saklandığı durumlarda (ör. Dijital ses kayıtları), dosyaların saklandığı bilgisayarlara erişim de güvenli olmalıdır.
- Bir kişiyle görüşürken başka görüşme yapılan bir kişinin söylediklerine asla atıfta bulunulmamalıdır.
- Görüşme yapılan kişinin paylaştığı bilgiler izleme ekip arkadaşı ve saha koordinatörü dışında kimseyle paylaşılmalıdır. (Bu şu anlama gelir: İzlemciler görüşme yapılan kişilerin deneyimleriyle ilgili aileleriyle, arkadaşlarıyla veya başka kimselele konuşmamalıdır.)

MODÜL 3 – KİŞİSEL DENEYİMLERİ ORGANİZE VE KOORDİNE ETMEK

Saha Görüşmeleri

Bir önceki modülde kişisel deneyimlerle ilgili görüşmelerin nasıl yürütüleceği konusu ele alındı. Bu görüşmeler yapılmadan önce birtakım planlama ve koordinasyon konularının ele alınması gerekir.

Amaçlar:

Bu modülün sonunda katılımcılar aşağıdakileri yapabileceklerdir:

Bir kişisel deneyim izleme projesinin nasıl organize ve koordine edildiğini öğrenecekler.

İzleme görüşmelerinin organize edilmesi ve koordinasyonu için yapılması gerekenlerin kontrol listesi aşağıda verilmiştir:

Görüşmeler yapılmadan önce

(Burada sıralanan işler projeyi yürüten engelli örgütünün ve saha koordinatörlerinin desteğiyle proje koordinatörünün sorumluluğundadır.)

- Görüşmelerin yapılacağı yerlerin seçilmesi (izleme sahaları),
- Her bir izleme sahası ile ilgili arka plan bilgisi toplanması,
- Resmi kurumlardan gereken izinlerin alınması (ülkenizde gerekiyorsa),
- Gerekli form ve ekipmanın toplanması (ayrıntılar için Ek D'deki kontrol listesine bakınız),
- Kültürel, sosyal ve ekonomik farklılıkları gözeterak izleme araçlarının ve yöntemlerinin uyarlanması (Görüşme Kılavuzu ve Bilgi Notu),
- İzleme araçlarının ve eğitim materyallerinin gerektiği şekilde yerel dillere tercüme edilmesi,
- Saha koordinatörlerinin ve izlemcilerin görevlendirilmesi,
- Saha koordinatörlerinin ve izlemcilerin eğitilmesi,
- Görüşme yapılacak kişilerin seçiminde hangi çeşitlilik özelliklerinin kullanılacağına karar verilmesi (görüşme örneği) ve hedeflerin Matriks Tablolarında belirtilmesi (Bkz. Ek F),
- Görüşme yapılacak potansiyel ilk 5 veya 6 kişinin belirlenmesi.

Görüşmeler Sırasında

(Burada sıralanan işler izlemci ve proje koordinatörünün desteğiyle saha koordinatörünün sorumluluğundadır.)

- Görüşmeler için iyi mekanlar belirlemek.
- Potansiyel görüşme yapılacak kişilerle irtibata geçmek ve iki kişilik gruplar halinde çalışan izlemcilere görüşme atamak (burada atılacak adımlarla ilgili Ek G'deki kontrol listesine bakınız).
- Örneklemi dengelemek için Ek F'deki Matriks Tablolarını kullanarak bir sonraki görüşmenin kiminle yapılacağına karar vermek – Bir sonraki görüşme: (a) Görüşme yapılan bir kişinin önerdiği bir kişi mi olacak?

Yoksa

(b) Görüşme yapılan kişilerin önerdiği kişilerde olmayan bir özelliğe sahip ve kendisini farklı kılan bir özelliğe sahip bir kişiyle mi yapılacak? - Bu noktada, bu özelliklere sahip kişilerle irtibat kurabilmeniz için toplum örgütleriyle temasa geçmeniz gerekecektir – örneğin, fiziksel engeli olan bir kadınla görüşme yapmak istiyorsanız yerel engelli örgütlerine, kadın gruplarına, toplum temelli rehabilitasyon gruplarına vb. sorabilirsiniz.

- Görüşmelerin sorunsuz ilerlediğinden emin olmak için izlemcilerle düzenli olarak görüşülmesi.
- İzlemcilerden düzenli olarak izleme kayıtlarının toplanması (sesli ve yazılı) ve güvenli bir yerde saklanması.
- Kaliteli bilginin toplandığından emin olmak için görüşmelerden edinilen ses kayıtlarının ve notların kontrol edilmesi – gerektiğinde izlemcilere geri bildirimde bulunulması.

3.1 Nereden Başlamalı?

Kişisel deneyim toplamak için yapılan görüşmeleri organize ve koordine etmek önemlidir ve zaman alır. Etkili izleme dikkatli planlama yapılmasını gerektirir. Bu bölümde görüşmelerin organizasyonu ve koordinasyonu için nelerin yapılması gerektiğinden bahsedilmektedir. Proje koordinatörü, saha koordinatörü, izlemciler ve izleme projesini destekleyen engelli örgütü (veya örgütleri) bilgi toplama işinin başarılı olmasında birlikte rol oynarlar.

Aşağıda ele alınması gereken bazı önemli sorulara değinilmektedir:

(a) Görüşmeler nerede yapılacak?

Bir ülkedeki bütün engellilerle görüşme yapılabilmesi mümkün değildir. Bu nedenle, kiminle görüşme yapılacağına karar vermek gerekecektir. Örneğin, görüşmeler aşağıdaki kriterlere göre ayarlanabilir:

- Belli bir mahallede yaşayan engelliler (örneğin gecekondu bölgesinde) veya
- Belli bir şehirde yaşayan engelliler (örneğin, Tayland’da Bangkok) veya
- Belli bir eyalet (örneğin, Hindistan’da Tamil Nadu) veya
- Belli bir il (örneğin, Güney Afrika’da Western Cape).

Görüşmelerin yapıldığı her farklı yere **izleme sahası** adı verilir. Çoğu ülkede DRPI farklı yaşam tarzları ve yaşam ortamları olan daha fazla insanla görüşme yapılabilmesi için üç izleme sahasının seçilmesini önerir. DRPI’nın tavsiyesine göre, aşağıdaki farklılıklar dikkate alınarak bir kentsel saha, bir kırsal saha, bir de kasaba veya köy sahası seçilmesi uygun görülmektedir.

İzleme sahası olarak seçilen bölgeler rapordan çıkarılacak sonuçları etkileyecektir. Örneğin, izleme sahası olarak üç şehir seçilirse, kırsal alanda yaşayan insanların durumuyla ilgili bilgi toplanmamış olacaktır. Saha seçerken ülkenin koşullarını göz önünde bulundurun ve **hangi izleme sahalarının resmin tamamına dair bilgi vereceğine karar verin**. Koşullarla ilgili dikkate alınması gereken olası farklılıklar şöyle olabilir:

- **Kentsel** alanda (şehirlerde) yaşayanlar, **kırsal** alanda yaşayanlar veya küçük **kasabalarda** yaşayanlar,
- **Farklı etnik gruplara** mensup insanlar ve yaşadıkları yerler,
- **Farklı bir dil konuşan insanlar** ve yaşadıkları yerler,
- **Zenginler, yoksullar, zenginle yoksulluk arasında bir yerde olanlar** ve farklı gelir gruplarına göre coğrafi dağılım olup olmadığı,
- Farklı engelleri olanlar veya farklı nedenlerden dolayı engeli olanlar – bazı bölgelerde belli tip engeller daha yaygın olabilir (ör. Çatışma sonrası dönemde kararmayınlarının neden olduğu fiziksel engeller).

İzleme çalışması için ayrılacak zaman ve para da görüşmelerin nerede yapılacağını etkileyecektir. Dikkate alınması gereken bazı pratik konular şöyle sıralanabilir:

- Bölgede seyahat etmek **ne derece kolay?** (örneğin, bölgeye ve bölgenin içinde seyahat imkanları iyi mi? Konaklama yerleri var mı? Yılın değişik dönemlerinde seyahat etmek daha mı zor? İklim nasıl? Tatiller?)
- **Yerel engelli örgütlerinden destek alınabiliyor mu?** Bölgede saha koordinatörünün, izlemcilerin ve görüşme yapılacak kişilerin belirlenmesinde yardımcı olacak engelli örgütleri var mı?

İzleme sahalarıyla ilgili kararlar genellikle projeyi destekleyen engelli örgütü ve proje koordinatörü tarafından verilir.

(b) Resmi dairelerden izin alınması gerekiyor mu?

Bazı ülkelerde devlet izleme görüşmesi yapmadan önce resmi izin alınması şartı getirmiştir. Eğer ülkede veya bölgede böyle bir izin almanız gerekiyorsa devletin öngördüğü resmi sürece uyulmalıdır. Devletin gerekliliklerini öğrenmek proje koordinatörünün sorumluluğudur.

Resmi izin gereken durumlarda, resmi kurumların izlemenin bağımsız olacağını ve devletin sürece dahil olmayacağını anladığından emin olmaları önemlidir. Devlet yetkililerine nihai izleme raporu verilecektir ancak kiminle görüşme yapıldığını bilmeyecekler veya görüşmelerin deşifrelerine ulaşamayacaklardır. Bu konuyu proje koordinatörü araştırır.

(c) Hangi araştırma araçları ve yöntemleri kullanılacak? Ülkeye uygun değişikliklerin yapılması gerekecek mi?

İzleme çalışmaları dünyanın her yerinde farklı kültür ve sosyoekonomik koşulların olduğu bölgelerde yapılır. İzlemede kullanılan araç ve yöntemler bir yandan farklılıkları gözetirken bir yandan da dünyanın farklı yerlerinden toplanan bilgilerin karşılaştırılabilir olmasını sağlamalıdır.

İzleme Araçları: Görüşme yaparken İzlemciler DRPI Görüşme Kılavuzunu (Ek A) ve diğer izleme araçlarını (örneğin, Bilgi Notu ve Özgür ve Bilgilenmiş Onam Formu (Ek B) kullanırlar. Bu araçların çoğu bütün kültürlerde uygulanabilirken bazı şeylerin adapte edilmesi gerekecektir. Örneğin, Görüşme Kılavuzunda görüşme yapılan kişiye hangi okullara gittiğinin sorulduğu bölümler veya nasıl bir evde oturduğuna dair sorular yerel adetleri ve koşulları yansıtacak şekilde seçenek sunmalıdır.

Mümkün olan yerlerde Görüşme Kılavuzunun görüşmenin yapılacağı dile çevrilmesi gerekir. Her durumda, Bilgi Notu ile Özgür ve Bilgilendirilmiş Onam Formu görüşme yapılan kişinin kullandığı dile tercüme edilmelidir.

İzleme Yöntemleri: Görüşmelerin takviminin belirlenmesinde ve yapılmasında kültürel normlar dikkate alınmalıdır. Örneğin, bir kadına bir erkek tarafından soru sorulması uygun değilse veya araştırmanın yapılacağı tarih bazıları için dini bayramsa ona göre önlem alınmalıdır. Sahada bu konuları ele almak için stratejiler geliştirilecektir. Örneğin, ikisi de kadın olan izlemci ekiplerinin olması sağlanacak ve kadınlarla görüşeceklerdir.

Proje koordinatörü ile projeyi yürüten engelli örgütü, izleme araçlarının uyarlanması ve kültürel, sosyoekonomik farklılıkların yansıtılmasından sorumludur. Eğitim yapılırken izlemcilerin ve saha koordinatörlerinin görüşmeler için strateji belirlemesine fırsat verilmelidir.

(d) İzlemciler ve saha koordinatörleri kimler olacak?

Saha Koordinatörleri: Her bir izleme sahasında en az bir engelli saha koordinatörü vardır. Saha koordinatörlerinin çalışacakları izleme sahasında yaşıyor olmaları veya en azından bir süre yaşamış olmaları daha iyidir. Böylece saha koordinatörleri yerel dilleri, gelenekleri ve ulaşım sistemlerini bileceklerdir. Saha koordinatörlerinin bu görevle ilgili tecrübeli olmaları gerekmez. Ancak düzenli, güvenilir, rahat iletişim kurulabilen insanlar olmaları ve sorun tespit etme ve çözme yeteneklerinin olması beklenir.

Proje koordinatörü ve projeyi destekleyen engelli örgütü saha koordinatörlerini birlikte seçerler.

İzlemciler: Tıpkı saha koordinatörleri gibi, izlemcilerin de görüşmeleri yapacakları bölgede bir süre yaşıyor olmaları daha iyi olacaktır. Her bir saha için ihtiyaç duyulan izlemci sayısı duruma göre değişecektir:

- Sahada yapılacak görüşme sayısı,
- Projenin takvimi, ve
- İzlemcilerin ne sıklıkla uygun oldukları.

Bir ülkedeki izlemci ekibinde toplumsal cinsiyet, yaş, etnik köken ve engellilik türü açısından denge olmalıdır. Görüşme araç ve yöntemlerini kullanmayı, nasıl bir görüşme yapılacağını öğrenme fırsatları olacağından izlemcilerin görüşme yapma konusunda önceden deneyim sahibi olmaları gerekmez. Ancak seçilen kişilerin daha önce Bölüm 2.1(1) (c)'de anlatılan iyi bir İzlemcide olması gereken nitelik ve becerilere sahip olmaları yararlı olacaktır.

Proje koordinatörü, saha koordinatörleri ve projeyi destekleyen engelli örgütü izlemcileri birlikte seçerler.

İzlemciler ve saha koordinatörleri seçilir seçilmez işlerini yapabilmeleri için ihtiyaç duydukları engellilikle ilgili destekleri ve uyarlamaları belirlemeleri istenir. Bu sayede bu destekler ve uyarlamalar sağlanabilir.

(e) Görüşmeler için hangi bilgilere ve ekipmana ihtiyaç var?

İkili gruplar halinde çalışan izlemcilerin görüşmelerde ihtiyaç duyduğu malzemelerin olduğu **Ekipman ve Formlar Kontrol Listesi Ek D'**de verilmiştir.

ÖNEMLİ İPUCU: Görüşmelerde birkaç farklı form kullanıldığı için bazı izleme ekipleri formların üç farklı renkte kağıda çıktısının alınmasını faydalı bulmuşlardır: 1. İzlemcilerde kalan ve her görüşmede kullanılan formların çıktısı (yani, Görüşme Kılavuzu ve Kişisel Bilgi Formunun) tek bir renk kağıda alınır (örneğin beyaz); 2. Görüşme yapılan kişide kalan formların çıktısı (Bilgi Notunun bir kopyası, imzalı Özgür ve Bilgilendirilmiş Onam formu) ikinci renk kağıda alınır (mesela pembe); 3. Görüşmeden sonra saha koordinatörüne verilen formlar (yani, Özgür ve Bilgilendirilmiş Onam formunun ikinci kopyası, Kişisel Bilgi Formu ve Görüşme Notları) üçüncü bir renk kağıda basılır (örneğin sarı).

İzlemcilerin ayrıca **her bir izleme sahasıyla ilgili arka plan bilgisinin olduğu briefing raporuna** ihtiyaçları vardır (yukarıda bölüm 2.1(1)(b)'de verilmiştir). Bu arka plan bilgisi izlemciler ve saha koordinatörlerine çalıştıkları bölgelerle ilgili özet bilgi sunar ve aynı zamanda nihai izleme raporunda kullanılır. Bu raporun geliştirilmesinden proje koordinatörü sorumludur. Proje koordinatörü buradaki bilgilerin doğru ve tam olduğundan emin olmak için saha koordinatörü ve izlemcilerle birlikte çalışır.

İzleme görüşmeleri, görüşme yapılan bazı kişiler ve izlemciler için stresli olabilecek sorunları gündeme getirdiğinden izlemcilerin ve görüşme yapılan kişilerin ihtiyaç duymaları halinde görüşmeden sonra danışmanlık hizmeti alabilecekleri yerleri bilmeleri önemlidir.

Proje koordinatörünün her izleme sahasında mevcut bulunan **danışmanlık hizmetlerinin irtibat bilgilerini** içeren bir kaynak listesi geliştirmelidir. Proje koordinatörü bu listeyi hazırlarken saha koordinatörü ve izlemcilerin bilgilerinden yararlanabilir. Liste bütün izlemcilere dağıtılır ve görüşme yapılan kişilere de verilebilir.

Hepsinde olmamakla birlikte bazı ülkelerde istismar ve ihmal içeren veya kendi kendine zarar veren davranışları bildirmek yasal zorunluluktur. Bu durumlara çocuk istismarı veya ihmali, yaşlıların istismarı veya ihmali ve intihara eğilimli kişiler dahildir. Yasal bildirim zorunluluğunun olduğu ülkelere bu yasalara uyulmalıdır. İzlemciler, görüşme yaptıkları kişiye izlemci olarak yasa gereği ne tür bilgileri yetkililere bildirme zorunluluklarının olduğunu söylerler. İzlemciler bu bilgiyi görüşme yapılacak kişinin bilgilendirilmiş onamını istedikleri aşamada söylerler. Bu sayede görüşme yapılan kişi bu tür bilgiler hakkında görüşme sırasında konuşup konuşmayacağına karar verebilir. Söz konusu ülkede yasal bildirim zorunluluğu olup olmadığını öğrenmek proje koordinatörünün sorumluluğudur. Proje koordinatörü eğitim sırasında saha koordinatörlerine ve izlemcilere bu koşullar hakkında ayrıntılı bilgi sağlamakla yükümlüdür.

3.2 Veri Toplama Nasıl Koordine Edilir?

Hem saha koordinatörü hem proje koordinatörü görüşmelerin koordine edilmesinde kilit rol oynarlar. Genel sorumluluk proje koordinatörünün olmakla birlikte, saha koordinatörleri günlük olarak anahtar bir rol oynarlar. Bu bölümde görüşmelerin koordinasyonunun nasıl yapıldığı anlatılmaktadır.

(a) Kiminle görüşme yapılacak?

‘Örnekleme almak’ ne demektir ve ‘örnekleme’ kimler vardır?

Kiminle görüşme yapılacağına karar verme sürecine **örnekleme alma** süreci denir. Görüşme yapılan kişiler ise (hepsi engelli kişiler olacaktır) **örneklemin** bir parçasıdır.

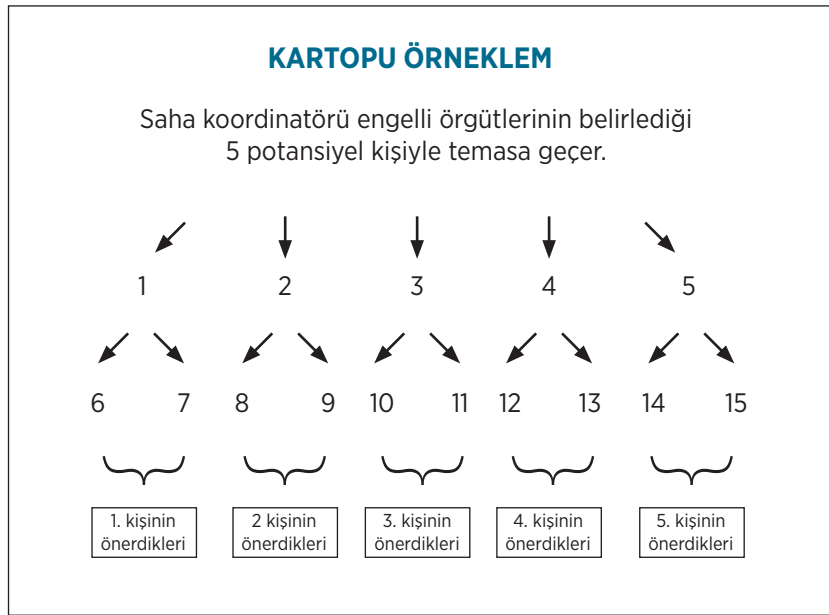
Kartopu Örnekleme Yöntemi

Kiminle görüşme yapılacağına karar vermenin yollarından biri kartopu örnekleme yöntemidir. Bu teknikte küçük bir grupta görüşme yapmaya başlanır (küçük bir kartopu). Daha sonra görüşme yapılan kişi sayısı görüşme yapılan kişilerden yeni isimler önermelerini isteyerek artırılır (bir kartopunu yerde yuvarladığınızda daha çok kar toplar ve büyür).

İlk başta, her izleme sahasında farklı engelleri olan küçük bir grup (5 veya 6 kişi) ile görüşme yapılır. Her görüşmenin sonunda izlemciler görüşme yapılabilecek başka kimsenin olup olmadığını sorarlar. İzlemciler bu kişinin adını, bilgilerini ve irtibat bilgilerini Kişisel Bilgi formuna kaydederler ve saha koordinatörüne verirler. Bir sonraki turda görüşme yapılacak kişiler tüm izlemcilerden gelen bu öneriler doğrultusunda seçilir.

Kartopu örnekleme yöntemi genellikle marjinalleştirilmiş veya ana akım toplumdaki dışlanmış gruplara ulaşmak için kullanılır. Görüşme yapılan kişilerden oluşan örnekleme, engeli olup da engelli örgütleriyle hali hazırda iletişimde olan kişilerle sınırlı tutularak genişletir.

Kartopu genişledikçe farklı gelir, etnik köken, dini inanç ve engeli olan insanları kapsar. Bu sayede araştırmada engelli nüfusunun bütün çeşitliliğini yansıtmaya ihtimali artar.

Örneklemin dengeli olduğundan nasıl emin olabilirsiniz?

Örneklemin çeşitliliğini sağlamanın yollarından biri izleme sahaslarını çeşitli yerlerden seçmektir. Daha sonra her bir izleme sahasında çeşitliliği ölçen ilgili özellikler dikkate alınır. Bu farklı çeşitlilik özelliklerinin temsilinde denge gözetme sürecine 'örnekleme denge gözetilmesi' denir.

Örnekleme dengelemenin yolları:

(i) Her bir izleme sahasında örneklemin çeşitliliğini sağlamak için kullanılacak özellikleri belirleyin.

DRPI projelerinde her bir izleme sahasındaki örneklemin çeşitliliğini sağlamak için kullanılan özellikler şunlardır: engellilik çeşidi, cinsiyet ve yaş grubu (sadece 18 yaş ve üstü) ve sosyoekonomik statü (saha koordinatörü ve proje koordinatörü sosyoekonomik statüyü hangi faktörlerin en iyi belirlediğine birlikte karar verirler – yaşanan evin nitelikleri, gelir düzeyi veya eğitim örnek faktörler olabilir).

Saha koordinatörü ile proje koordinatörü birlikte çalışarak her görüşülen kişi kategorisi açısından hedefleri belirlerler. Bunu yaparken izleme sahası ile ilgili hazırlanan arka plan raporu için toplanan bilgileri esas alarak ve o bölgede belli tip engeli olan, kadın veya erkek, farklı bölgelerde yaşayan, farklı sosyoekonomik statüye sahip ve belli yaş gruplarında yer alan kişilerin toplam nüfus yüzdesini dikkate alırlar. Bu hedefler saha koordinatörü ile proje koordinatörü tarafından kullanılan ve aşağıda daha fazla ayrıntı verilen Matriks Tablolarına eklenir (Bkz. Ek F).

(ii) Görüşme yapılacak kişileri seçerken çeşitlilik özelliklerini dikkate alın.

Görüşme yapılan kişilerin önerdiği insanlardan hangileriyle görüşme yapılacağına karar verirken saha koordinatörleri yukarıda bahsedilen çeşitlilik özelliklerini kullanırlar. Bu sayede, örnekleme geniş bir kesimin dahil olmasını sağlarlar. Ek F'deki Matriks Tablolarından faydalanılabilir. Örneklemin bir bütün olarak çeşitlilik içerdiğinden ve nüfusu temsil ettiğinden emin olmak proje koordinatörünün nihai sorumluluğundadır. Proje koordinatörü bunu sağlamak için saha koordinatörleriyle sürekli irtibat halinde olmalıdır.

Bazı engelli gruplarına ulaşmak diğerlerine göre daha zordur çünkü sosyal olarak daha fazla izole dirlirler. Toplanan izleme bilgilerinin kalitesinin bu izole edilmiş grupların da örnekleme dahil edilmesine bağlı olduğunu unutmamak gerekir. Bunun için örnekleme, sokakta yaşayan insanlar, mülteci bölgelerindeki insanlar ve evlerinde kendi aileleriyle izole bir şekilde yaşayan insanların vb. dahil edilmesi önemlidir.

Görüşme örneklemini büyüdükçe, saha koordinatörleri görüşülen kişilerin önerdiği hiç kimsenin örneklemini dengelemek için ihtiyaç duyulan çeşitlilik özelliklerine sahip olmadığını fark edebilir. Böyle olduğunda, saha koordinatörleri yerel engelli örgütlerinden yardım isteyerek bu özelliklere sahip kişileri önermelerini talep edebilirler. Proje koordinatörü de bu sürece yardımcı olacaktır. Engelli kişileri bütün çeşitliliğiyle temsil eden insanları bulmak fazladan zaman ve çaba gerektirebilir. Bu nedenle, bu konu proje takvimini planlarken dikkate alınmalıdır.

(b) Görüşmeler nasıl düzenlenir?

Saha koordinatörünün insanlarla temasa geçip görüşmeye katılmak isteyip istemediklerini sorarken yararlanabileceği bazı fikirler aşağıda verilmiştir:

- Bilgi Notunu referans metin olarak kullanarak kısaca görüşmelerin amacını anlatın ve bu kişinin görüşmeye katılmak isteyip istemediğini öğrenin. (Unutmayın, her durumda izlemcilerin görüşmeye başlamadan önce bilgilendirilmiş onam alma sürecini resmi olarak tamamlamaları gerekecektir).
- Görüşmenin yer ve zamanını belirleyin ve görüşme için iki kişilik bir izlemci grubu atayın. İzlemciler bir günde iki görüşme yapabilirler bu yüzden hedefinizi ona göre belirleyin.
- Görüşme Kodu için her izlemci grubuna atanan harfi takip edin. Örneğin, Jean ve Maria için 'A' harfi; Sujit ve Nur için 'B' harfi; Jean ve Esteban için 'C' harfi. İzlemcilerin hangi harfi kullanmaları gerektiğini bildiğinden emin olun.
- Görüşme yapılacak kişinin engellilikle ilgili ihtiyaç duyduğu uyarlamaları organize edin.
- Hem izlemciler hem de görüşme yapılan kişi açısından görüşme mekanına nasıl gidilip gelineceğini planlayın ve maliyetini belirleyin.
- Uyarlamalar ve ulaşım için dağıtılan paranın kaydını tutun (mümkünse fiş ve fatura alın).

- İzlemcilerin görüşme için gerekli ekipmana ve formlara sahip olduğundan emin olun. (Ek E'deki Kontrol Listesine bakın.)

Ek G'de, İzleme görüşmelerinde yardımcı olması için bir kontrol listesi verilmiştir.

(c) Görüşmeler yolunda gidiyor mu?

Saha koordinatörleri izleme sahaslarındaki görüşmelerin yolunda gidip gitmediğini kontrol etmek için bazı adımlar atmak isteyeceklerdir. Bunun için atılacak adımlar şöyle sıralanabilir:

- İzlemcilerle düzenli olarak görüşün:
  - Görüşmeleri vaktinde tamamladıklarından emin olun.
  - İzlemcilerin karşılaştıkları zorlukları öğrenin (ör. Ekipman, ulaşım, belgelerle ilgili sorunlar) ve çözüm bulmalarına yardımcı olun.
  - İzlemcilerin görüşmelerin duygusal stresiyle başa çıkabildiklerinden emin olun. (İzlemcilerin görüşme yapılan kişilere önerilen danışmanlık hizmetlerinden aynı şekilde yararlanabileceğini unutmayın.)
  - İzlemcilerin görüşme bilgilerini gizli tuttuğundan emin olun.
- Mümkün olan durumlarda görüşmeler yapılırken belli bir izleme sahasında çalışan bütün izlemcilerle bir veya iki toplantı yaparak ortak sorun ve soruları tartışın. İzleme ortaklarıyla, izleme sahasında çalışan diğer izlemciler ve saha koordinatörleri ile yapılacak düzenli görüşmeler izlemcilerin görüşmelerde yaşadıkları zorlukların üstesinden gelmelerine yardımcı olacak ve kaliteli bilgi toplama yeteneklerini geliştirecektir.
- Her bir izlemcinin yaptığı görüşmenin kaydını tutun. (İzlemci adı, tarih, izlemci ekibindeki diğer üye, görüşme kodu gibi bilgiler yer almalıdır.)
- Proje koordinatörü ile sürekli temasta olun. Saha koordinatörünün tek başına üstesinden gelemeyeceği sorunlar olduğunda proje koordinatörü ile temasa geçin. Proje koordinatörünün izleme sahasını görüşmelerin yapıldığı süre boyunca en az bir kere ziyaret etmeye çalışması ve bütün izlemcilerle tanışması faydalı olacaktır.
- Bir izleme sahasındaki bütün görüşmeler tamamlandıktan sonra, görüşmeleri koordine etmek için kullanılan bütün kayıtları proje koordinatörüne aktarın (matriks tabloları, masrafların kayıtları vb.).

(d) Kaliteli bilgi toplanabiliyor mu?

İzleme görüşmelerinde toplanan bilgilerin ayrıntılı ve net olmasında saha koordinatörlerinin önemli bir rolü vardır. Verilerin olabileceğinin en iyisi olması için birtakım adımları atmak saha koordinatörlerinin görevidir:

- Kişisel Bilgi Formu, Görüşme Notları ve Onam Formunu kontrol edin, tam ve doğru olduklarından emin olun.
- Aşağıdaki noktaları kontrol etmek için ses kayıtlarından örnek bölümleri dinleyin:
  - (a) Ses kaydının kalitesi iyi (sesleri net bir şekilde duyabildiğinizden emin olun).
  - (b) Ayrıntılı bilgi toplanıyor (görüşme yapılan kişilerin verdiği bilgilerin sadece tek bir cümleden ibaret olmadığından emin olun); İzlemcilerin tam bir resim elde etmek amacıyla daha fazla yanıt almak için yoklama yaptıklarından emin olun, diğer bir deyişle, kim, ne, nerede, ne zaman, niçin gibi takip soruları soruyorlar mı?
- Toplanan bilginin kalitesiyle ilgili sorunlar varsa, izlemcilerle bu konuyu görüşün ve sonraki görüşmelerde bu sorunun tekrarlanmamasını sağlayın.

MODÜL 4 - SİSTEMİK İZLEME (YASALAR, POLİTİKALAR VE PROGRAMLAR)

Bu modülde engelli kişilerin haklarından yararlanabilmeleri için devletlerin uyguladıkları sistemlerin izlenmesinden bahsedilmektedir (yasalar, politikalar ve programlar). Yasalar, politikalar ve programlarla ilgili bilgi toplamanın yolları tartışılmakta ve bu bilgileri kullanarak nasıl analiz yapılacağı ve rapor yazılabileceği ele alınmaktadır.

Bu modülün sonunda katılımcılar aşağıdakileri yapabileceklerdir:

- Sistemik bir izleme projesine nasıl hazırlık yapılması gerektiğini bilecekler.
- DRPI formatını kullanarak yasalar, politikalar ve programlar hakkında insan hakları perspektifinden nasıl bilgi toplanabileceğini ve analiz edilebileceğini anlayacaklar.
- Bu bilgileri nasıl derleyebileceklerini ve bu bilgilerle sistemik izleme verilerine dayanarak nasıl rapor yazabileceklerini bilecekler.
- Sistemik bir izlemenin nitelik ve becerilerini anlayabileceklerdir.

4.1 Uygulamada Sistemik İzleme

Yasalar, politikalar ve hükümet programları engelli kişilerin haklarından yararlanabilmelerinde önemli bir rol oynar. Sistemik izlemede, bir ülkedeki yasal çerçevenin ve politikaların o ülkenin insan hakları taahhütlerine ve uluslararası insan hakları ilkelerine uygun olup olmadığına bakılır. Bu bilgilere bakarak söz konusu ülkenin mevzuatının ve politikalarının engelli kişilere karşı ayrımcılığa göz yumup yummadığı veya bu ayrımcılığı aktif bir şekilde yasaklayıp yasaklamadığı anlaşılır. Bu bilgiler engelli kişilerin haklarını geliştirmek için devletin ne yaptığının ve ne yapmadığının hikayesini anlatır.

Sistemik İzleme Sürecine Katılan İnsanlar

Yasalar, politikalar ve programlarla ilgili bilgi toplayan ve analiz eden insanlara, tıpkı kişisel deneyim izlemesi yapanlar gibi, izlemci adı verilir. Devlet politikalarını, programlarını ve yasalarını (sistemleri) izlemek tek bir kişi tarafından yapılabilir. Ancak bilgiyi toplamak ve analiz etmek için bir ekip olduğunda sonuçlar genellikle daha iyi olur.

İzleme ekibinde yereldeki üniversite hocaları ve öğrencileri veya ulusal insan hakları kurumlarının temsilcileri gibi bu tip verilerin nasıl toplanacağını bilen kişilerin olması yararlı olabilir. Genellikle bu kişiler yasalara, politikalara, programlara ve hizmetlere erişim konusunda deneyim sahibidirler. Ayrıca yasal sistemle ilgili engelli örgütlerinden kişilerle paylaşabilecekleri uzmanlığa da sahiptirler. Her durumda, izlemcilerin çoğunluğunun engelli kişiler olması sağlanmalıdır.

Proje koordinatörü izleme projesini destekleyen engelli örgütüyle birlikte çalışarak kaç izlemcinin çalışacağını ve bunların kimler olacağını belirler.

4.1.1. Sistemik İzlemeye Hazırlanmak

Bu bölümde ülkelerinde sistemik bilgi toplamaya başlamadan önce izlemcilerin ne yapmaları gerektiği anlatılmaktadır.

(a) Ülkedeki insan hakları durumu genel olarak nasıl?

İzleme yapılan ülkede insan haklarının durumuyla ilgili arka plan bilgisine sahip olmak

faydalı olacaktır. İzlemcilerin o ülkedeki insan hakları durumuyla ilgili resmi görebilmelerine ne tip materyaller yardımcı olacaktır?

- Raporlar,
- kilit araştırmalar,
- gazete makaleleri ve
- ülkenin insan hakları durumuyla ilgili diğer ilgili materyaller.

Bu bilgiler sistemik izlemeden önce ve izleme sırasında toplanıp okunabilir. Bu bilgilere devlet, üniversite ve STÖ dokümantasyon merkezlerinden, ulusal, bölgesel ve uluslararası insan hakları kuruluşlarından ve İnternet'ten ulaşılabilir. Bu materyaller sistemik bilgiyi toplamaya başlamak için iyi bir noktadır ve önemli bilgi kaynaklarıdır.

(b) Araştırmanın kapsamı nedir?

Çoğu DRPI projesinde izlemciler insan haklarının bütün alanlarına bakarlar. Ancak DRPI formatını kullanarak sadece belli alanlara bakmak da mümkündür. Ayrıca, izlemciler incelemelerini sadece belli nüfus gruplarıyla veya bölgelerle de sınırlandırabilirler: ulusal, bölgesel veya yerel. Böylelikle sorulabilecek soruları daha geniş tutabilirler. Örneğin:

- Ülkedeki mevcut yasa ve politikalar engelli kişilerin insan haklarını nasıl ele alıyor? (Bütün haklar, bütün engelliler, bütün bölgeler)
- Mevcut yasa ve politikalar engelli çocukların eğitim hakkını nasıl koruyor ve destekliyor? (Belli bir hak (eğitim hakkı); spesifik bir grup (engelli çocuklar), bütün bölgeler)

Veya daha dar bir tanımlama da yapılabilir. Örneğin:

- Mevcut yasa ve politikalar kırsal alanda yaşayan engelli çocukların eğitim hakkını koruma ve geliştirmede etkili mi? (Belli bir hak (eğitim hakkı), spesifik bir grup (engelli çocuklar), belli bir bölge (kırsal alanlar))

Hakları tesis etmek için iki kriter:

- 1) Ulusal yasa ve politikalar uygulanmalı.
- 2) Ulusal yasaların yerel düzeyde uygulanması için bütçe ayrılmalı.

(c) Bir ülkedeki yasal kaynaklar nelerdir?

Sistemik izlemede kullanılacak bilgi çeşitli yasal kaynaklardan edinilebilir:

Anayasalar

Bir ülkede anayasa varsa, bu önemli bir yasal kaynaktır. Yazılı anayasalar insanların insan haklarını koruyan ifadeler içerebilirler. Örnek olarak 1996 Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasası Haklar Bildirgesinin ikinci bölümünü gösterebiliriz.

Mevzuat

Devletlerin kabul ettikleri, yasalar yönetmelikler, tüzükler kararnameler mevzuatı oluşturur. Mevzuat yasal olarak bağlayıcıdır fakat değiştirilebilir.

Günümüzde dünyada üç temel hukuk sistemi vardır: **Kıta Avrupası hukuku, Anglosakson hukuku ve dini hukuk.** Aşağıda bu sistemlerin her biriyle ilgili kısa ve basit bir özet verilmiştir. Ancak, izlemciler pek çok ülkede bu sistemlerin varyasyonlarının geliştirildiğini bilmelidir.

Kıta Avrupası Hukuku dünyada pek çok ülkede uygulanan bir sistemdir. Bu hukuk sisteminde anayasa ve mevzuat kodifikasyon içinde işler ve en önemli unsurdur. İçtihat ikincil derecede öneme sahiptir. Hakimlere mevzuatı yorumlama yetkisi verilir ancak verdikleri kararlar, aynı konuyla ilgili verilecek kararlar açısından bağlayıcı değildir.

Anglosakson hukukunun kaynağı hakimlerin davalarla ilgili verdikleri kararlardır. Anglosakson hukukunun uygulandığı sistemlerde genellikle yeni yasaları kabul eden bir yasama organı da vardır. Anglosakson hukuku ve kıta Avrupası hukuku arasındaki temel ayrımlardan biri, Anglosakson hukuk sisteminde görev alan bir hakim kendisinden önceki hakimlerin bir davayla ilgili verdiği kararı benzer davalarda uygulamak zorundadır. Bir diğer deyişle, emsale bağlıdır. Kıta Avrupası hukuk sisteminde görev alan hakimlerin böyle bir kısıtı yoktur.

Dini Hukukta bir dini sistem veya belge hukukun ve ülkenin hukuk sisteminin kaynağı olarak kullanılır. En yaygın örneklerden biri, kaynağını Kuran ve Sünnet'ten alan Şeriat hukukudur. Ülkeye bağlı olarak, dini kaynaklar sadece belli alanlarda uygulanıyor olabilir (ör. Aile hukuku). veya yasama organının kabul ettiği yasaların yanı sıra uygulanıyor olabilir.

İçtihat

İçtihat, yasaları yorumlayan ve uygulayan mahkemelerin ve diğer yargı mercilerinin verdikleri kararlardır.

Politikalar

Politikalar hükümetlerin çeşitli yasal ve toplumsal konular hakkındaki stratejilerini veya eğilimlerini özetler. Rehber belgeler niteliğinde etkilidir ve yasal olarak bağlayıcı olabilir veya olmayabilirler.

Programlar

Programlar hükümetlerin mevzuat ve politikaları uygulamak için aldıkları tedbirlerdir. İnsan hakları, programlar yoluyla uygulanır.

İzlemciler, engelli kişilerin haklarını tesis etmek adına ülkedeki mevcut sistemik önlemlerin kapsamlı bir tablosunu çıkarabilmek amacıyla içinde buldukları hukuk sistemindeki önemli bütün hukuki ve idari belgeleri incelemek isteyeceklerdir (anayasa, mevzuat, içtihat ve politikalar).

(d) İrtibat ağımda kimler var?

En bilgili izleme ekibi bile bir irtibat ağı kurmak isteyecektir. Bu irtibat noktaları aşağıdakilerin yapılmasını sağlar:

- Bilgi toplama ve analiz etmeye yardımcı olur,
- izlemcilere yakın zamanda gerçekleşen gelişmeler hakkında bilgi verir,
- izleme projesinin farklı sektörlerdeki görünürlüğünü artırır,
- izleme sonuçlarının yaygınlaştırılmasına yardımcı olur.

Bu ağı mümkün olduğunca erken oluşturmak yararlı olacaktır. Olası temas noktaları arasında aşağıdakiler sayılabilir:

- İnsan hakları örgütleri,
- diğer sivil toplum örgütleri,
- devlet yetkilileri,
- alanda çalışan akademisyenler ve araştırmacılar,
- hukukçular,
- gazeteciler,
- alanda çalışan diğer insanlar.

ÖNEMLİ İPUCU: İzlemede kullanılacak şablonu belirlemek için ilk başta yasa, politika, program ve içtihadın bir listesini çıkarmak amacıyla engelli örgütlerindeki bilgi sahibi kişilerle odak grup toplantıları yapılması çok faydalı olacaktır.

4.1.2 Sistemik İzleme için DRPI Şablonunun Kullanılması

Şablonun Arka Planı

DRPI Yasa ve Politika Şablonu, sistemik izlemciler tarafından engelli kişilerin insan haklarını korumak, geliştirmek ve gerçekleştirmek için getirilen devlet tedbirleri hakkında hem bilgi toplamada hem de bu tedbirlerin değerlendirilmesinde kullanılan bir araçtır.

DRPI Şablonu:

- Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme çerçevesinde yapılandırılmıştır. Bununla birlikte, engelli kişilerin haklarını koruyan başka uluslararası ve bölgesel insan hakları araçlarına da referansta bulunur.
- Her türlü hakkı kapsar (medeni, kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal).
- Özellikle engelli kişilerin iç hukuk ve politikada haklarının izlenmesine odaklanır.

Aşağıda DRPI Şablonundan örnek bir sayfa verilmiştir (**DRPI Yasa ve Politika İzleme Şablonu**):

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/ Madde)	Soru	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler	Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:	Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):	Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
<p>Erişilebilirlik</p> <p>Engelli Hakları Sözleşmesi, Madde 9.1, 9.2 abcde</p> <p>IACEDPD, Madde 3.1abc</p> <p>ACHR-PSS, Madde 18c</p> <p>SR 5</p> <p>(MSHS, Madde 12.1)</p> <p>(AİHS-P4, Madde 2)</p> <p>(AMİHS, Madde 22)</p> <p>(CERD, Madde 5e)</p>	<p>17. Yasa ve devlet politikaları engelli kişiler açısından hem kırsal hem kent- sel alanda fizik- sel ortama, ula- şıma, bilgiye ve iletişime erişimi güvence altına alıyor mu?</p>	<p>BM Engelli Hakları Sözleşmesine göre, erişim hakkını geliştirmek için alınacak tedbirlere aşağıdaki- ler dahildir: (analizde aşağıdaki şartlardan hangileri dikkate alınıyorsa işaretleyin).</p> <p>Erişilebilirlik için mini- mum ulusal standart- ların ve rehberlerin geliştirilmesi ve uygu- lamasının izlenmesi;</p> <p>Kamuya açık hizmet ve tesislerde Brail- le Alfabesinde işaret sistemlerinin, kolay okunur ve anlaşılır formların ve başka canlı destek biçimle- rinin kullanılması (ör. Rehberler, okuyucular ve işaret dili çevir- menleri).</p> <p>Engelli kişilerin kar- şılaştığı erişilebilirlik sorunlarıyla ilgili pay- daşlara eğitim veril- mesi.</p>			<p>Bütüncül bir analiz ya- parak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki stan- dartlarla uygulama ara- sındaki tutarsızlıkları be- lirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları il- kesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> • İnsan Onuru • Özerklik • Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik • Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik • Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgi- lerle, karne üzerinde yıl- dız vererek ikinci sütun- daki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil</p> <p>** ciddi iyileştirme gere- kiyor</p> <p>*** genel olarak uygun veya çok az değişiklik ge- rekiyor</p>

4.1.3 Sistemik İzleme Bilgilerini Toplamak ve Analiz Etmek İçin DRPI Yasa ve Politika Şablonunun Nasıl Kullanılacağı ile İlgili Rehber

Bu bölümde sistemik izleme bilgilerinin toplanması ve analiz edilmesi için DRPI yasa ve politika şablonunun nasıl kullanılacağı anlatılmaktadır. Şablonun nasıl düzenlendiği, hangi bilgileri içerdiği, ve sistemik izlemciler tarafından hangi bilgilerin toplanması, kaydedilmesi ve analiz edilmesi gerektiği açıklanmaktadır.

DRPI projesinde ikili bir yaklaşım benimsenmiştir. Bir yandan Engelli Hakları Sözleşmesinin engelli kişilerin haklarını geliştirmede, diğer yandan da başka insan hakları belgelerinin ise değişim için önemli birer araç olduğu kabul edilmiştir. Şablonda çeşitli uluslararası ve bölgesel insan hakları sözleşmelerine referans vermek şablonun Engelli Hakları Sözleşmesine ve engelli kişiler açısından geçerli diğer insan hakları belgelerine uygunluğunun izlenmesine olanak tanır.

İzlemciler ülkelerinde hangi sözleşmelerin onaylandığını ve bağlayıcı olduğunu bilmelidir. (Bu konunun açıklandığı Modül 2'ye bakınız). İzlemciler uluslararası insan hakları belgelerinin onaylanma durumu ile bilgiye buradaki bağlantıdan ulaşabilirler:

<http://treaties.un.org/Pages/Treaties.aspx?id=4&subid=A&lang=en>.

(a) Belli Bir Hakla İlgili Bilgilerin Gözden Geçirilmesi (Şablonda 1., 2. ve 3. Sütunlar):

Önce izlemcilerin ele alınan hakla ilgili bilgi sahibi olmalarını sağlayın:

Birinci Sütun – Uluslararası ve bölgesel insan hakları (sözleşme/madde): Bu sütunda, daha sonra ikinci sütunda sorulan sorularla ilgili hakkın yer aldığı uluslararası ve bölgesel insan hakları sözleşmelerinin maddeleri ve bölümleri belirtilir (Engelli Hakları Sözleşmesi dahil). Çeşitli insan hakları belgeleri için kullanılan kısaltmalarla ilgili açıklama Şablon rehberinin başında yer almaktadır.

İzlemcilerin 1. Sütuna herhangi bir bilgi girişi yapmalarına gerek yoktur.

İzlemciler izleme sürecine ikinci sütundaki sorular açısından uygulanabilen insan hakları sözleşmelerinin hükümlerini okuyarak başlarlar.

İkinci Sütun – Soru: Birinci sütundaki insan hakları sözleşmeleri kapsamında bir ülkenin engelli kişiler için yapması gerekenlerle ilgili sorular içerir. Soru 0, şablonun en genel sorusudur ve sonraki sorularla ilgili (1 ila 38 arası) bütün bilgi toplanıp analiz edilmeden cevaplanamaz.

ÖNEMLİ İPUCU: Soru 0 genel değerlendirme sorusudur. 1'den 38'e kadar diğer tüm sorularla ilgili bilgi toplanıp analiz edilmeden Soru 0 cevaplanamaz. Bütün soruları tamamlamadan bu soruyu cevaplamaya çalışmayın.

Üçüncü Sütun – Analizde ele alınan tanımlar ve maddeler: Bu sütunda Engelli Hakları Sözleşmesinin metninden alınan ilgili tanımlar yer alır ve izlemcilerin analizine rehber olması açısından düşünülmesi gereken noktalar işaret edilir. Bu noktalar ikinci sütundaki soruların anlamını yorumlamak ve netleştirmek için yararlıdır. İzlemciler bilgi toplarken ve analiz ederken buradaki noktaları dikkate alıp almayacaklarına kendileri karar verebilirler.

ÖNEMLİ İPUCU: 3. Sütunda analiz için düşünülmesi gereken noktalara yer verildiğinde, İzlemciler bunların hangilerini dikkate aldıklarını 3. Sütunda işaretlemelidir.

Örnek

Sözleşme/ Madde (1)

Soru (2)

Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler: (3)

Topluma Dahil Olma

Engelli Hakları Sözleşmesi, madde 19
SR 4, 5 & 9

IACEDPD, madde 13.1b & 1c
ACHR-PSS, madde 18c

(ECHR-P4, madde)
(CERD, madde 5f)
(CCPR, madde 25c)

25. Devletin herhangi bir yasası veya politikası engelli kişilerin bağımsız bir şekilde yaşayabilme ve topluma dahil olma hakkını koruyor mu?

Bu hakla ilgili olarak BM Engelli Hakları Sözleşmesi Devletlerin aşağıdakiler konusunda önlem almalarını gerektirir (analizde buradaki şartlardan hangilerinin dikkate alındığını işaretleyin):

Devletler, engelli kişilerin nasıl, nerede ve kimlerle yaşayacaklarını belirleme haklarını başkalarıyla eşit şekilde korumak ve belli bir yaşama düzeninde yaşamaya zorlanmamalarını sağlamakla yükümlüdür;

engelli kişilerin, toplumda yaşamak ve dahil olmak için gerekli olan kişisel yardım da dahil olmak üzere evde ve toplumda çeşitli destek hizmetlerine erişimlerini sağlamakla yükümlüdür;

(b) Sistemik İzleme Verilerinin Toplanması ve Analiz Edilmesi (Şablonda 4., 5, ve 6. sütun):

Dördüncü sütun – Analizde esas alınan ilgili yasa ve politikaların açıklaması ve kaydı: Sistemik izlemciler, ülkelerinin hukuk sistemi ile ilgili ve ele alınan sorular açısından anlamlı sistemik veri kaynaklarını toplarlar. Örneğin, izlemciler yazılı bir anayasa, yazılı mevzuat, içtihat, politikalar ve programlar olup olmadığına bakacaklardır.

Sistemik izlemcilerin kullandıkları bütün yasal kaynaklarla ilgili doğru ve tam referans vermeleri son derece önemlidir. Böylece, bu çalışmaya daha sonraki aşamalarda ekleme yapan sistemik izlemcilerin de yasal çerçeveye ve politikalara getirilen değişiklikleri takip etmeleri kolaylaşır. Ayrıca yasalardan, politikalardan ve programlardan alınan ilgili pasajları doğrudan alıntılama önemlidir. Zira bu belgelerde kullanılan spesifik ifadeler yasaların, politikaların ve programların nasıl yorumlandığını etkileyecektir.

ÖNEMLİ İPUCU: İzlemciler her bir şablon sorusu için ayrı bilgisayar dosyası yapmanın ve ilgili yasal kaynakları ve politika kaynaklarını bu dosyalara koymanın faydalı olduğunu ifade etmişlerdir. Büyük miktarlarda bilginin düzenli bir şekilde saklanması için iyi bir yöntemdir.

İzlemciler araştırmalarının kapsamlı olduğundan, hem genel hem de engellilikle ilgili özel mevzuat ve politikaları kapsadığından emin olmalıdır. İzlemciler kütüphane kaynaklarını kullanabileceği gibi internet aramalarından da yararlanabilir.

İzlemcilerin ülkelerinde yasal belgeler ve politika belgelerini toplama konusunda deneyimleri yoksa ilgili bütün materyallerin toplandığından emin olmak için bu konuda bilgi sahibi olan insanlardan yardım istemek yararlı olacaktır (insan hakları üzerine çalışan hukukçular, akademisyenler, politika analistleri, engelli toplumunun liderleri vb.).

ÖNEMLİ İPUCU: Düzenli olmak için izlemciler topladıkları bilgileri önce her bir şablon için ayrı dosyalarda toplarlar (yukarıdaki ipucuna bakınız). Daha sonra bu dosyaları kategorilere ayırırlar: anayasa, mevzuat, içtihat, politikalar, programlar.

Aşağıda 25. soruya cevap vermek için 4. sütunda toplanabilecek bilgilere bazı örnekler verilmiştir. Bu örnek Kanada'dan alınmıştır ve tam değildir.

Beşinci sütun – Analizde kullanılan diğer kaynaklar: Burada, İzlemciler engelli kişilerin haklarından uygulamada yararlanıp yararlanmadığına bakarlar. Bazen bir yasa, kağıt üzerinde politika veya program hakları uygulamaya geçiriyor gibi görünebilir, fakat uygulamada haklardan faydalanılmasına olumlu bir katkısı olmaz.

Örnek

Sözleşme/ Madde (1)	Soru (2)	Soruyla İlgili Açıklamalar ve Şartlar (3)	Analizde Esas Alınan Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Referansları (4)
Topluma Dahil Olma CRPD, Madde 19 SR 4, 5 & 9 IACEDPD, Madde 13.1b & 1c ACHR-PSS, Madde 18c (ECHR-P4, Madde 2) (CERD, Madde 5f) (CCPR, Madde 25c)	25. Devletin herhangi bir yasası veya politikası engelli kişilerin bağımsız bir şekilde yaşayabilme ve topluma dahil olma hakkını koruyor mu?	✓ engelli kişilerin nasıl, nerede ve kimlerle yaşayacaklarını belirleme haklarını başkalarıyla eşit şekilde korumak ve belli bir yaşama düzeninde yaşamaya zorlanmamalarını sağlamak;	ANAYASA: Kanada İnsan Hak ve Özgürlükleri Şartı, s.7 Yaşam hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliği ile özgürlük hakkı ve yaşama düzenini seçme hakkını da kapsar. MEVZUAT: Kanada İnsan Hakları Yasası , (R.S.1985, c. H-6) (En son [TARİH GİRİN] tarihinde erişilmiştir), s.6 Engellilik nedeniyle ticari tesislere veya mesken olarak kullanılan alanlara girişe izin verilmemesi yasaktır. Bu sayede engelli kişiler ticari veya mesken amaçlı kullanılan mekanlarda yaşamayı özgürce seçebilmektedir. İÇTİHAT: DAVA ADI: Gray (Vasi) - Ontario [2006] O.J. No.266 (Ontario Yüksek Mahkemesi) - Zihinsel engeli olan Rideau Bölge Merkezi sakinleri rızaları alınmadan başka bir yere taşınacaklardır. İddiacının, tedbir kararı verilirse kamunun menfaatine olacağı yolundaki iddiasını destekleyecek yeterli delil bulunmamıştır. Bu dava, kamunun menfaatinin bireysel menfaate baskın çıktığı durumlarda kendi yaşayacağı yeri seçme hakkının ihlal edilme-ye açık olduğunu göstermektedir.

Bu araştırma için izlemciler bilgi toplamak amacıyla başka kaynaklara yönelirler. Olası bazı kaynaklar şöyledir:

- Ulusal ve yerel istatistikler,
- Ulusal bütçeler,
- Politika ve araştırma raporları,
- Bilgi sahipleriyle görüşmeler (ör. İnsan hakları hukukçuları, gazeteciler, STÖ temsilcileri),
- Kişisel deneyim izleme görüşmelerinden toplanan veriler.

Bu kaynaklara dayanarak İzlemciler daha kapsamlı bir tablo çizmek için bilgi toplarlar.

Altıncı Sütun – Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi: Burada izlemciler bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirler. Bu analiz 5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir.

Beş temel insan hakları ilkesi şöyledir:

- İnsan onuru
- Özerklik
- Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik
- Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik
- Farklılıklara Saygı

Edindikleri bütün bu bilgilere dayanarak izlemciler karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya yanıt vermelidir:

* Uygun değil.

** Ciddi iyileştirme gerekiyor.

*** Genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor.

Genel insan hakları ilkelerinden 1. Modülde bahsedilmişti. Bu ilkeleri aşağıda tekrar veriyoruz:

İnsan Onuru

İnsan onuru her insana içkin olan değerle ilgilidir. İnsan hakları bütün insanların özsaygılarının korunması ve geliştirilmesi ile ilgilidir.

Özerklik

Özerklik her insanın bağımsız olarak veya destek almak suretiyle kendi seçimlerini kendisinin yapabilmesidir. Özerklik, bir kişinin kendisini etkileyen her türlü kararın merkezinde yer alması anlamına gelir.

Katılım, Dahil Olma ve Erişebilirlik

Dahil olma her insanın tam ve etkili bir şekilde katılım göstermesi anlamına gelir. Toplumun erişilebilir olacak şekilde düzenlenmesini, fiziksel ve sosyal engellerin olmamasını sağlamayı gerektirir.

Ayrımcılık yapmama ve eşitlik

Haklar, herkes için güvence altına alınmıştır. İnsanların, engellilik, ırk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer görüşleri, milliyet, sosyal köken, mülkiyet, doğum veya yaş temelinde haklarından mahrum bırakılmaları ayrımcılıktır.

Ayrımcılık, bir grup insan karşısında başka bir gruba karşı iltimas geçildiğinde ortaya çıkar. Ayrımcılık önyargılara dayalı olabileceği gibi her durumda haksızlıktır. Engelli kişilerin insan haklarından yararlanmasını engelleyecek şekilde sonuç doğuran her türlü yasa, politika, program, eylem veya eylemsizlik ayrımcılıktır.

Herkes insan haklarından eşit bir şekilde yararlanma hakkına sahiptir. Haklar, sorumluluklar ve fırsatlar bir kişinin engelli veya engelsiz doğmuş olmasına bağlı değildir. Bu ilke, engelli kişilerin engelsiz insanlarla tam tamına aynı muameleye tabi tutulacağı anlamına gelmez. Daha ziyade toplum, engelli kişilerin haklarını tam anlamıyla kullanabilmeleri için ihtiyaç duydukları şeylere sahip olmalarını sağlamalıdır. Bazen engelli bir kişinin haklarından tam anlamıyla yararlanabilmesi için ihtiyaç duyduğu şeyle engelsiz bir kişinin ihtiyaç duyduğu şey aynı olacaktır; bazı durumlarda ise farklı olacaktır.

Farklılıklara Saygı

Farklılıklara saygı ilkesi, engelli kişileri insanların çeşitliliğinin bir parçası olarak tanınması ve kabul edilmesi anlamına gelir. Farklılık bir kişinin haklarından ve onurundan mahrum bırakılması için gerekçe olamaz. Değişme sorumluluğu bireye değil, topluma ve devlete aittir. Toplum ve devlet, çeşitliliği tanımalı ve engelliliğin temsil ettiği farklılık karşısında içermeci olmanın yollarını bulmalıdır.

Aşağıda altıncı sütunda yapılan analize bir örnek verilmiştir:

Örnek:

Kanada'dan Ulaşım Örneği:

Kanada'da hem federal hem il düzeyinde engelli kişilerin kişisel hareketlilik ve ulaşım haklarını koruyan yasa ve düzenlemeler bulunmaktadır (ör. 1998 yılında Kanada Ulaştırma Ajansı tarafından kabul edilen Şehirlerarası Otobüs Ulaşımı Uygulama Kuralları ve Müşteri Hizmetleri Erişilebilirlik Standartları, Ontario).

Ontario'da Toronto şehrinde anaakım ulaştırma sistemleri (otobüsler, taksiler ve metro) engelli pek çok kullanıcı açısından hala erişilebilir değildir. Bu açığı gidermek için şehirde engelli kişiler için özel bir ulaşım sistemi işleme alınmıştır (Wheel-trans). Bu uygulama engelli kişiler için bireysel olarak kapıdan kapıya ulaşım hizmeti sağlamaktadır. Ancak Toronto'da yapılan kişisel izleme çalışmasında görülmüş engelli kişiler bu hizmetin verilmiş şekliyle ilgili birtakım şikayetler dile getirmişlerdir. Toplanan bilgilerden bazıları aşağıdaki gibidir:

"Wheel-trans sistemini kullandığınızda kontrol sizde değil. Bugün benim dönüş yolculuğum 5:30 civarında. Aslında 5:30'ta ayrılmama gerek yoktu ama şimdi orada durup beklemem gerekiyor. Belki de altıya kadar burada duracağım ama arayıp iptal edemiyorum çünkü öyle yaparsam bir ay boyunca Wheel-trans kullanamam...Dolayısıyla böyle bir durumda başka şansım yok." (18-06-2008-görüşme16)

"15 yıldır Toronto'da yaşıyorum ve hala normal ulaşım hizmetini kullanarak doğuya ve batıya doğru seyahat edemiyorum çünkü tramvay hiçbir şekilde tekerlekli sandalye açısından erişilebilir değil. Otobüsler daha erişilebilir ama normal Toronto ulaşım sistemini kullanabilsem işe ve eve gitmek için Wheel-transa bağımlı olmayacağım." (DTA16-28-08-2008)

İnsan Hakları İlkeleri Açısından Analiz:

Wheel-trans engelli kişiler için bir dereceye kadar ulaşım erişim sağlasa da, içermecilik, özerklik, insan onuru ve ayrımcılık yapmama ilkeleriyle çelişen bir şekilde işlemektedir. Kullanıcıların neredeyse hiç kontrol sahibi olmadığı ayrıştırılmış bir hizmettir. Sınırlı sayıda otobüs olması ve uzun yolculuklar yapılması nedeniyle kullanıcıların başkalarıyla eşit bir şekilde sosyal ve ekonomik katılımına genellikle ciddi engeller getirmektedir.

4.2 Sistemik Bir İzleme Raporu Yazmak

Bir çalışmanın bulgularını yaygınlaştırmak için raporlama çok önemlidir. Raporlar aynı zamanda bazı şeylerin zaman içinde nasıl değiştiğini görmemizi ve ölçmemizi sağlar. Daha fazla insanın haklarından yararlanabildiği bir topluma doğru ilerleme sağlanıp sağlanmadığını görme şansımız olur. Bütün sistemik veriler toplandıktan, düzenlendikten ve analiz edildikten sonra –yani, şablon tamamlandıktan sonra- izleme ekibi bir rapor hazırlar.

Bilgilerin ülkeler çapında ve zamana göre karşılaştırılabilir olması için DRPI sistemik izleme raporlarının aşağıdaki formatta düzenlenmesini önermektedir:

Giriş

Bu bölümde aşağıdaki sorulara cevap verilmelidir:

- Bu rapor neden yazılıyor?
- Araştırmayı kim yürüttü?
- Raporda neler yer alıyor?
- Okuyucu için önemli olabilecek diğer arka plan bilgileri.

Ülkedeki engelli kişilere yönelik genel yasal hükümlerin bir özetini vererek başlayın.

Raporun başlangıcında genel durumla ilgili bilgi vermek okurlara rapordaki konularla ilgili bir fikir verir.

Konuları tek tek ele alın.

Açık ve öz olmalı. Raporun bu bölümünde tartışılan insan hakkının analizini sunun. Kullandığımız çeşitli kaynakları göstererek ve alıntı yaparak netlik sağlayın.

Aşağıdakileri belirleyin:

- eğilimler
- boşluklar
- varsa olumlu gelişmeler.

Bu kısım tamamlandıktan sonra bir sonraki insan hakkına geçin ve analizi sunun.

Rapor için bir sonuç bölümü yazın.

Bu bölümde izleme ekibi «bütün bunlar ne anlama geliyor» sorusuna cevap vererek bulgularını özetler. Sonucu yazarken izleme ekibi raporun yazılış amacına bakar ve orada ortaya atılan sorun veya sorulara cevap verir. Temel noktaların bir özetini verin ve araştırmanın bulgularını özetleyin.

Çalışmanın bulgularından çıkarılan tavsiyelerde bulunun.

İzlemenin amacı sosyal değişimi desteklemek ve engelli kişilerin yaşamlarını iyileştirmektir. Bulgulara dayanarak tavsiyelerde bulunmak bu sürece önemli katkı sunar.

Raporun bu bölümünü yazarken aşağıdaki noktaları akılda tutun:

- Tavsiyeler doğrudan sonuçlardan çıkarılmalıdır.
- Tavsiyeler engelli kişilerin insan haklarını iyileştirmek için yasal (düzeyde) ve politika düzeyinde neler yapılması gerektiğini ifade etmelidir.
- Tavsiyeler, tavsiyeleri uygulama sorumluluğunun kime ait olduğunu ifade etmelidir.
- Tavsiyeler, değişikliklerin nasıl ve ne zaman yapılması gerektiğini ifade etmelidir.

4.3 Sistemik İzlemcilerde Olması Gereken Nitelikler ve Beceriler

İyi bir sistemik izlemcide olması gereken bazı nitelik ve beceriler aşağıda verilmiştir:

Nesnellik

Olanları olduğu gibi gözlemlemek, kişisel görüş ve beklentiye göre yargılamamak. Raporlama yaparken kişisel görüş bildirmemek.

Kendini adamışlık

İnsan haklarını koruma ve geliştirmeye, izlemcinin görevlerini yerine getirmeye kendini adanmış olmak.

Sosyal ve siyasi farkındalık

Siyasi ve yasal yapıların ve olası gerilimlerin farkında olmak.

Engin bilgi

DRPI şablonunun gerekliliklerinin yanı sıra insan hakları ve engelli hakları konusunda bilgi sahibi olmak.

Kapsamlı çalışmak

Araştırmada geniş ve kapsamlı bir yaklaşım benimsemek.

Doğruluk ve kesinlik

Tam ve kesin bilgi vermek, belgelerle desteklenen raporlar yazmak, muğlak referanslar vermemek ve genel açıklamalar yapmamak.

Başkalarıyla Temasa Geçmeye İstekli Olmak

Bilgi sahibi başka insanlarla temasa geçme isteği göstermek.

MODÜL 5 – DRPI’NİN İZLEMAYA YÖNELİK SOSYAL TUTUMU

Bu modülün amacı, kitle iletişim araçlarının önemine değinmek ve engellilikle ilgili toplumsal tutumlar üzerindeki etkilerini tartışmaktır. Medyada engelli kişilerin temsili engellilerle ilgili önyargıları ve kalıp yargıları kuvvetlendirebilir veya ortadan kaldıracaktır.

Bu modülde aşağıdaki konular ele alınmaktadır:

- DRPI İçerik analizi kodlama kitabı
- Engelliliği temsil etmek için kullanılan farklı çerçeve modelleri ve her modelin özellikleri
- Medya izlemenin teknik yönleri ve izleme yapmak için gerekli araçlar

İçerik Analizi Kodlama Kitabı (DRPI)

İçerik Analizi Kodlama Kitabı, özellikle engelli kişilerin nasıl temsil edildiği konusuna odaklanarak medya kanalları yoluyla veri toplayarak kapsamlı delillerin derlenmesine odaklanır.

Kodlama kitabı engellilikle ilgili yazılan her bir yazının yapısına, içeriğine ve düzenlenişine dair bilgi sunmayı amaçlayan çeşitli bölümlerden oluşmaktadır. Kodlama kitabında aşağıdaki bölümler yer alır:

- Medyanın bibliyografik değişkenleri,
- Engelli kişilerle ilgili özellikler,
- Engelli haklarının durumu,
- Çerçeveleme mekanizmaları.

5.1 Medyanın Engelliliği Çerçeveleme Biçimleri

Çağdaş dünyada medya kamuoyunu ve sosyal tutumları şekillendirmede güçlü bir araç olarak görülmektedir. Medyanın etkisi altında toplum belli konular, sorunlar, gruplar ve bireylere karşı belli önyargılara maruz kalır.

Medyanın engellilik ve engelli kişileri temsil etme şekli engelli kişilerin toplumda kabullerini ciddi bir şekilde etkilemektedir.

DRPI'nın bütüncül izleme ve raporlama yöntemine göre, engellilikle ilgili konular medyada dört farklı şekilde haberleştirilmektedir.

- Tıbbi haber (Tıbbi model),
- Kahramanlık haberleri veya insanüstü hikayeler, bireysel dayanıklılık, engellerin üstesinden gelebilme yeteneği (Kahraman modeli),
- Bir hayır meselesi olarak engellilik, bireylerin mağdur olduğu haberler (Yardım modeli),
- Engelliliğe etki eden sosyal, siyasi, ekonomik koşullara eğilen hak temelli yaklaşım (İnsan Hakları modeli).

ÖNEMLİ İPUCU: Zaman zaman yukarıda bahsedilen modellerden birkaçı belli medya haberlerinde birlikte kullanılabilir. Bütün modelleri ele almak ve açıklamak önemli olsa da, hangi modelin ağır bastığını belirlemek gerekir.

(a) Tıbbi haber

Tıbbi modelde haberler engellilik tıbbi terimler/bilgiler kullanılarak bireysel bir psikolojik ve fiziksel durum olarak nitelendirilir.

Bu türden haberler engelli bir kişinin teşhis edilen durumu için uygulanan tıbbi tedavilere odaklanılır veya engelliliğin önlenmesine odaklanan araştırmalardaki ilerlemeler haberleştirilmektedir.

Engelli kişiler haberlerin öznesiyse, teşhis ve yaşadıkları sorunlar bakımından onların özel durumlarına odaklanılır. Öte yandan, haberlerin ana özneleri belli türdeki engeller üzerine görüşme yapılan tıp doktorları, sağlık çalışanları ve araştırmacılar da olabilir.

(b) Kahramanlık haberleri veya insanüstü hikayeler

Bu türden haberlerde bireysel dayanıklılık ve engellerin üstesinden gelme üzerine odaklanılır.

Engellilik kahramanlık perspektifinden anlatılır. Engelli kişiler insanüstü bireyler olarak gösterilir. Vurgu genellikle kişinin başarıya erişme ve engellerin neden olduğu sorunları aşması üzerinedir. Bu türden yazılarda, vurgu yapılan engelin yükünü kaldırabildikleri

için engelli kişiler ‘sıra dışı’ ve başkaları için ilham kaynağı olarak gösterilirler. Çünkü onlar engel durumlarının yarattığı sıkıntılarla başedebilmektedirler.

Bu türden haberlerdeki anahtar kelime ‘**rağmen**’ kelimesidir. Bu kelime engeline rağmen bir kişinin bir işi başardığını gösterir. Engelli kişilerin bu şekilde temsil edilmeleri olumsuzdur, çünkü engelli başka kişilerin bu türden başarıları yakalamayı beceremedikleri yolunda bir kamuoyu oluşmasına neden olabilir. Engellilik bireysel düzeyde, bir kişinin yaşam karşısındaki tutumu olarak algılanır.

Bu haberlerde odak noktası engelli kişinin başarılı olabilmesi için olması gereken ön koşullar yerine (destek hizmetleri, erişilebilir ortamlar, haklardan yararlanmak) bireysel kapasite üzerindedir.

(c) Bir hayırseverlik konusu olarak engellilik

Yardım modelinde engelli kişilerin ya engelleri ya da kötü yaşam koşulları yüzünden mağdur olarak gösterildiği haberler ve hikayeler anlatılır. Ayrıca, bu türden haberler genellikle ‘iyi hisset’ haberleridir ve engelli kişilere yönelik program veya etkinlikler için yapılan yardımlara odaklanırlar. Genellikle bu haberler engelli kişilere pahalı tıbbi yardım veya hizmet sağlamak amacıyla yardım toplamaya yönelik yapılır.

(d) Hak temelli yaklaşım

Engellilerle ilgili medya haberlerinde hak temelli yaklaşım, engelliliği etkileyen sosyal, siyasi ve ekonomik koşullara bakılır. Hak temelli yaklaşım engelliliğin gerçek özelliklerini ortaya çıkarmaya odaklanır. Özellikle de engelli kişiyle ortam arasındaki etkileşime bakılır ve böylece engelli kişiler açısından engel yaratan yasal koşullarla ilgili daha geniş bir bağlam sunulur.

Bu tür haberlerin temel özelliği, engelli kişilerin yurttaş olarak algılanmaları ve tüm diğer yurttaşlar gibi hak sahibi olarak görülmeleleridir. Odak, bu eşitliğe erişmek için yerine getirilmesi gereken ön koşullardır.

5.2. Medya İzleme Raporları

1. Yönetici Özeti

Yönetici özeti okurlara rapordaki önemli bilgilerle ilgili bir özet sunar. Yönetici özeti kısa olmalıdır. Fakat aynı zamanda mümkün olduğu kadar çok bilgi vermelidir. Kısaca konuyu, arka plan bilgilerini, izlemenin kapsamını, analiz yöntemini, önemli bulguları ve sorunları, sonuç ve tavsiyeleri özetlemelidir. Yönetici özeti raporun içindekilerin bir özeti olmakla kalmamalıdır. Etraflıca düşünülmüş sonuçlara giden detaylı bir analiz sunmalıdır. Yönetici özetleri genellikle 200 ila 300 kelime arasındadır.

2. Giriş – Arka Plan ve İzlemede Yer Alan İnsanlar

a. Medya izleme– DRPI’in bütüncül izleme çalışmalarının bir yüzü

Medya izleme, medyanın engellilik konusunda yaptığı haberlerin izlenmesi anlamına gelir. Engelliliğin nasıl algılandığı ve kamuoyunun engellilere karşı tutumu üzerinde medyanın etkisi çok büyüktür. Engelli kişilerin medya haberlerinde yer alma şekillerine bağlı olarak yeniden üretilen mitler ve kalıp yargıların belgelenmesi ve engellilik konuları ile ilgili etkili haberciliğin vurgulanması önemlidir. DRPI, engellilikle ilgili perspektifte veya medya ‘çerçevelemelerinde’ bir değişiklik olup olmadığını görmek için medya izlemesi yapar. Bu noktada sorulacak önemli bir soru medyanın tıbbi model, yardım modeli veya kahramanlık haberlerinden hak temelli yaklaşıma vurgu yapan bir geçişe doğru yol alıp almadığıdır.

b. Örgütler – medya izleme çalışmasının çeşitli aşamalarında yer alan kişiler

Medya izleme sürecine katılan çeşitli insanlar (ekip üyeleri) vardır. Genellikle bir kişi ulusal proje koordinatörünün altında Toplumsal Tutum İzleme çalışmasına liderlik eder. Bu kişi ev sahibi veya ortak örgüt çalışanı olabilir.

3. Engellilikle ilgili Medya Haberlerinin İzlenmesinde Kullanılan Yöntemlerin Açıklaması

a. Değerlendirilen belli başlı kuruluşlar

Engellilikle ilgili medya haberlerinin izlenmesi için ilk önce engellilik konusunda haber yapan İnternet tabanlı veya basılı bir medya organı seçmek önemlidir (örneğin, bir gazete). [Her ülke projesi çeşitli web tabanlı ve basılı medya organları için örnekte gösterildiği gibi kod belirleyecektir.]

- [MEDYA ORGANI 1]
- [MEDYA ORGANI 2]
- [MEDYA ORGANI 3]
- [MEDYA ORGANI 4]
- [MEDYA ORGANI 5]

b. İnceleme süresi

Medya haberlerinin izlenmesi için inceleme süresini/takvimi belirlemek de çok önemlidir. Yaklaşık süre bir aydır.

c. Örneklem büyüklüğü

Bu sayı, incelenen dönem için belirlenen haber sayısıdır.

Nepal'den bir örnek:

“Çalışmada örneklem olarak engellilikle ilgili konularda toplam 77 haber ele alınmıştır.”

d. Medya izleme aracı (Kodlama Şablonu)

Haberlerin kodlanması sürecinde DRPI Medya İçerik Analizi Kodlama Kitabı kullanılır.

4. Bulguların Tartışılması

a. Engellilikle ilgili konulara ne derece dikkat ediliyor

Araştırmanın bulguları farklı rakamlar veya şemalarla gösterilebilir. Engellilikle ilgili farklı konulara göre toplanan verilerin sayısı gösterilecektir. Rakamların (grafikler) veya şemaların altında verilerle ilgili kısa bir açıklama yer almalıdır.

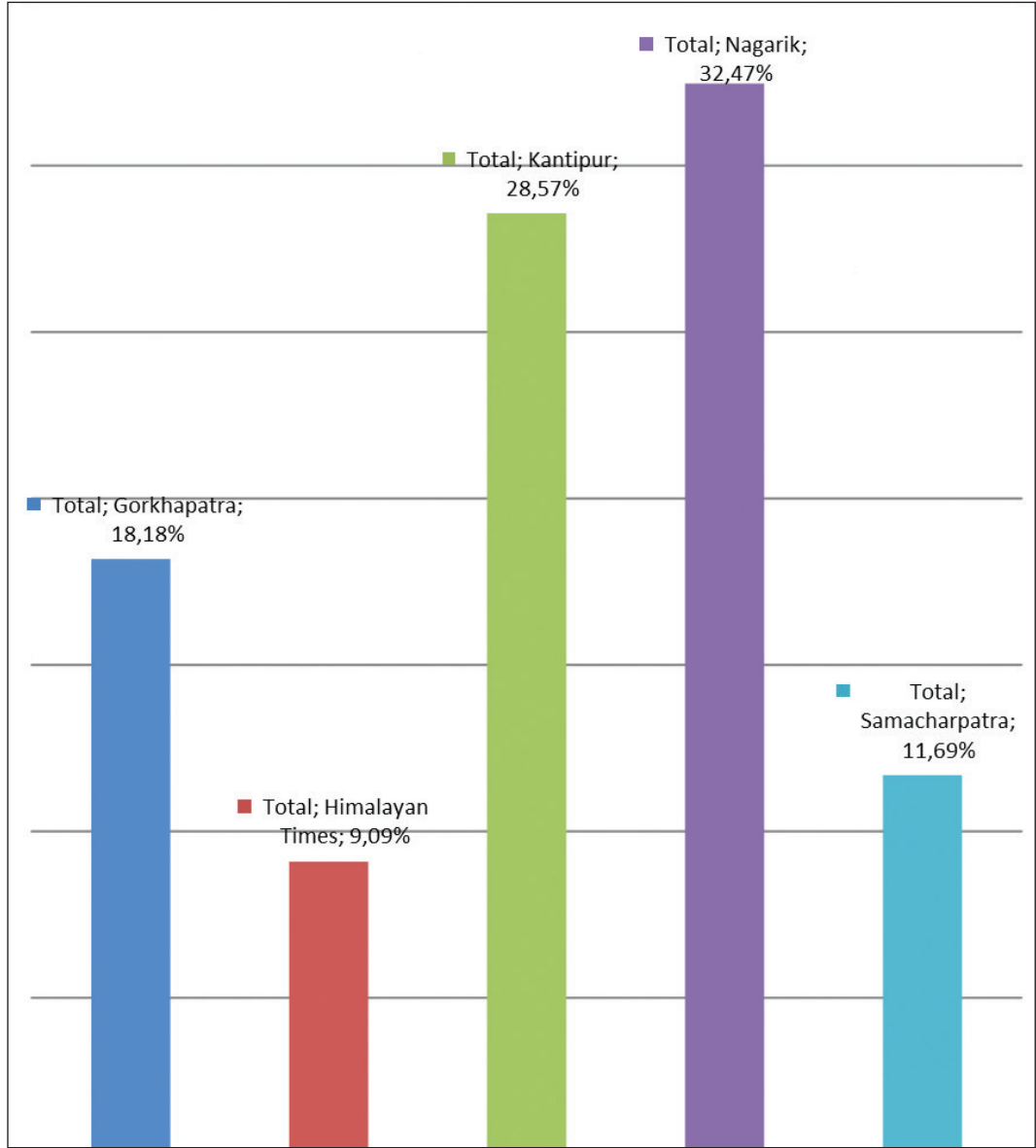
Bulgular, çalışmanın sonucu olarak aşağıdaki sorulara yanıt verebilmelidir:

- Engellilik konusu medyada sıklıkla ele alınan bir konu mu?
- Engellilikle ilgili haberlerin sıklığı gazeteden gazeteye değişecektir. Okurların engellilikle ilgili konulara ne kadar maruz kaldığını anlamak için bu sıklığın izlenmesi çok önemlidir.
- Engellilikle ilgili en fazla haberi hangi gazeteler yapıyor?

Bu önemli bir sorudur çünkü her bir medya kuruluşunun engellilikle ilgili ne kadar haber yaptığını belirlememizi sağlar.

Nepal'den örnek: Engellilikle ilgili en çok haber yapan gazeteler hangileri?

Şekil 1: Medya Kuruluşları

Engellilikle ilgili haberler gazetelerin hangi bölümlerinde yer alıyor?

Haberin hangi bölümde yer aldığını aşağıdaki listeye bakarak belirleyin:

- Ön sayfa
- İş Dünyası
- Spor
- Sanat
- Köşe yazısı
- Yaşam Tarzı/sağlık/beslenme
- Yerel haberler
- Diğer [Belirtiniz]:

Bölümdeki yeri:

- Bölümün başında
- Bölümün ortasında
- Bölümün sonunda

Engellilikle ilgili haberlerde temel bilgi kaynağı engelli kişiler mi?

Engelli kişilerle ilgili haberlerde haber kaynağının engelliler olup olmadığını kontrol etmek önemlidir. Hikayelerin engelli aileleri, arkadaşları veya ilgili diğer taraflarca anlatılmadığının kontrol edilmesi gerekir.

Başka hangi bilgi kaynakları kullanılmış?

Bilgi kaynaklarımız insanlar, yazılar, kitaplar, dosyalar, filmler, ses kayıtları olabilir. Aslında, gazetecilerin haber hazırlamak için kullandığı her şeyi bilgi kaynağı olarak kullanabilirsiniz. Spesifik örnek verecek olursak, resmi kayıtlar, basılı yayınlar veya televizyon yayınları, devlet veya iş dünyası çalışanları, çeşitli örgütler veya şirketler, bir olayın tanıkları ve olayla ilgili veya olaydan etkilenen insanlar.

Haberlerde nasıl bir dil kullanılıyor? (ör. 'çekmek' 'mustarip' gibi kelimeler mi yoksa özgürleştirici bir dil mi?)

Burada engellilik ya da engelli kişilerle ilgili medya haberlerinde kullanılan olumsuz veya değersizleştirici söylemleri yakalamaya çalışmak gerekiyor.

Yazar engellilikten veya engelli kişilerden bahsederken olumsuz veya değersizleştirici bir dil kullanıyor mu?

İncelediğiniz medya haberlerindeki olumsuz kelime ve ifadelerin listesini çıkarın.

b. Engelli haklarıyla ilgili kapsam

Engelli haklarıyla ilgili kapsama bakarken engellilikle ilgili bütün materyallere bakılır. Bu materyallerin hak temelli bir yaklaşım mı benimsediği yoksa tıbbi, yardım veya kahramanlık yaklaşımına mı ağırlık verdiği değerlendirilir.

Engelli Hakları Sözleşmesi'nde yer alan her bir hak için aşağıdaki noktalar tartışılmalıdır:

1. Engellilikle ilgili insan hakları perspektifini (yaklaşımını) geliştiren haberler var mı? Haberlerden ortaya çıkan ana konular hangileri (örnek vermek için alıntı yapın).

Engelli kişilerle ilgili haberlerin insan hakları perspektifini kullanıp kullanmadığını belirlemek için Engelli Hakları Sözleşmesinin genel ilkelerinin uygulanıp uygulanmadığına bakın (insan onuru, özerklik, katılım, dahil olma ve erişilebilirlik, ayrımcılık yapmama, eşitlik, farklılıklara saygı).

2. Engelliğe karşı insan hakları perspektifini (yaklaşımını) geliştirmeyen haberler var mı? Başka hangi perspektifler merkezde yer alıyor? (ör. Kahramanlık, tıbbi, örnek vermek için alıntı yapın).

İnsan hakları perspektifini kullanmayan veya Engelli Hakları Sözleşmesinin genel ilkelerini ele almayan haberler (insan onuru, özerklik, katılım, dahil olma ve erişilebilirlik, ayrımcılık yapmama ve eşitlik, farklılıklara saygı) genellikle engellilikle ilgili geleneksel bakış açısını kullanırlar (tıbbi model).

3. Yukarıda bahsedilen iki perspektif arasında makul bir denge var mı? Her ikisini de kullanan haberler var mı?

Engellilik konularıyla ilgili insan hakları perspektifini (sosyal model) benimseyen haber-

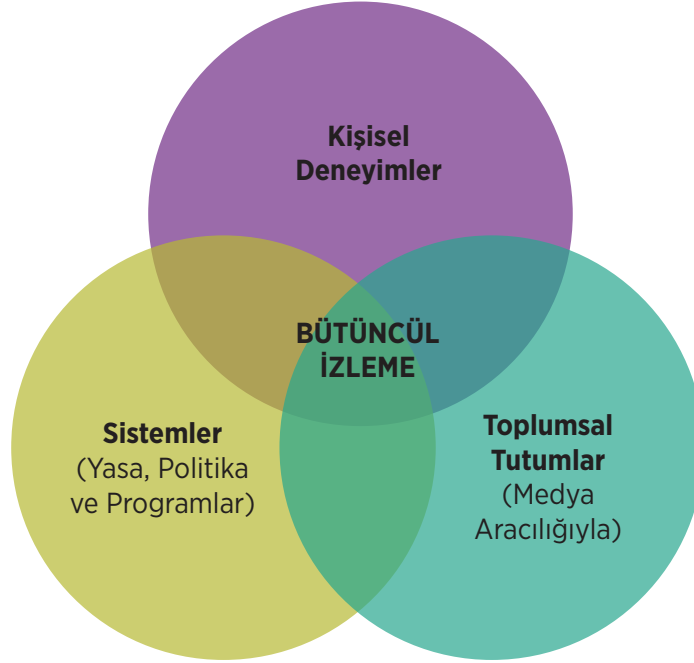
lerle geleneksel bakışı (tıbbi model) benimseyen haberleri tespit edebilmek ve sayıları karşılaştırabilmek.

4. Sonuç

Sonuçlar raporun önceki bölümlerinde sunulan tartışmalar/bulgularla ilgili olmalı, ve bunlardan türetilmelidir. Sonuçlarda medya izlemesiyle ilgili genel gözlemlere yer verilmeli ve hem olumlu hem olumsuz sonuçlar ifade edilmelidir. Sonuç bölümü analizleri toplanan delillere dayanarak yapılmalıdır.

MODÜL 6 - PARÇALARI BİRLEŞTİRMEK: BÜTÜNCÜL BİR RAPOR ÜRETMEK

Bu modülde DRPI'nin engelli kişilerin haklarıyla ilgili kapsamlı ve bütüncül bir tablo çizmek için kullandığı üç tür izleme bilgisini nasıl bir araya getirdiği anlatılmaktadır. Engelli kişilerin haklarıyla ilgili kapsamlı veya 'bütüncül' bir tablo çizmek için kullanılan üç izleme türü ve bütüncül rapor kaynakları şunlardır: kişisel deneyim görüşmeleri, DRPI yasa ve politika şablonu, ve toplumsal tutum (medya) izlemesi.

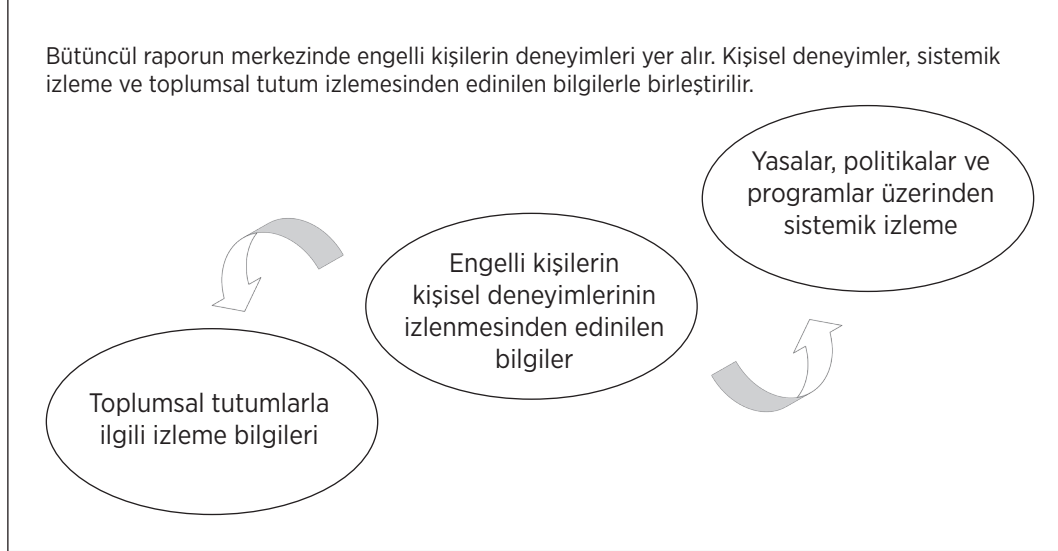

6.1 Bütüncül Raporlamaya Giriş

Bütüncül bir izleme raporu, belli bir ülkede yaşayan engelli kişilerin insan haklarıyla ilgili kapsamlı bir resim sunar. Böyle bir rapor hazırlamak için kişisel görüşmelerden elde edilen bilgiler diğer iki izleme alanından biri veya her ikisinden–sistemik izleme veya toplumsal tutumlar–elde edilen sonuçların birleştirilmesi gerekir. Bu sayede engelli kişiler açısından kağıt üzerinde güvenceye alınan hakların gündelik hayatlarında nasıl hakka dönüştüğünü anlamak mümkün olur.

DRPI'nin bütüncül izleme yaklaşımında, engelli kişilerin yaşanmış deneyimleri hakların

izlenmesinde merkezde yer alır. Kağıt üzerindeki yasalar, politikalar ve programlarla bu araçların insanların yaşamlarına gerçekte nasıl etki ettiği arasındaki boşlukları belirlemek için kişisel hikayeler çok önemlidir. Bu hikayeler aynı zamanda hakların kullanılmasında toplumsal tutumların etkisini de anlamamız için önemli bir imkan sunar.

Bütüncül izleme raporu ne sunar?

- Kişisel deneyim izlemesinden edinilen bilgilerle sistemik izlemeden edinilen bilgiler arasındaki boşluklar doldurulur:
  - Neler vaat ediliyor?
  - Gerçekler neler?
  - Vaat edilenlerle gerçekte yaşananların aynı olması için nasıl bir değişim gerekiyor?
- Engelli kişilerin nasıl yaşadıkları ve haklarından nasıl yararlanabildikleri konusunda onların sesine kulak verir.
- Devletin ve politika yapıcılarının olduğunu iddia ettikleri haklarla engelli kişilerin gündelik deneyimleri arasında ilişki kurar.
- Engellilikle ilgili toplumsal tutumların (medya haberlerine yansıyan) haklar üzerindeki etkisini inceler.
- Devlet yetkilileriyle toplumun engelli üyeleri arasında iletişim başlatmak için gereken bilgileri sağlar. Bu iletişim sayesinde, engelli kişilerin karşı karşıya kaldığı çeşitli insan hakları ihlallerine cevap veren yasalar, ortak politikalar ve programlar geliştirilebilir.
- İzlenimlere dayalı izleme yerine olgulara dayalı izlemeye vurgu yapar.

6.2 Bütüncül İzleme Raporu Yazmak

1. Raporun yazımına hazırlanmak

'Bütüncül' izleme raporu hazırlamanın adımları aşağıda verilmiştir:

- Farklı izleme odaklarından edinilen ve analize entegre edilecek bilgileri toplayın (kişisel deneyimler, sistemik, toplumsal tutumlar).

- İzleme raporu ekiplerinin karşılaştığı ve toplanan bilginin kalitesini etkileyebilecek zorlukları gözden geçirin ve tartışın.
- Nihai raporu hazırlayan izlemciler için yararlı olabilecek kişilerin irtibat numaralarını ve e-posta adreslerini derleyin.

Farklı kaynaklardan (engelli kişiler, yasalar, politikalar, programlar ve medya) bilgilerin tek bir raporda bir araya getirilmesi sürecinde birkaç adım vardır. Aşağıdaki şemada bu adımlar gösterilmiştir.

ŞEMA: Bütüncül Raporlamada Çok Adımlı Yaklaşım

2. Bütüncül raporlama – Adım adım:

1. Adım – ‘Sıcak konuları’ Belirleyin – Diğer bir deyişle, kişisel deneyim görüşmelerinden topladığınız en önemli konuları belirleyin.

DRPI izleme projelerinde görüşme yapılan engelli kişilerin dile getirdiği bazı ‘sıcak konu’ örnekleri aşağıda verilmiştir:

- İhtiyaç duyulan cihaz ve yardımlara erişim izni verilmemiş veya seçme şansı verilmemiş,
- Eğitim hakkı verilmemiş sonrasında da sınırlı eğitim nedeniyle iş bulamamış,
- Ulaşım imkanı olmadığı için hareket ve seyahat edemiyor,
- İyi sağlık hizmetlerine erişim yok veya hiç sağlık hizmeti alamıyor,
- Yoksulluk,
- Kardeşlerinin eriştiği imkanlara erişemiyor.

DRPI’ın bütüncül yaklaşımında engelli kişilerin gündelik yaşamlarında tecrübe ettikleri insan hakları durumu analizin başlangıç noktasıdır. Bütüncül süreçteki ilk adım ‘sıcak konuların’ belirlenmesidir. Bu konular kişisel deneyim izlemcileri tarafından toplanan kişisel hikayelerin analizinden çıkarılır (bkz. Modül 2). Görüşme yapılan kişilerin en fazla dile getirdikleri engellerdir. İnsanların haklarından yararlanamadıklarını hissetmelerine sebep olan temel nedenler olarak tespit edilen konulardır. Sıcak bir konu genellikle bir dizi kişisel hikayeyi kapsar, tek bir hikayeden çıkarılmaz. Bu hikayeler ‘sıcak konuların’ insanların gündelik yaşamlarında nasıl karşılarına çıktığını bize gösterir.

2. Adım – ‘Sıcak konuların’ insan hakları sözleşmelerinde güvence altına alınan haklarla nasıl ilişkili olduğuna bakın.

‘Sıcak konular’ belirlendikten sonraki adım, insan hakları sözleşmelerinde güvence altına alınan ve belirlediğiniz ‘sıcak konuyla’ ilişkili olan hakları tespit etmektir. Bu hakların ve hükümlerin ne anlama geldiği ve neleri içerdiğini anlamak gerekir. Kişisel hikayeler bize hakların daha geniş bir çerçevede nasıl ihlal edildiği ve bunları yaşayanların karşılaştığı engelleri gösterir.

Raporu derleyen ekip, Engelli Hakları Sözleşmesindeki hükümlerle başlayabilir ancak diğer uluslararası ve bölgesel sözleşmelerde engelliler açısından da geçerli olan ilgili hükümleri de ele almalıdır.

(Not: DRPI Yasa ve Politika şablonunda birinci sütunda hem Engelli Hakları sözleşmesinden hem de farklı konulardaki uluslararası ve bölgesel insan hakları sözleşmelerinden maddelere referans verilmiştir.)

Bu adım sayesinde görüşmelerden toplanan kişisel deneyimlerle sistemik izleme ekibinin topladığı bilgiler arasında bağlantı kurulması mümkün olur. DRPI Yasa ve Politika şablonu (bkz. Modül 3) ile toplumsal tutum izleme raporu ekiplerinin medya raporları birlikte kullanıldığında daha eksiksiz bir resim ortaya çıkar.

3. Adım – Kişisel hikayelerden gizli sistemik sorunları veya toplumsal tutumla ilgili soruları belirleyin.

Sonraki adım, kişisel hikayenin daha geniş bir ayrımcılık örüntüsünü (engelleri ve hak ve hizmetlerden mahrum kalma) yansıtıp yansıtmadığını tespit edebilmemiz için hangi sorulara cevap verilmesi gerektiğine karar vermektir. Bunun için farklı odak alanlarından (kişisel deneyimler, sistemik, toplumsal tutumlar) toplanan bilgilerin bir araya getirilmesi ve analiz edilmesi gerekir.

Önce, cevap verilmesi gereken geniş ve genel bir soru belirleyin. Daha sonra, üç izleme alanının her birisi için cevap verilebilecek spesifik sorular belirleyin.

4. Adım – Haklardan mahrum kalma örüntülerini belirleyin: ‘sıcak konularla’ ilgili bulabildiğiniz izleme bilgilerinizi düzenleyin.

İzleme sorularını geliştirdikten sonraki adımda kişisel deneyim görüşmelerinden, DRPI Yasa ve Politika şablonundan ve medya izlemesinden ‘sıcak konularla’ ilişkili toplanan bilgiler tespit edilir. Bunun için farklı parçalar arasında koordinasyon sağlamak gerekir. Bu aşamada, farklı bilgi kaynaklarından bilgi toplama ve analiz etme süreçlerine katılan değişik izleme ekipleri arasında düzenli iletişim kurulması faydalı olacaktır. Bütüncül raporu derleyen ekip aşağıdaki konulara dikkat etmelidir:

- ‘Kişisel deneyim’ izleme ekibiyle birlikte çalışarak, ‘sıcak konularla’ ilişkili bilgileri bulmaya çalışmalıdır.
- ‘Sistemik’ ve ‘toplumsal tutum’ izleme ekipleriyle birlikte çalışarak hem DRPI Yasa ve Politika şablonundan hem de medya raporlarından ‘sıcak konularla’ ilişkili bilgileri bulmaya çalışmalıdır.
- Bütün bilgileri güvenli bir yerde dikkatlice saklamalıdır. Bilgilerin yedek kopyalarını aldığından emin olmalıdır.
- Kişisel deneyim, sistemik ve toplumsal tutum izleme ekiplerinin karşılaştığı ve toplanan bilginin kalitesini etkileyebilecek zorlukları gözden geçirmelidir.

5. Adım – Engelli haklarının korunması ve uygulanması ile ilgili boşlukları bulun: Farklı odak alanlarından edinilen izleme bilgilerinizi bir araya getirin ve analiz edin.

Buradaki son adım yapbozun bütün parçalarını bir araya getirmektir. Diğer bir deyişle, ekip bütün bilgilerle ilgili bütüncül bir analiz yapar.

Ekip, her bir ‘sıcak konuyu’ tek tek ele alarak ve aşağıdaki konuları gözeterek bir rapor hazırlar:

- Kişisel deneyim görüşmelerinde ‘sıcak konudan’ bahsederken engelli kişiler bu konuyu nasıl anlıyor veya nasıl bir çerçeveye oturtuyor? ‘Sıcak konu’ onlar için ne anlam ifade ediyor?
- Söz konusu ‘sıcak konu’, uluslararası ve bölgesel insan hakları belgelerinde güvence altına alınan hangi spesifik hakları ilgilendiriyor?
- Söz konusu ‘sıcak konularla’ ilgili deneyimler bağlamında genel insan hakları ilkeleri nasıl gözetiliyor veya ne şekilde ihlal ediliyor? (İnsan onuru, özerklik, katılım, dahil olma ve erişilebilirlik, ayrımcılık yapmama ve eşitlik, farklılıklara saygı.)
- İzlediğiniz ülkede bu hakkı korumak, geliştirmek ve yürürlüğe koymak için yasalar, politikalar ve programlar var mı?
- Bu yasalar, politikalar ve programlar uygulamada işe yarıyor mu?
- Yasalar, politikalar ve programlar insan hakları ilkelerini geliştiriyor mu?
- Medya izleme bilgilerinde yansıtıldığı şekilde ‘sıcak konu’ hakkındaki toplumsal tutumlar engelli kişilerin bu haktan yararlanmasını etkiliyor mu?

Bu analiz yoluyla izleme raporu ekibi, insanların haklarından nasıl yararlandığıyla ilgili hem iyi uygulamaları belirleyebilir hem de boşlukları tespit edebilir.

Parçaları Birleştirmek

'Sıcak konular', kişisel deneyim izlemesi yoluyla görüşülen kişilerin kişisel hikayelerinden sistemik sorunların çıkarılmasını sağlar. Kişisel hikayeler sayesinde yasalarda, politikalarda veya uygulamada hakların önünde duran engellerle ilgili bilgi edinebiliriz.

Sadece kişisel hikayeyi dinleyecek olursak, olayın münferit bir örnek olduğunu düşünebiliriz. Sadece yasa, politika ve programlara bakacak olursak, haklardan yararlanmak için yeterli fırsat olduğunu düşünebiliriz. Ancak her ikisini birleştirdiğimizde, ele alınması gereken önemli engeller olduğunu fakat bunların bir kişi tarafından çözülemeyeceğini görürüz. İyi bir izlemenin, sağlam ve geçerli bir bütüncül raporun gücü de işte burada saklıdır.

Bütüncül izleme raporu ne sunar? – Boşlukları doldurmak

Engelli kişilerin haklara erişimini insan hakları perspektifiyle kapsamlı bir şekilde raporlamak onların hayatlarını ve yaşam koşullarını anlamamıza önemli bir katkı sunar. Bir yandan devletlerin, hizmet sağlayıcıların ve başkalarının verdiği sözlerdeki boşlukları belirler, diğer yandan engelli kişiler açısından gündelik yaşam koşullarının nasıl olduğunu daha iyi anlamamızı sağlar. Politika ile uygulama, vaatlerle gerçekler arasındaki farkları görmemizi sağlar. İnsan haklarının nerelerde etkili olduğunu ve uygulandığını net bir şekilde anlamak için izlemede bütün resme bakmak gerekir. Hakların nasıl gerçekleştiğini anlamak için engelli kişilerin sesini duymak elzemdir.

İzleme raporu engelli kişilerin nasıl yaşadıklarına ve haklarından nasıl yararlandıklarına dair seslerinin duyulmasına imkan tanır. Devletlerin ve politika yapımcılarının herkesin sahip olduğunu iddia ettikleri haklarla engelli kişilerin gündelik deneyimleri arasında bağlantılar kurar. Medya izlemesinde yansıtıldığı şekilde, toplumsal tutumların hakların kullanılması üzerindeki etkisini inceler. Engelli kişilerin karşılaştığı insan hakları ihlallerine cevap verebilen yasalar, politikalar ve programlar geliştirmek üzere devlet temsilcileriyle engelli toplum arasındaki iletişimi başlatmak için gerekli bilgi altyapısını kurar.

MODÜL 7 - ENGELLİLERE SOSYAL ADALET SAĞLAMAK İÇİN İZLEME SÜRECİNDE ELDE EDİLEN BİLGİLERİNDEN FAYDALANMAK

İzleme, seferlik veya denetimden ziyade zaman içinde bilgi kaynağı oluşturma sürecidir. İzleme veya takip, bilginin toplanması, analiz edilmesi ve rapor yazılmasından ibaret değildir. Birçok farklı grup, engellilerin yaşamlarında iyileşme sağlayabilmek için insan hakları izleme sürecinde elde edilen bilgilerden faydalanabilir. Bu grupları şu şekilde sayabiliriz:

- Engelli örgütleri (STÖler)
- Engellilerin haklarını destekleyen diğer örgütler
- Hükümetler
- Ulusal insan hakları kurumları
- Özel kuruluşlar ve şirketler
- Medya

Bu modülde, engelli örgütlerinin (STÖ) ülkelerinde, içinde yaşadıkları topluluklarda ve dünyada olumlu değişiklikler yapmak için izleme sürecinde elde edilen bilgileri nasıl kullanabilecekleri üzerinde durulmaktadır. Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme Madde 33, “Sivil toplum, özellikle engelliler ve onları temsil eden örgütler, izleme sürecinde yer alacak ve bu sürece tam olarak katılacaktır” demektedir. “Bizimle ilgili hiçbir şeye biz olmadan karar verilemez” ifadesi bir slogandan fazlasıdır.

7.1 Ülke ve Topluluk Seviyesinde Harekete Geçmek

İzleme sürecinin amacı engellilerin gündelik yaşantısını iyileştirmek olduğu için bu değişikliklere ulaşmaya yönelik stratejilerin uygulanmasına topluluk ve ülke seviyesinde başlanmalı; engellilerin haklarını kullanmasını etkileyebilecek değişiklikleri yapabilecek kişileri etkileme girişiminde bulunulmalıdır (örn. hükümetleri, işverenleri, özel işletme sahiplerini, eğitimcileri, vs. etkilemek).

Engelli örgütleri ülkelerinde ve içinde yaşadıkları toplulukta şu şekilde harekete geçebilirler:

Ülke Çapında ve Toplum Seviyesinde Harekete Geçmek

- 1) Kanunlarda, politikalarda ve programlarda değişiklik yapmak için lobi çalışması yapmak
- 2) Dava açmak
- 3) Toplumun eğiterek ve eylem yaparak farkındalığı arttırmak

Uluslararası Seviyede Harekete Geçmek

- 1) Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme
  - a) Durum Raporu sürecine katılmak
  - b) Paralel bir rapor yazmak
  - c) Bireysel bir şikayeti veya bir grup şikayetini desteklemek
- 2) Diğer insan hakları anlaşmaları doğrultusunda harekete geçmek

1. Kanunlarda, politikalarda ve programlarda değişiklik yapmak için lobi çalışması yapmak

İzleme sürecinde elde edilen bilgiler, bir ülkenin kanun, politika ve programlarında, engellilerin haklarını daha iyi koruması, desteklemesi ve bu hakların kullanılmasına imkan tanınması için yapılması gereken değişikliklerin belirlenmesini sağlar. Örneğin;

- İnsan haklarını ihlal eden mevcut kanunların, politikaların ve programların kaldırılması
- Mevcut kanunların, politikaların ve programların insan haklarını daha iyi koruması, desteklemesi ve bu hakların daha iyi kullanılmasına imkan vermesi için lafzının veya yorumunun değiştirilmesi
- Boşlukları dolduracak yeni kanunların çıkarılması, politikaların ve programların geliştirilmesi

İzleme sürecinde elde edilen bilgiler, mevcut kanunlarda ve programlarda yaşanan sıkıntıları göstererek insanları değişikliğe ihtiyaç olduğuna ikna edebilir. Ayrıca, izleme süreci yönetimlerin hakları iyi bir şekilde güvence altına aldığı uygulamalara dair somut örnekler sunarak, bu örneklerin paylaşılmasına ve başkalarının da bunlardan ders çıkarmasına imkan tanır.

İzleme raporları hükümet yetkililerine gönderilebilir; insan haklarıyla ilgili belli konuların siyasetin gündemine girmesini sağlayacak, çözümlerin tartışılacağı toplantılar düzenlenebilir. Bu sürece “lobi çalışması” veya “hak savunuculuğu” adı verilir.

Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme Madde 33’ün birinci fıkrasına göre her bir taraf devlet, engellilerin haklarıyla ilgili konulardan sorumlu olmak üzere devletin idaresinde bir veya daha fazla merkezi (örneğin belli bir şube veya daire olabilir) görevlendirmek durumundadır. Engelli örgütleri hükümetleri ve idareleri değişiklik yapmaya ikna etmek istiyorlarsa işe bu şubelerde veya dairelerde çalışan kişilerle görüşerek başlayabilirler.

Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme Madde 33’ün üçüncü fıkrasına göre “engelliler ve onları temsil eden örgütler, izleme sürecinde yer alacaklardır”. Buna göre, engelli örgütleri, engellilerin haklarını etkileyen konular tartışılırken o tartışmaya katılmayı talep edebilirler.

2. Dava Açmak

İzleme süreci dikkatli bir şekilde yürütüldüğünde, idarenin veya şahısların bir veya daha fazla engellinin haklarını ihlal ettiği durumlar açığa çıkarılabilir. Bazen, böyle ihlaller karşısında dava açmak, sorumluların cezalandırılmasını sağlamak ve tazminat almak mümkün olabilir.

Her ülkede insan hakları ihlallerine ilişkin şikayetlerin yapılabileceği kurumlar farklıdır. Hangi kuruma başvurulacağı o ülkenin hukuki ve siyasi sistemine göre değişir. Bu kurumlara örnek olarak aşağıdakiler verilebilir:

- Hukuk mahkemeleri
- Ulusal insan hakları kurumları, ulusal engelli hakları kurumları veya engelli haklarının ihlallerine ilişkin şikayetleri dinleme yetkisine sahip başka bağımsız ulusal organlar (Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme Madde 33’ün ikinci fıkrasına göre idareler “Sözleşmenin uygulanmasını sağlamak, korumak ve izlemek için bir veya daha fazla bağımsız mekanizmayı içeren bir çerçeve” geliştirmek durumundadırlar).
- Hayatın belli alanlarındaki insan hakları ihlalleri hakkında karar verme yetkisine sahip diğer idari mahkemeler (örneğin, istihdam ve işyeri hakkındaki karar veren bir mahkeme).

3. Toplumun eğiterek ve eylem yaparak farkındalığı artırma

İzleme sürecinde elde edilen bilgiler, devam eden insan hakları ihlalleri hakkında farkındalığı arttırmak, engelliler hakkında yayılan yanlış bilgilere ve engellilere karşı takınılan olumsuz tutumlara son vermek ve gelecekteki ihlalleri önlemek amacıyla kamuoyunun desteğini almak için de kullanılabilir. Engellilerin karşılaştığı pek çok hak ihlali toplumdaki olumsuz tutumlardan kaynaklanmaktadır. Aşağıda sıralananlar toplumu eğitmeye yönelik girişimlere ve eylemlere örnek olabilir:

- Kamuoyu tartışmaları ve bilgilendirme toplantıları
- Yönetime ve değişiklik yapabilecek diğer yetkililere mektup yazma kampanyaları
- Sokak gösterileri ve protestolar
- Web sitelerine, ticari e-posta yönetim servislerine, bloglara ve sosyal ağlara verilecek ilanlar
- Haber medyasına gönderilecek mektuplar, basın açıklamaları

Bu faaliyetlerin amacı mümkün olduğunca çok insana ulaşmaktır. Bir kamuoyu kampanyasının başarılı olabilmesi için, içinde bulunduğunuz toplulukta ve ülkenizde yaygın kullanılan iletişim araçlarına başvurmalısınız (örn radyo, televizyon, gazete, internet, kullaktan kulağa aktarım, Facebook, Twitter, vs.) Bilginin erişilebilir olması önemlidir (örn. farklı formatlar kullanılabilir – baskı, Braille alfabesi, elektronik, işaret diline çeviri, etkinliklerin tamamen erişilebilir yerlerde düzenlenmesi).

İzleme sürecinde elde edilen verilerin ne şekilde kullanılacağı engelli örgütünün nasıl bir değişiklik yapmak istediğine ve hedefine ulaşmak için en etkili yolu seçme konusunda vereceği kararlara bağlıdır.

7.2 Uluslararası Seviyede Harekete Geçmek

Uluslararası seviyede (Birleşmiş Milletler) harekete geçmenin amacı yönetimlerin, ülke ve topluluk seviyesinde değişiklik yapabilecek örgütlerin ve diğer kişilerin davranışlarını etkilemektir.

Birleşmiş Milletler komisyonlarının ve yetkililerinin yaptıkları açıklamalar tüm dünyanın dikkatini bir ülkede meydana gelen insan hakkı ihlallerine çevirir ve o ülkede değişiklik yapmak için hükümetlere ve yerel örgütlere baskı yapmaya yardım eder.

1. Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme doğrultusunda harekete geçmek

Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşmenin hükümleri engellilerin ve engelli örgütlerinin uluslararası seviyede harekete geçebileceği yolları göstermektedir:

Engellilerin Hakları Komitesi

Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme Madde 34, sözleşmeye taraf devletlerin sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirdiklerini denetlemekle sorumlu, bağımsız uzmanlardan oluşan bir komite teşkil eder. Bu gruba Engelli Hakları Komitesi denir. Sözleşmeye taraf devletlerin aday göstereceği ve seçeceği 18 üyesi bulunur. Komite üyeleri 4 yıllık bir dönem için seçilirler ve bu dönemin sona ermesinden sonra bir kez daha seçilebilirler. Komite üyelerinin tümü yılda iki kez Birleşmiş Milletlerin İsviçre, Cenevre'deki merkezinde bir araya gelir.

Engelli Hakları Komitesi, taraf devletlerin sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini izlemek için iki (2) temel yola başvurur:

- Düzenli Devlet (Ülke) Raporlama Süreci (Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme Madde 35 ve 36)
- Bireysel veya Grup Bildirim (Şikayet) Süreci (Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşmenin İsteğe Bağlı Protokolü)

Engelli örgütleri her iki sürece de katılarak uluslararası seviyede harekete geçebilirler:

(a) Devlet (Ülke) Raporlama Süreci

Sözleşmeye taraf devletlerin Engelli Haklar Komitesine kapsamlı raporlar sunarak, kendi ülkelerindeki engellilerin sözleşme ile güvence altına alınan insan haklarına sahip olmasını sağlamak için attıkları adımları açıklamaları gerekmektedir [Bakınız Sözleşme, Madde 35]. Bu raporlara “Devlet Raporları” denmektedir.

Bir ülke, ilk Devlet Raporunu sözleşmenin kendisi açısından yürürlüğe girmesinden sonra 2 yıl içinde sunmalıdır. Bir ülke, ilk Devlet Raporunu sunduktan sonra en az 4 yılda bir Devlet Raporu sunmalıdır.

Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme Madde 35(4), yönetimlere Devlet Raporlarını hazırlarken engelli örgütleri ile “yakın istişarede bulunma ve bu örgütleri aktif olarak sürece dahil etme” görevlerini hatırlatır. Engelli örgütleri, oluşturulan herhangi bir istişare sürecine katılmanın faydalı olup olmayacağına kendileri karar verebilirler.

(b) Gölge Rapor yazmak

Engelli örgütleri Devlet Raporuna ilişkin hükümetin başlatacağı istişare sürecine katılsalar da katılmasalar da ilgili devletin yükümlülüklerini ne ölçüde yerine getirdiğine dair bir “Gölge Rapor” (“Paralel” veya “Alternatif” Rapor olarak da bilinir) sunarak devlet raporlama sürecinde önemli bir rol oynayabilirler. Komite, Gölge Raporlarda yer alan ilave bilgileri kullanarak ilgili devletin ileri sürdüklerini sorgulayabilir ve bunlara itiraz edebilir. Gölge Raporlar, komitenin, bir devletin sözleşme ve diğer anlaşmalar kapsamındaki sorumluluklarını yerine getirip getirmediğini anlamasının bir başka yoludur. Bir engelli örgütü hem Devlet Raporunun hazırlanması için hükümetin başlattığı istişare sürecine katılabilir hem de aynı zamanda komiteye doğrudan bir gölge rapor sunabilir.

Engelli Hakları Komitesi bugüne kadar engelli örgütleri ve diğer sivil toplum örgütleri tarafından sunulan gölge raporlara ilişkin resmi bir kılavuz yayınlamamıştır. Dolayısıyla, bu raporların içeriğine ve formatına ilişkin bir kısıtlama söz konusu değildir.

Engelli Hakları Komitesinin web sayfası şu adrestedir:
<http://www.ohchr.org/en/hrbodies/crpd/pages/crpdindex.aspx>.

Bu web sayfasına BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ev sahipliği yapmaktadır. Sayfa, sözleşmeye ve isteğe bağlı protokole taraf devletler, komitenin mevcut üyeleri ve çalışmaları, komiteye sunulan raporlar ve diğer ilgili yayınlar, öyküler ve etkinlikler hakkında bilgi içerir.

Engelli Hakları Komitesi, Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme hakkında devlet raporlarına ilişkin kılavuzlar yayınlamıştır. Bu kılavuzlara şu bağlantıdan ulaşılabilir.
<http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRPD/CRPD-C-2-3.pdf>

Gölge rapor yazarken düşünülmesi gereken diğer önemli hususlar:

- **Tarz:** Gölge raporlar tarafsız, nesnel bir tarzda yazılmalıdır. Bu raporlarda sorunlara açıkça işaret edilmeli ve çözüm önerilmelidir.
- **Zamanlama:** Gölge raporlar, bir ülkenin Devlet Raporunu sunmasından sonra mümkün olan en kısa süre içinde sunulmalıdır, ancak bu mümkün olmadığında bir raporun hazır olduğunda sunulması faydalıdır.
- **Dil:** Gölge raporlar Birleşmiş Milletlerin resmi dillerinden birinde sunulmalıdır (*İngilizce, Fransızca, İspanyolca [Kastilya İspanyolcası], Arapça, Rusça veya Çince [Mandarın]*).
- **Diğer Engelli Örgütleriyle (STÖlerle) Çalışmak:** Her ülke için sunulabilecek gölge raporların sayısına dair bir sınırlama yoktur. Ancak birden fazla örgüt tarafından derlenen bir raporun ağırlığı daha fazla olabilir. Komite, daha az sayıda raporla ilgilenmeyi de daha kolay bulabilir.

Gölge raporun ana hatları, örneğin aşağıdaki şekilde olabilir:

Gölge Raporun Önerilen Ana Hatları

(BM Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme veya başka insan hakları anlaşmaları kapsamındaki raporlar için)

1. İçindekiler

2. İdari Özet:

- Vurgulanacak noktalar:
- - Dört veya beş önemli hususu kısaca özetleyin (önemli meseleler)
- - tavsiyeler
- (isteğe bağlı) devletin Komite önüne çıkmadan (“Sorun Listesi” kapsamında) veya ülkenin Komite ile toplantısı sırasında (“yapıcı diyalog sırasında”) ülke temsilcilerine sorabileceği sorular önerin. [aşağıdaki “Sorun Listesi” ve “yapıcı diyalog” açıklamalarına bakınız.]

3. Arka plan

- Raporu sunan engelli örgütünün arka planı hakkında kısa bir bilgi verin.
- Rapordaki bilgilerin nasıl toplandığını ve analiz edildiğini açıklayın: (KİM? NE? NE ZAMAN? NEREDE?)

4. Endişe Veren Önemli Konular: (Bu raporun en ayrıntılı kısmıdır.)

- **İzleme sürecindeki bilgilere dayanarak, ülkedeki engellilerin insan hakları durumu hakkındaki 4 ya da 5 “önemli meseleyi” (endişe veren önemli konular) açıklayın.**

Her bir önemli meseleyi açıklarken’:

- Mümkün olduğunca ayrıntılı açıklayın, ancak unutmayın rapor çok uzun olursa Komitenin üyeleri okuyacak zaman bulamayacaktır.
- İnsan hakları anlaşmasının (Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme veya başka bir insan hakları anlaşması) ihlal edilen maddesini (maddelerini) belirtin.
- Yapılan beyanları destekleyecek bilgilere atıfta bulunun (örn izleme görüşmeleri sırasında öğrenilen bireysel deneyimlerden alıntılar ve DRPI sistem şablonunu kullanarak elde edilen bilgiler).
- Devlet Raporunda, önemli mesele hakkında verilmiş bilgiler hakkında yorum yapın:
- - Devletin verdiği bilgilerdeki yanlışlıkları düzeltin. (Devlet Raporunun sayfasını belirtmek yerine paragraf sayısını yazın.)
- - Devlet Raporunda önemli mesele hakkında bilgi yoksa, eksik bilgileri ekleyin, böylelikle komite konunun tamamını öğrenebilir.

5. Başlıca Tavsiyeler:

- - Somut ve spesifik,
- - öncelik sırasına göre düzenlenmiş,
- - uygulama takvimi içeren,
- - engelli örgütlerinin uygulamaya aktif olarak katılma yollarını öneren
- spesifik tavsiyelerde bulunun.
- (isteğe bağlı) Komitenin, ülkenin komite önüne çıkmadan (“Sorun Listesi” kapsamında) veya ülkenin komite ile toplantısı sırasında (“yapıcı diyalog sırasında”) ülke temsilcilerine sorabileceği sorular önerin.

6. REFERANSLAR

* ayrıntılı referanslar – mümkün olduğunda Internet linki verin.

Gölge Raporlar hakkında daha fazla bilgi için bkz:

- DRPI yayını: Claiming Disability Rights: Some Suggestions for Action (Engellilik Haklarını Talep Etmek: Önerilen Bazı Eylemler) şu adreste bulabilirsiniz: <http://drpi.research.yorku.ca/>
- OHCHR (BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği) yayını, Working with the United Nations Human Rights Programme: A Handbook for Civil Society (Chapter IV) (BM İnsan Hakları Programı ile Çalışmak: Sivil Toplum için bir El Kitabı [Bölüm IV]) şu adreste bulabilirsiniz: http://www.ohchr.org/EN/AboutUs/CivilSociety/Documents/Handbook_en.pdf
- International Disability Alliance yayını, Guidance Document: Effective Use of International Human Rights Monitoring Mechanisms to Protect the Rights of Persons with Disabilities (Kılavuz Belge: Engellilerin Haklarını Korumak için Uluslararası İnsan Hakları İzleme Mekanizmalarının Etkili Kullanımı) şu adreste bulabilirsiniz:
- <http://www.internationaldisabilityalliance.org/resources/>

Devlet raporlarının ve gölge raporların akıbeti ne?

Komite bir devlet raporu aldığı zaman, Cenevre’de yılda iki kez yaptığı toplantılarından birinde, devlet raporunu o ülkenin temsilcileri ile birlikte değerlendireceği bir tarih belirler. Bu toplantılara kimi zaman “yapıcı diyalog” adı verilir. Engelli örgütleri de bu toplantılara gözlemci olarak katılabilir ancak görüş bildiremezler.

Komite, bu toplantıdan önce almış olduğu devlet raporunu ve varsa gölge raporları gözden geçirir ve ülkeye, devlet raporunda sunmuş olduğu bilgileri açıklamasını, tamamlamasını ve/veya güncellemesini istediği bir “sorun listesi” gönderir. Ülke, bu sorun listesine yazılı şekilde yanıt vermelidir.

Son olarak, Komite “sonuç gözlemleri” adı verilen kendi raporunu kabul eder ve yayınlar. Bu raporda, ülkenin insan haklarıyla ilgili yükümlülüklerini karşılamak için kanunlarda, politikalarda veya uygulamalarda değişiklik yapması gereken alanları belirler. Devletler, sonuç gözlemlerinin kendi ülkelerinde kamuoyuna sunulmasını [bkz. Sözleşme Madde 36(4)] ve Komitenin web sitesinde yayınlanmasını sağlamalıdır.

Engelli örgütleri ve destekçileri nihai tespitlerde yer alan bilgileri kullanarak, değişiklik yapması için yönetimlerine baki yapabilirler. Örgütlerin şunları yapması önemlidir:

- Komitenin yaptığı eleştirileri uluslararası ve ulusal medyaya aktarmak,
- Komitenin varsa yasal bir girişimle ilgili yaptığı tespitlere ve tavsiyelere değinmek,
- Kendi ülkelerinde lobi çalışması yaparak Komitenin tavsiyelerini izlemek.

(c) Bireysel bir şikayeti veya bir grup şikayetini desteklemek:

Bir ülke, Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşmenin İsteğe Bağlı Protokolünü onaylamışsa, o ülkedeki bireyler ve/veya gruplar, sözleşmeden doğan haklarının ihlal edildiği iddiası ile Engelli Hakları Komitesine şikayette bulunabilirler. Bu şikayetlere “bildirim” adı verilir.

Engelli örgütleri, izleme sürecinden elde edilen bilgileri kullanarak yapılabilecek olası şikayetleri belirleyebilir, bireylere ve gruplara şikayette bulunmaları için yardım edebilirler. Unutmayın, engelli örgütleri (STÖler) şikayette bulunmadan önce ilgili kişinin veya grubun rızasını almalıdır.

Komite, yapılan şikayeti değerlendirdikten sonra bir karara varacaktır. Komite ihlal olduğunu tespit ederse, o ülkeye durumu düzelterek adımı tavsiye edecektir. Tavsiye edilen adım maddi ödeme yapılmasını, mevzuatın değiştirilmesini ve/veya başka eylemlerde bulunulmasını içerebilir.

Ülkenin komitenin kararını uygulamaya koyma konusunda ahlaki bir yükümlülüğü vardır ancak komitenin bir ülkeyi o kararı uygulamaya zorlaması mümkün değildir. Dolayısıyla, engelli örgütleri, kendi ülkelerinde değişiklik yaratabilmek için bu uluslararası sonuçları kullanarak ihlal bulgularını ülkelerinde duyurmalıdırlar. Engelli örgütleri gölge rapor yazarken ülkenin komitenin kararlarını uygulamadığı alanlar hakkında da bilgi vermelidirler.

OHCHR Web sitesinde, bir ülkenin, sözleşmenin devlet raporlama süreciyle ilgili belgelerini nasıl bulabiliriz?

Bu bilgiler OHCHR web sitesinde iki şekilde bulunabilir:

Seçenek 1 – Komitenin Web Sayfası:

[Not: Bu yolu kullanarak bilgiye ulaşmak daha zordur AMA bilgiler öncelikle burada yayınlanır]:

1. Engelli Hakları Komitesinin web sayfasına gidin:

<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/CRPDIndex.aspx>

2. Sayfanın sağındaki menüde, “Committee” (Komite) başlığının altında “Sessions” ı (Oturumlar) tıklayın. Bu durumda şu sayfaya gidersiniz:

<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/Sessions.aspx>

3. Açılan sayfadaki tabloda ilgilendiğiniz ülkenin adını arayın. Ülkenin adı birden fazla kez geçiyorsa en yakın tarihli linki tıklayın (örn. Tunus’un adı ilk kez 4-8 Ekim 2010 tarihli 4. Oturumda geçerken, 11-15 Nisan 2011 tarihli 5. Oturumda yine geçmektedir. En yakın tarihli link üzerini tıklamanız gereken 5. Oturumdur). En yakın tarihli link size en çok bilgiyi verecek olacaktır. Bu tablolar tamamlandığında aşağıdakilerle ilgili linkler içerir:

- Zaman Çizelgesi: **Devlet raporunun komite tarafından ne zaman değerlendirileceğine dair bilgiler,**
- Devlet Raporu ve Temel Belge: **Tüm dillerde devlet raporu,**
- Sorun Listesi: **Komitenin gönderdiği sorun listesi ve ülkenin yanıtı,**
- Diğer Kaynaklardan Gelen Bilgiler: **Gölge raporlar ve komitenin aldığı diğer bilgiler,**
- Delegasyon Listeleri ve Açıklamalar: **Komite ile yapıcı diyaloga katılan ülke delegeleri ve ülkenin yaptığı resmi açıklamalar,**
- Nihai Tespitler: **Komitenin nihai tespitleri.**

Seçenek 2 – Anlaşma Organları Veri Tabanı için Arama Motoru:

[Not: Bu seçeneği kullanarak bilgiye ulaşmak daha kolaydır ANCAK bu veri tabanında engelli örgütlerinin gölge raporları yoktur ve bilgiler hemen yayınlanmaz.]

1. İnsan Hakları Kurumlarından OHCHR web sayfasına gidin:

<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/Pages/HumanRightsBodies.aspx>

2. Sayfanın sağ tarafındaki menüden “Treaty Bodies” (Anlaşma Organları) başlığı altında “Treaty Body Document Search” (Anlaşma Organı Belge Arama) linkini tıklayın. Bu şekilde şu sayfaya gidersiniz: <http://tb.ohchr.org/default.aspx>

3. Aşağı açılan menüyü kullanarak şunları seçin:

- Convention – CRPD (Sözleşme – Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme); Country (Ülke)**
- hakkında bilgi almak istediğiniz ülkeyi bulun**
- Type (Tip)– bulmak istediğiniz bilgi türünü seçin (örn. Devlet Raporu, Sorun Listesi, vs.)**

4. “Search” (Ara) tıklayın. Sayfadaki tabloda istediğiniz ülkenin adını bulun. Ülkenin adı birden fazla kez geçiyorsa en yakın tarihli linki tıklayın (örn. Tunus’un adı ilk kez 4-8 Ekim 2010 tarihli 4. Oturumda geçerken, 11-15 Nisan 2011 tarihli 5. Oturumda yine geçmektedir. En yakın tarihli link üzerini tıklamanız gereken 5. Oturumdur). En yakın tarihli link size en çok bilgiyi verecek olacaktır. Bu tablolar tamamlandığında aşağıdakilerle ilgili linkler içerir:

- Zaman Çizelgesi: **Devlet raporunun yapıcı diyalog yoluyla ne zaman değerlendirileceğine dair bilgiler,**
- Devlet Raporu ve Temel Belge: **Tüm dillerde devlet raporu,**
- Sorun Listesi: **Komitenin gönderdiği sorun listesi ve ülkenin yanıtı,**
- Diğer Kaynaklardan Gelen Bilgiler: **Gölge raporlar ve Komitenin aldığı diğer bildirimler,**
- Delegasyon Listeleri ve Açıklamalar: **Komite ile yapıcı diyaloga katılan ülke delegeleri ve ülkenin yaptığı resmi açıklamalar,**
- Nihai Tespitler: **Komitenin yayınladığı nihai tespitler (her dilde).**

Ülkenin adı listede yoksa ya devlet raporunu henüz vermemiştir ya da devlet raporu verilmiş ancak henüz web sitesinde yayınlanmamıştır.

Bireysel ve grup şikayetleri hakkında daha fazla ilgi için bkz:

Sözleşmenin İsteğe Bağlı Protokolü kapsamında Engelli Hakları Komitesine bildirimde bulunma prosedürüne ilişkin bilgi için bakınız: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/CRPDIndex.aspx>

Sözleşmenin İsteğe Bağlı Protokolü kapsamında Engelli Hakları Komitesine bildirimde bulunma konusunda kılavuz:
<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/CRPDIndex.aspx>

DRPI yayını: Claiming Disability Rights: Some Suggestions for Action (Engellilik Haklarını Talep Etmek: Önerilen Bazı Eylemler): <http://drpi.research.yorku.ca/>

Şikayet örneğine UN OHCHR web sitesinden ulaşabilirsiniz:

<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/IndividualComplaints.aspx>

Komitenin aldığı Kararları OHCHR web sitesinde nasıl buluruz?

1. İnsan Hakları Kurumlarından OHCHR web sayfasına gidin:

<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/Pages/HumanRightsBodies.aspx>

2. Sayfanın sağ tarafındaki menüden "Treaty Bodies" (Anlaşma Organları) başlığı altında "Treaty Body Document Search" (Anlaşma Organı Belge Arama) linkini tıklayın. Bu şekilde şu sayfaya gidersiniz: <http://tb.ohchr.org/default.aspx>

3. Aşağı açılan menüyü kullanarak şunları seçin:

Convention – CRPD (Sözleşme – Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme); Country (Ülke) – hakkında bilgi almak istediğiniz ülkeyi bulun.
Type (Tip)– Jurisprudence (Yargı Dairesi)

4. "Search" (Ara) tıklayın.

2. Diğer BM insan hakları anlaşmaları doğrultusunda harekete geçmek

BM Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme, engellilerin haklarını koruyan ve destekleyen çok önemli bir insan hakları anlaşmasıdır. Bununla beraber, bu sözleşmeye ek olarak, Birleşmiş Milletlerin engelli kişiler açısından geçerli sekiz temel insan hakları anlaşması daha bulunmaktadır ve bu anlaşmalar engelli örgütlerinin uluslararası seviyede harekete geçmesi için daha fazla fırsat sunar. Engelli örgütlerine, engellilerin haklarını geliştirmek için aynı anda iki yola başvurmaları tavsiye edilir:

- Birinci yol, BM Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşmeye başvurmak,
- İkinci yol ise Birleşmiş Milletlerin engellilerin haklarını koruyan ve destekleyen diğer önemli anlaşmalarını ve organlarını kullanmaktır.

Her iki yola da aynı anda başvurulur.

Diğer sekiz temel insan hakkı anlaşmasının her biri, Engelli Hakları Komitesine benzer bir uzmanlar komitesi tarafından izlenir. Her bir anlaşmada, Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşmede yer alan devlet raporlama süreçleri mevcuttur ve Çocuk Hakları Sözleşmesi haricinde tümünde, Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşmenin İsteğe Bağlı Protokolünde yer alan iletişim prosedürüne benzer bireysel ve grup şikayet prosedürleri vardır.

Engelli örgütleri, aynı anda iki yola birden başvururken, bu anlaşmalar kapsamında kendi gölge raporlarını sunmaları veya toplu yazılan gölge raporlara engellilerin de görüşlerinin eklenmesi için kendi ülkelerindeki sivil toplum örgütleri ve ağlarla çalışmaktadırlar. Bu

sayede, engellilikle ilgili önemli meseleler BM insan hakları sisteminde değerlendirilme-ye alınabilir. Böylelikle örneğin, Kadınlara yönelik Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Komite, engelli kız çocuklarının ve kadınların karşılaştıkları belli ayrımcılık şekilleri hakkında bilgi edinebilir. Engelli örgütleri, Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşmeyi onamamış olan ülkelerde, engellilerin haklarına ilişkin endişelerin BM seviyesine taşınması için diğer sekiz temel anlaşmayı kullanarak harekete geçebilirler.

Engelli örgütleri bu anlaşmalar kapsamında bireysel veya grup şikayetlerinin sunulmasına da destek vermek isteyebilirler. Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşmenin İsteğe Bağlı Protokolünü onamamış ancak başka anlaşmalardaki şikayet usullerini onamış ülkelerdeki engelli örgütleri bu seçeneğe başvurabilirler. Bu sayede bu engelli örgütleri seslerini bir ölçüde duyurabilirler.

Devlet raporlarına ve şikayetlere ilişkin usul kuralları her insan hakkı anlaşmasına göre değişir, bu nedenle ilgili uzman komitesinin koyduğu kuralların gözden geçirilmesi ve bunların uygulanması önemlidir. Bir insan hakları anlaşmasının usul kuralları uyulması gereken belli bir format içermiyorsa, yukarıda yer alan “Gölge Raporun Önerilen Ana Hatlar” tablosu herhangi bir insan hakları anlaşması kapsamındaki gölge raporlar için kullanılabilir.

Yandaki tabloda, Birleşmiş Milletlerin dokuz temel insan hakları anlaşması (Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme dahil) hakkında bilgi yer almaktadır. Bu tabloda, anlaşmanın kapsamına girenler, ilgili uzman izleme komitesinin adı, anlaşmada devlet raporlama prosedürünün bulunup bulunmadığı; anlaşmada bildirimde bulunma prosedürünün yer alıp almadığı bilgisi ve engelli örgütlerinin kurallar ve prosedürler hakkında daha fazla bilgiye ulaşabileceği web sayfalarına linkler yer almaktadır.

STÖ’lerin ‘ikili bir yol’ izleyerek uluslararası düzeyde harekete geçebilecekleri başka bazı seçenekler de var. Bunlar arasında aşağıdakiler sayılabilir:

- İnsan hakları sözleşmelerini izleyen Uzman Komitelerin (yani, Engelli Hakları Komitesi ve diğer sekiz temel insan hakları sözleşmesinin komiteleri) hazırladıkları Genel Yorumlar ve Tavsiyeler için bilgi sunabilirler,
- İnsan Hakları Konseyinin Evrensel Periyodik İnceleme (UPR) sürecine katkı sağlayabilirler,
- Birleşmiş Milletler’in Özel Prosedürleri kapsamında yürütülen soruşturmalara katkıda bulunabilirler.

Daha fazla bilgi için bkz.:

OHCHR yayını: Working with the United Nations Human Rights Programme: A Handbook for Civil Society:
http://www.ohchr.org/EN/AboutUs/CivilSociety/Documents/Handbook_en.pdf

Uluslararası eylemle ilgili son noktalar

Lobi ve savunuculuk faaliyetleri toplumsal değişim ve sosyal adalet için kritik öneme sahiptir. Birleşmiş Milletler bu süreçleri ülkelerin hakları uygulama yolunda ilerlemeleri, hak ihlallerini ele almaları ve dünya çapında engelli kişiler ve herkes için sosyal adalete doğru ilerlemeleri için geliştirmiştir. STÖ’ler, hem Engelli Hakları Sözleşmesi hem de diğer sözleşme ve organlar kapsamındaki bu uluslararası süreçlerin hepsinden yararlanabilir, süreçleri ülke ve toplum düzeyinde değişim yaratmak, uluslararası kamuoyunun baskısını kendi ülkelerindeki dönüşümü gerçekleştirebilmek için kullanabilirler. Bu amaç doğrultusunda STÖ’lerin aşağıdakileri yapmaları önemlidir:

Birleşmiş Milletler Temel İnsan Hakları Belgeleri

SÖZLEŞME	KİMLERLE İLGİLİ	UZMAN İZLEME KOMİTESİ	DEVLET RAPORLAMA PROSEDÜRÜ VAR MI?	İLETİŞİM PROSEDÜRÜ VAR MI?	DAHA FAZLA BİLGİ İÇİN WEB SAYFASI
Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme (CRPD)	Bütün engelli kişiler	Engelli Kişilerin Haklarına Dair Komite (CRPD)	Evet	Evet	http://www.ohchr.org/en/hrbodies/crpd/pages/crpdindex.aspx
Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme (CESCR)	Bütün engelli kişiler	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (CESCR)	Evet	Evet	http://www2.ohchr.org/english/bodies/cescr/index.htm
Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (CCPR)	Bütün engelli kişiler	İnsan Hakları Komitesi (HRC)	Evet	Evet	http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/index.htm
Kadına Karşı Her türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)	Engelli kadın ve kız çocukları	Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (CEDAW)	Evet	Evet	http://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/index.htm
Çocuk Hakları Sözleşmesi (CRC)	Engelli kız ve erkek çocukları	Çocuk Hakları Komitesi (CRC)	Evet	Hayır	http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/index.htm
Her Türlü Irk ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşmesi (CERD)	Bütün engelli kişiler	İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi (CERD)	Evet	Evet	http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/index.htm
İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (CAT)	Bütün engelli kişiler	İşkenceye Karşı Komite (CAT)	Evet	Evet	http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/index.htm
Tüm Göçmen İşçilerin Hakları ve Aile Fertlerinin Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (CRMW)	Göçmen işçi olan engelliler ve aileleri	Göçmen İşçiler Komitesi (CMW)	Evet	Evet	http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/index.htm
Zorla Kaybedilen Kişilerin Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (CED)	Bütün engelli kişiler	Zorla Kaybedilen Kişilerle İlgili Komite CED)	Evet	Evet	http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CED/Pages/CEDIndex.aspx

- Uluslararası izleme organlarının beyan veya kararlarının (ör. Uzman komiteler, İnsan Hakları Konseyi, Özel Raportörler ve Bağımsız Uzmanlar) ülkedeki medya organlarının, politikacıların ve başka ilgili baskı gruplarının dikkatine sunulmasını sağlamak (ör. Muhalefet partilerinin).
- Bu uluslararası süreçlerin her ülkedeki engelli hakları aktivisti tarafından kullanılabilmesi için Engelli Hakları Sözleşmesinin ve İhtiyari Protokolün evrensel olarak onaylanması yolunda çalışmak.

Engelli kişilerin hakları yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde eyleme geçilmesiyle sağlanır. Dünya çapındaki bütün engellilerin haklarından faydalanabilmeleri için gösterilen çaba ulusal sınırları aşan bir çabadır. Engelli hakları hareketinde dayanışma bu amaca ulaşmak için elzemdir.

Geleceğe Doğru İlerlerken

1. Farklı farklı engellilik türlerini savunmak yerine tek bir hareket olarak birleşin.
2. Diğer hak sahipleriyle birleşin (kadın, çocuk, ırk grupları).
3. Ülkenizin hangi aşamada olduğu konusunda bilgi toplayın ve süreçleri raporlayın.
4. Olguları toplamak için izleme yapın ve sonra tekrar izleme yapın.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ENGELLİ HAKLARI SÖZLEŞMESİN'DE (BMEHS) TANIMLANAN HAKLARIN İZLENME GÖSTERGELERİNE İLİŞKİN İLKELER

1. Katılım

BMEHS'nin olmazsa olmaz koşullarından biri engelli kişilerin uygulamanın her aşamasında katılım göstermesidir. Bu engelli kişilerin Sözleşme'nin detaylandırılmasında üstlendikleri rol ve "biz olmadan bizim için hiçbir şey" sloganı göz önünde bulundurulduğunda hiç şaşırtıcı değildir. Buna göre sözleşme'nin Madde 4(3)'e göre:

Mevcut Sözleşme'yi uygulamak için yasa ve politika geliştirme ve uygulama süreçlerinde ve engelli bireyleri ilgilendiren diğer karar alma süreçlerinde anlaşmaya taraf devletler temsil edici kuruluşları aracılığıyla engelli bireylere, engelli çocuklar da dahil olmak üzere, yakından danışmak ve onları süreçlerde içermek zorundadır.

Ayrıca Madde 33(3) şunu zorunlu kılmaktadır:

Sivil toplum, özellikle engelli bireyler ve temsil edici kuruluşları izleme sürecine dahil edilmeli ve tam katılımı sağlanmalı.

Dolayısıyla izleme sistemlerinin geliştirilmesinde (göstergelerin seçimi ve değerlendirilmesi de dahil olmak üzere) engelli bireylerin tam katılımı zorunlu olarak görülebilir. Aynı zamanda herhangi bir izleme sisteminin etkinliğini arttırmak da bu yolla mümkün olabilir-bu nokta Disability Rights Monitor ve Disability Rights Promotion International gibi uluslararası engellilik izleme projeleri tarafından da vurgulanmıştır.

2. Karşılaştırılabilirlik

2.1 Zaman odaklı karşılaştırma

BMEHS'nin uygulanmasını izlemek birkaç amaca hizmet etmektedir. Bunlar arasında en önemlisi tek devletlerin Sözleşme'deki hakların tam olarak hayata geçirilmesi konusunda kaydettikleri aşama konusunda bilgi sağlamasıdır. Bu, bir ülkede zaman içerisinde uygulama seviyeleri konusunda karşılaştırmaları zorunlu kılmaktadır. Bu tür karşılaştırmalar ancak izleme süresince bir şekilde yapıldığında mümkün olabilmektedir. Disability Rights Promotion International (DRPI)'ın kısa bir süre önce ortaya koyduğu gibi, etkili engelli hakları izlemesi "bir fotoğraf değil devam eden bir film'dir. Bu uzunlamasına karşılaştırmayı yapabilmek için mevcut duruma ilişkin referans ölçümler belirlemek gerekmektedir. Bu bazı önemli zorluklar içermektedir ancak göstergeler geliştirmek ve ilgili veri kaynaklarını (gereken durumlarda yeni veri toplanması da dahil olmak üzere) tanımlamak için hemen çalışmaya başlanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

2.2 Engeli Olan ve Engeli Olmayan Bireyler Arasında Karşılaştırma

Eşitliğin etkin bir biçimde izlenmesi engelli bireylerin durumu ile engeli olmayan akranlarının durumunun karşılaştırılmasını gerektirecektir. En nihayetinde BMEHS'nin birincil amacı engelli bireylerin insan haklarından diğerleriyle eşit bir biçimde faydalanabilmesini sağlamaktır. Bu türden karşılaştırmalı bir bilgiye en iyi şekilde genel nüfusa yönelik ana akım ya da genel veri toplama ile erişilebilir (bu da engelli bireylerin araştırmanın tasarlanmasında ilgili değişkenler aracılığıyla tanımlanması ile mümkün olabilir).

Öte yandan Avrupa Engellilik Uzmanları Akademik Ağı (ANED/ Academic Network of European Disability Experts) tarafından 2008 yılında gerçekleştirilen kapsamlandırmanın gösterdiği gibi, sadece genel çalışmaları baz engelli kişilerin karşı karşıya kaldığı engellerin doğasına ve kapsamına ilişkin yeteri derecede bilgi sağlama olasılığı düşüktür. Dolayısıyla genel çalışmalara ek olarak, engelliliğe özgü izleme çalışmaları yapmak gerekmektedir.

2.3 Ülkelerarası karşılaştırma

Uluslararası olarak ve Avrupa içerisinde etkin izleme mekanizmaları, farklı ülkelerdeki uygulama seviyelerine ilişkin karşılaştırmalara imkan tanımalıdır. Bunun önemi Haziran 2001'de New York'ta düzenlenen BM Uluslararası Engellilik Ölçüm Semineri'nde kabul edilmiştir.

Bunun bir sonucu olarak, Washington Şehri Engellilik Ölçüm Grubu kurulmuş ve engellilik meselelerini izlemek ve bu yolla ülke karşılaştırmaları yapabilmek için gerekli metodoloji ve göstergeleri geliştirmekle görevlendirilmiştir.

Bu türden bir uygulama, farklı politika alanlarında ulusal verilerin mevcut olup olmama durumuna göre ve ulusal veri toplama süreçlerinde farklı engellilik tanımlarının kullanılması sebebiyle önemli zorluklar içermektedir.

3. Tanım ve Ölçüm (Engelli Bireyler)

Anlamli karşılaştırmalar yapabilmenin koşullarından biri tutarlı bir biçimde görünür kılınabilir ve/veya ölçülebilir göstergelerin kullanımınıdır. Bu, önemli ölçüde zorluklar içermektedir. Engelli bireyler ile ilgili çıktılar ölçüde en önemli zorluklardan biri o kişilerin 'engelli' olarak tanımlanmasında ve sınıflandırılmasında yaşanır. Bariz bir biçimde, engelli kişilerin nasıl tanımlandığı örneğin, ana akım okullara giden, üniversiteden mezun olan ya da belirli istihdam türlerinde kendine yer bulan engelli kişilerin yüzdesi gibi rakamların hesaplanmasında önemli sonuçlar doğurmaktadır.

BMEHS, 'engelli bir kişi' için detaylı bir tanım getirmemektedir ama Madde 1'de şunu belirtmektedir:

Engelli bireyler fiziksel, ruhsal, zihinsel ya da duylara ilişkin uzun süreli noksanlıkları bulunan ve pek çok engelle birlikte topluma diğer kişilerle eşit bir biçimde tam ve etkin katılmayan kişileri içermektedir.

Bu madde, BMEHS yaklaşımı ile ulusal tanımlar arasındaki ilişkiye dair ilginç sorulara yol açmaktadır:

Eğer 'engelli birey' yorumu yerel tanımdan daha geniş ise (örneğin bir noksanlığın büyük çaplı olması gerekmiyorsa) bazı devletler (ve bölgesel uluslararası kuruluşlar) izleme amaçları için kendi yorumlarını genişletmek zorunda kalabilir. Bunu yapamamak BMEHS'nin uygulanmasını izlemede sadece haklarını korumaya niyet ettiği bazıları ile ilişkili bir süreç işletmek anlamına gelebilir. Diğer taraftan, Engelli Bireylerin Hakları Komitesi'nin 'engelli bireyler' terimini ne kadar geniş yorumlayacağı halen ucu açık bir sorudur.

Halihazırda 'engelli birey' tanımı ya da terminoloji kullanımı konusunda uluslararası bir anlaşma bulunmamaktadır. Dolayısıyla BMEHS (İngilizce çevirisinde) engelli bulunan bireyler terminolojisini kullanmaktadır.

Sosyal model tartışması ilerlemenin ölçümüne ilişkin önemli kavramsal bir soru ortaya atmaktadır.

Eğer engeller başarılı bir biçimde ortadan kaldırılmış olsaydı ve katılım seviyeleri yükseltilmiş olsaydı, o zaman ‘noksanlığı bulunan kişi’ sayısı sabit kalırken, ‘engelli birey’ sayısının düşmesini bekleyebilirdik.

Sözleşme’nin terminolojisi, sosyal modele ilişkin olarak, tartışmalı görünüyor.

Diğer taraftan, sözleşmenin uygulanmasını izlemenin esas amacının noksanlıkları bulunan kişilerin, diğer kişilerle eşit bir biçimde topluma ne kadar katılabildiği ve insan haklarına ne kadar erişebildiğine dair bilgi toplamak olduğu açıktır. Dolayısıyla, noksanlıkları bulunan bireylerin içinde bulunduğu grubun özünü anlama (karşı karşıya kaldıkları engellerin etkisinden bağımsız olarak) etkin bir BMEHS izlemesinin özünü oluşturacaktır. Bu türden bir bilgi olmadan, ilgili engellerin kaldırılmasında haklardan faydalanma yönündeki gelişmeye ilişkin herhangi bir izleme (davranış kalıpları sonucu oluşan engeller ve yetersiz destek biçimindeki engeller de dahil olmak üzere, örneğin hareket imkanı sağlama konusundaki eksiklikler ya da destek alarak karar verme süreçlerindeki eksiklikler) son derece zor olacaktır.

Eksikliği bulunan ya da engelli birey konusunda uluslararası bir uzlaşma olsaydı bile tutarsız öz-raporlama sorunu baki kalacaktı. Araştırmalar öz-raporlamanın soruların nasıl sorulduğuna bağlı olarak değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Örneğin, ‘kronik’ bir hastalığı ya da engeli olduğunu iddia eden kişilerin sayısı ‘uzun süreli’ hastalık ya da engeli olduğunu söyleyenlere göre oldukça farklı olabilir.

Bu özellikle damgalamanın belirgin bir biçimde yüksek olduğu ‘ruh sağlığı’ alanında bir sorun teşkil edebilir. Ancak, eğer engelliliğe ilişkin damga azalır, herhangi bir noksanlık ya da engel sahibi olduğunu söyleyen kişi sayısı da büyük ihtimalle artacaktır. Bu, 2006 yılında Kanada Katılım ve Etkinlik Kısıtlanması Araştırması’nda 2001 yılına göre daha fazla sayıda insanın kendilerini engelli olarak tanımlamasının etkenlerden biri olabilir.

Bu tür zorluklar, kullanılan dilden bağımsız olarak yerinde durmaktadır. Öz-raporlama yoluyla noksanlıkları tanımlamaya en tutarlı yaklaşım kişinin fiziksel, duyuşsal, bilişsel ya da psikososyal deneyimine ilişkin standartlaştırılmış sorular sormaktan geçiyor. Washington Şehir Grubu’nun nüfus sayımlarında içermeyi teşvik edebilmek için tavsiye ettiği kısa soru listesi en belirgin örneği sağlamaktadır. Grup tarafından uygun bulunan Revize Edilmiş Engellilik Nüfus Sayımı Soruları şu şekilde (her bir soruda cevap seçenekleri de şöyle: hayır-zorluk yok; evet-biraz zor; evet-çok zor; hiç yapamıyorum).

- Gözlük taksanız da görmekte zorlanıyor musunuz?
- İşitme cihazı taksanız da duymakta zorlanıyor musunuz?
- Yürümek ya da basamak çıkmak konusunda zorlanıyor musunuz?
- Hatırlamak ya da konsantre olmak konusunda zorlanıyor musunuz?
- Yıkanma ya da giyinme gibi özbakım konularında zorluk çekiyor musunuz?
- Her zamanki (alışık olduğunuz) dilinizi kullanarak, iletişim kurmak, örneğin anlamak ve anlaşılacak konusunda zorluk çekiyor musunuz?

Diğer taraftan, Washington grubu’nun önerdiği gibi sorular da sorunsuz değil. Belirli görevlerin (giyinme, yıkanma ve iletişim kurma gibi) gerçekleştirilmesine ilişkin zorluklara gönderme yaparken, belirli bir noksanlığın işlevsel sınırlılıkları ile yetersiz desteğin engelleyici sonuçlarını ayırt edemeyebiliyorlar. Dolayısıyla fiziksel bir noksanlığı olan biri des-

tek alamazsa giyinme ve yıkanma konusunda zorluk yaşayabiliyor. Ancak, yeterli destek sağlandığında (destekleyici araçlar ya da kişisel asistanlık şeklinde) zorluk kolayca ortadan kalkabiliyor. Dolayısıyla bu soruların kişinin işlevsel kısıtlılıklarını mı yoksa söz konusu kısıtlılıklara verilen sosyal cevapların yeterliliğini mi ölçtüğü konusu yeterince açık değil.

4. Tanım ve Ölçüm (engelleiyici bariyerler)

Noksanlıkları (ya da engellilikleri) olan kişilerin tanımlanmasına paralel olarak, Sözleşme'nin uygulanmasındaki gelişmeye ilişkin göstergeler açık bir şekilde engelleiyici bariyerlere ilişkin bir ölçümü içermek zorundadır.

Nispeten kısa bir süre öncesine kadar, engelleiyici bariyerlerin değerlendirilmesi engellilikle ilgili izleme sistemlerinin büyük çoğunluğunun dışında tutuluyordu-bu engellilik aktivistleri tarafından eleştiriliyordu ve engelliliğe ilişkin sosyal modelle uyuşmuyordu. Sosyal ve çevresel bariyerlerin engelli bireylerin hayatları üzerindeki etkisini ölçmenin önemi 2001 yılında Dünya Sağlık Örgütü Uluslararası İşlevsellik, Engellilik ve Sağlık Sınıflandırması'nı (ICF) kabul ederken tanınmıştı.

Avrupa Engellilik Eylem Planı'nın 'erişilebilirlik' önceliği (mal, hizmet ve altyapılara) neye ihtiyaç olduğunu netleştirmekte faydalı bir referans noktası sağlıyor. Bu bağlamda, erişilebilirliğe ilişkin düşünülebilecek geniş bir potansiyel göstergeler aralığı tanımlamak mümkün. Örneğin, bu göstergeler arasında bir ülkedeki tekerlekli sandalyenin erişebildiği otobüs ya da tren istasyonlarının oranı, altyazılı ya da sesli betimleme kullanılan TV programlarının oranı, erişilebilirlik standartlarına göre tasarlanmış kamusal web siteleri, vb. yer alabilir.

Ancak, böyle bir yaklaşım geliştirmenin iki önemli zorluğu var. Birincisi, ölçüm ve karşılaştırmaları destekleyecek ilgili veriler mevcut kamusal veritabanlarında olmayabilir. İkincisi, belirli engelli grupları daha kolay ölçülebilen erişilebilirlik kriterlerinin tanımlanması açısından avantajlı durumda olabilir (örneğin, psikososyal meseleleri olan veya zihinsel bir engeli bulunan bireylerin karşı karşıya kaldığı sosyal bariyerleri somut bir biçimde ölçmek daha zor görünebilir). Yine de, engelleiyici bariyerlerin ölçüm çerçevesine toplumsal yaklaşım ve tavırları da katmak unutulmamalıdır.

5. Kesitlerarasılık

'Engelli bireyler' her gruptan engeli kapsayabildiği gibi tüm yaş, cinsiyet, cinsel yönelim, din ve etnik kökeni de kapsayabilir. BMEHS tarafından güvence altına alınan haklar tüm gruplar için geçerlidir ve izleme süreçlerinin bu farklı kesitlerdeki farklılıkları kapsayacak şekilde tasarlanması ve uygulanması son derece önemlidir.

Dolayısıyla belirli engel gruplarının izleme çalışmalarının dışında bırakılmaları ya da kapsamı içine alınmaları konusunda özel dikkat gösterilmelidir. Belirli grupların izleme çalışmalarına dahil edilmeleri konusunda özel bir dikkat sergilenmeli ve onlara ilişkin veriler ortaya çıkacak şekilde göstergeler tasarlanmalıdır.

Dolayısıyla taraflar belirli engelli gruplarının durumunu (örneğin belirli bir engeli bulunanlar, kadınlar, birden çok baskı ya da dezavantaja maruz kalabilecek olanlar) ayrıştırabilecek ve inceleyebilecek şekilde veri toplandığından emin olmalıdır. Bu amaçlara uygun olarak hangi grupların ele alınabileceği açılış paragrafından esinlenilebilir. Buna göre taraflar:

“İrk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi görüş ya da başka görüşler, ulusal, etnik, yerli gruplara ilişkin ya da sosyal köken, mülk, doğum, yaş ya da başka statüler sebebiyle birden çok ya da ağır ayrımcılık türlerine maruz kalan engelli bireylerin karşı karşıya olduğu zor koşullar...”

Bu türden bir ayrıştırma geleneksel veri toplama yöntemlerinde ve göstergelerde önemli değişiklikler gerektirebilir.

6. Paylaşım

Daha önce belirtildiği gibi, Madde 31(1) Taraflar’a istatistiki ve araştırma verileri dahil olmak üzere uygun bilginin toplanması zorunluluğunu getiriyor. Madde 31(3)’e göre:

Taraf Devletler bu istatistiklerin paylaşılması konusunda sorumludur ve verilerin engelli bireylere ve diğerlerine erişilebilirliğini sağlamalıdır.

Burada özel olarak yalnızca istatistikler belirtilmiş olsa da, Taraflar maddeyi ‘araştırma verileri’ ve diğer ‘uygun bilgiler’i de içerecek şekilde genişleterek yorumlamalıdır. Dolayısıyla, bu tür bir bilgi paylaşımı ve erişilebilirliği engelli bireylerin haklarının tam olarak hayata geçmesinin niceliksel ve niteliksel göstergelerini içermelidir.

Etkili bir paylaşımın önemi göz ardı edilemez. İlgili izleme bilgisini yasa ve politika yapıcılara ulaştırabilmek etkili kanıt dayalı politikaların geliştirilmesi, değerlendirilmesi ve gözden geçirilmesi için gerekli bir ön koşuldur. Bilgiyi engelli kişiler, onların kuruluşları ve diğer ilgili kurumlara ulaştırmak ise etkili lobicilik ve strateji geliştirme faaliyetleri için gerekli bir ön koşuldur. Ayrıca, engelli bireylerin anlamlı bir şekilde, yalnızca izleme süreçlerinde değil, aynı zamanda politika geliştirme süreçlerinde ‘içerilmesi’ için de zaruri bir adımdır. İkincisinin önemi açılış paragrafında ele alınmaktadır: Engelli bireyler kendilerini doğrudan ilgilendiren süreçler dahil olmak üzere politika ve programlarla ilgili karar alma süreçlerine aktif bir şekilde dahil olma imkanına sahip olmalıdır.

Veri toplama araçlarının kendisinin bir paylaşım işlevi görebileceğini belirtmekte de fayda var (yani stratejik beklentiler konusunda farkındalık yaratma, tartışma başlatma ve müdahale seçeneklerinin altını çizme gibi konularda).

7. Etkili BMEHS İzlemesi için Gereken Gösterge Türlerine Genel Bir Bakış

7.1 İstatistiki Göstergeler

En belirgin (ve en kolay ölçülebilen ve karşılaştırılabilen) gösterge türü istatistiki olandır. Hatta, bu bazen tek gösterge türü gibi düşünülebilmektedir.

Belirli bir nüfus ya da çevreye dayalı istatistiki göstergeler, nesnel ölçümler olabilir ya da bireylerin öznel deneyimlerine dayanabilir. BMEHS haklarını izleyebilmek için her iki formun bir kombinasyonunun gerekmesi muhtemeldir. Örnek teşkil etmesi amacıyla burada Eğitim (Madde 24) bağlamında nelere bakılabileceği listelenmiştir (ileride Sözleşme’nin başka alanlarına ilişkin örnek teşkil edebilecek öneriler de sunulmuştur).

7.1.1 Nesnel istatistiki göstergelere örnekler

- Ana akım okullara giden engelli çocuk yüzdesi (engel grubu, cinsiyet, etnisite ve bölgeye göre)

- Yatılı olarak özel eğitime devam eden engelli çocuk yüzdesi (aynı şekilde gruplara ayrılmış olarak)
- Özel eğitim okullarında gündüz eğitim gören engelli çocuk yüzdesi (aynı şekilde gruplara ayrılmış olarak)
- Evde gayriresmi bir biçimde eğitim alan engelli çocuk ve engelli olmayan çocuk yüzdesi (her ikisi de aynı şekilde gruplara ayrılmış olarak)
- Resmi eğitim almayan engelli ve engelli olmayan çocuk yüzdeleri (aynı şekilde gruplara ayrılmış olarak)
- Çeşitli temel aşamalarda yukarıdaki kategoriler için engelli olmayan çocukların ortalama notlarını alan engelli çocuk yüzdesi (aynı şekilde gruplara ayrılmış olarak)
- Çeşitli post-16 (eğitim yaşını 16'nın üzerine çıkararak bir eğitim uygulaması) eğitim biçimlerine dahil engelli öğrenci yüzdesi (aynı şekilde gruplarına ayrılmış olarak)
- Fiziksel erişilebilirlik konusunda üzerinde anlaşılacak kriterlere uyan eğitim oluşumlarının yüzdesi
- Alternatif formatlarda mevcut okul kitaplarının yüzdesi
- Engelliliğe ilişkin farkındalık konularında eğitim almış öğretmen yüzdesi

7.1.2 Deneyime dayalı istatistikî göstergeler

- Belirli bir yaşta engelli kişilerin (uygun bir biçimde engel grubu, cinsiyet, etnisite, vb. gruplara ayrılmış) ve aynı yaşta okulda/üniversitede halinden memnun engelsiz kişilerin yüzdeleri
- Okulda/üniversitede zorbalığa uğramış kişi yüzdeleri
- Zorbalığa uğramış ve durumun okul tarafından doğru bir şekilde çözüldüğünü düşünen engelli ve engelli olmayan kişilerin yüzdesi
- Engellilikle ilgili tüm engeller, etkin ve uygun düzenlemeler ve destekle ortadan kaldırılsaydı alabileceği notların daha yüksek olacağına inanan belirli yaşta engelli kişi yüzdesi (engel grubu, cinsiyet, etnisite, vb. göre ayrıştırılmış olarak)
- Engellilikle ilgili kaygıları olmasaydı eğitimlerine devam edeceklerini söyleyen, okulu terk etmiş engelli kişi yüzdesi

7.2 Yasa ve Politika Göstergeleri

7.2.1 Genel Bakış

Karşılaştırmalı istatistikî bilgiye ek olarak, BMEHS'nin etkili olarak izlenmesi belirli yasa ve politikalarla ilgili tedbirlerin var olup olmadığına bağlı olarak geliştirilen göstergelere gönderme yapmayı gerektiriyor.

7.2.2 Yasa ve Politika Göstergelerine Örnekler

- Bu türden göstergeler şunları içerebilir:
- Ülkenizde engelli bireylere karşı ayrımcılığı yasaklayan bir yasa var mı?
- Ülkenizde engelli bireylere yönelik olarak işveren/eğitim sağlayıcılar ve başka mal ve hizmet sağlayıcılarına makul uyumlulaştırma zorunluluğu getiren bir yasa var mı?
- Ülkenizde mutlak vesayet uygulaması var mı?
- Ülkenizde destekli karar verme sistemi var mı?

- Ülkenizde engelli bireylere kamu kurumlarına tercih ettikleri formatta bilgi gönderme ve alma imkanı tanıyan bir politika var mı?

7.2.3 Kişisel Deneyim Katkısı

Yasa ve politikaların etkisine ilişkin paha biçilmez bilgiye doğrudan bu yasa ve politikalarından faydalanan kişilerin görüşleri aracılığıyla ulaşılabilir. Bu görüşlerin nasıl toplanacağı bağlam ve koşullara göre değişecektir.

BASİT BİR TİPOLOJİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Altı ana alan tipolojisi kullanarak göstergelere ilişkin bir ilk listeyi sunuyoruz (bunlar aşağıda daha detaylı olarak açıklanacaktır).

1. Kişisel hayat ve aile hayatı (Yaşa)
2. Seçim ve kontrol (Seç)
3. Mal ve hizmetlere erişim (Tadını çıkar)
4. Eğitim ve yaşam boyu öğrenme (Öğren)
5. İş ve istihdam (Çalış)
6. Gelir ve yoksulluk (Kazan)

Demografik Paydalar

Herhangi bir alanda eşitlik ve katılım ilişkisi niceliksel göstergeleri sağlayabilmek için her bir ülkedeki engelli nüfusuna ilişkin de bir ölçüm yapmak gerekmektedir (örneğin yaş, toplumsal cinsiyet, engellilik türü, etnisite gibi). Bu kaçınılmaz olarak problematik bir konudur (ve Eurostat ve Washington Group gibi oluşumların çalışmalarının birçoğunun konusunu oluşturur) ancak ideal olarak BM Sözleşmesi tarafından korunan kişilerin tanımı ile tutarlı bir biçimde sağlanabilir. Bu tür verilerin fizibilitesi raportörün raporunda ele alınmıştır.

Birincil	İkincil
Genel popülasyona oranla engelli popülasyonu	
	% Kadın/erkek
	% Çocuk
	% Çalışma Yaşındaki Yetişkinler
	% Yaşlılar
	% Etnik Azınlıklar

1. Kişisel Hayat ve Aile Hayati

Bu geniş başlık insan hakları açısından anahtar alanları kapsamaktadır. BM sözleşmesi'nin 23. maddesi (Ev ve aileye saygı) burada önem kazanıyor, ancak başka maddelerin (örneğin 10, 12, 16, 18) ilgili unsurları da önemli. Engelli kişilere yönelik kamusal tanınma ile tavır ve fikirler de burada geniş bir kabul görme ve engelli kişilerin toplum içerisindeki iyilik halleri açısından bu konu ile ilgili.

Burada sözleşmenin ilgili olduğunu düşündüğümüz ilkeleri şunlar:

- Yaşam hakkı
- Kanunlar önünde eşitlik
- Sömürü, şiddet ve istismara uğramama
- Herkesle eşit olarak evlilik, aile, ebeveynlik ve ilişkiler
- Farkındalık yaratma

Her bir vakada aşağıdaki boyutlar da ele alınması gereken ilgili konular:

- Toplumsal cinsiyet önemli bir boyut
- Farklı engellere sahip bireyler arasında önemli farklılıklar olabilir
- Yaşla ilgili ve kuşaksal farklılıklar önemli olabilir
- Etnisite bir faktör olabilir

Tartışma ve istişare sırasında aşağıdaki maddeler önerilmiştir:

1.1 Niteliksel göstergeler

- Devlet BMEHS'yi 10. madde konusunda çekince belirtmeden onaylamıştır.
- Devlet BMEHS'yi 12. madde konusunda çekince belirtmeden onaylamıştır.
- Devlet BMEHS'yi 18. madde konusunda çekince belirtmeden onaylamıştır.
- Tüm engelli bireyler uyruklarının dokümantasyonuna eşit hakka ve ülkeye girip çıkma konusunda eşit özgürlüğe sahiptir.
- Engelli bireyler ulusal nüfus sayımında veri toplanması ve raporlanması sırasında tanımlanır.
- Tüm engelli bireyler diğerleriyle eşit bir biçimde hukuki ehliyete sahip bireyler olarak tanınır.
- Hukuki ehliyetlerini kullanma konusunda engelli bireylere çıkar çatışmasına ve nüfuzu kötüye kullanmaya karşı önlemler ile birlikte destek sağlanması konusunda yasal tedbirler mevcuttur.
- Kürtaj, ötenazi, canlandırma (resusitasyon) ve tıbbi tedavinin kesilmesi ile ilgili yasalar herkes için eşit haklar sağlar.
- Engellilik, engelli kişilere yönelik sömürü, şiddet ve istismar durumlarından (çocuk ve kadınlara yönelik şiddet de buna dahil olmak üzere) kaynaklanan suçların araştırılması ve cezalandırılması için yasal bir zemin olarak düşünülür.
- Tüm engelli bireyler herkesle eşit bir biçimde evlenme ya da yasal ortaklıklara girme hakkına sahiptir.
- Tüm engelli bireyler herkesle eşit biçimde doğurganlıklarını sürdürme hakkına sahiptir.

- Aile planlaması hizmetlerini sağlayan kamu ve özel kuruluşların engelliliğe dayanarak ayrımcılık yapması yasadışıdır. (Makul düzenlemelerin sağlanmasındaki eksiklikler de dahil olmak üzere)
- Aile planlaması hizmetlerini sağlayan kamu ve özel kuruluşlar, binalar, bilgi ve iletişim konusunda erişilebilirlik gerekliliklerine tabidir.

1.2 Niceliksel Göstergeler

Birincil	İkincil
Genel kamuoyu nüfus engelli olmayı toplum içerisinde bir dezavantaj olarak görür.	
	Genel kamuoyu engelliliğe dayalı ayrımcılığın toplumda yaygın olduğunu düşünür
	Genel kamuoyu engelliliğe dayalı ayrımcılığın eskisine göre daha yaygın olduğunu düşünür
Engelli kadınlar ve erkeklerin nüfusun geneline göre öznel iyilik hali / mutluluğu	
	Aktivite bazlı zaman kullanımı (iş yaşam dengesi?)
	Aktiviteye göre zaman kullanımı
	Şiddet/suç mağdurları?
Genel nüfusa göre yalnız yaşayan engelli kadın ve erkekler	
	Çift olarak yaşamak
	Hiç evlenip evlenmediği
	Sosyal ilişkiler ve arkadaşlıklar?
	Engelli arkadaş ya da tanıdığı olan genel nüfus
Genel nüfusa kıyasla ebeveyn olan engelli kadın ve erkekler	
	Genel nüfusa kıyasla kadınların doğurganlık oranları
	İlk çocuğu doğurma yaşı

2 Seçim ve Kontrol

Bu geniş bir başlık ancak bağımsız yaşam ve toplumsal yaşama katılım konusunda çok önemli alanları kapsıyor. Madde 19 (bağımsız yaşama ve toplumsal yaşamda içerilme) önemli ama aynı zamanda Madde 29 (siyasi ve kamusal hayata katılım) da önemli:

Sözleşmenin ilgili olduğunu düşündüğümüz anahtar ilkeleri şunlardır:

- toplum içinde yaşama konusunda eşit haklara sahip olma
- nerede yaşayacağını seçme fırsatına sahip olma
- kişisel asistanlık dahil olmak üzere bir hizmet ölçeğine erişebilme
- oy verme ve kamusal karar alma süreçlerine katılım hakkı
- fikir alışverişi ve müdahil olma

Her bir vakada aşağıdaki boyutlar da ilişkilidir.

- Eğitimle ilgili eşitsizliklerde toplumsal cinsiyet de önemli olabilir.
- Farklı engel durumlarına sahip bireyler arasında farklılıklar olabilir.
- Yaş ve kuşakla ilgili farklılıklar önemlidir.

Tartışma ve istişare sırasında aşağıdaki unsurlar önerilmiştir:

2.1 Niteliksel göstergeler

- Devlet BMEHS'yi 19. madde konusunda çekince belirtmeden onaylamıştır.
- Devlet BMEHS'yi 14. madde konusunda çekince belirtmeden onaylamıştır.
- Devlet BMEHS'yi 29. madde konusunda çekince belirtmeden onaylamıştır.
- Devlet BMEHS'yi 4(3). madde konusunda çekince belirtmeden onaylamıştır.
- Tüm engelli bireyler için yatılı bir kurumda yaşamak yerine toplum içerisinde yaşamaya ilişkin yasal hak mevcuttur.
- Tüm engelli bireyler için tercih ettikleri yerde ihtiyaç duydukları desteği alma hakkı mevcuttur.
- Engelli bireylere hizmet sunan tüm birim ve programları izleyen bağımsız bir izleme sistemi mevcuttur (Madde 16)
- Tüm engelli bireylerin özel evlerinin (kiralanmış ya da sahip olunan) uyarlanması ve erişilebilirliği konusunda mali ve/veya pratik destekler mevcuttur.
- Evde gündelik hayatı kolaylaştırmaya yönelik destekleyici teknolojilere erişim konusunda tüm engelli bireylerin mali ve/veya pratik desteklere erişimi vardır.
- Doğrudan sağlanan hizmetlere alternatif olarak gündelik hayat ve toplumsal yaşama katılım konusunda tüm engelli bireylerin kullanıcı-kontrolünde kişisel asistanlığa erişebilmeleri için mali ve/veya pratik asistanlık olanakları mevcuttur.
- Doğrudan sağlanan hizmetlere alternatif olarak, tüm engelli bireyler için bağımsız yaşamı destekleyen kullanıcı-kontrolünde kişisel bütçeler ya da doğrudan ödemeler mevcuttur.
- Tüm engelli bireylerin diğerleriyle eşit bir biçimde seçimlerde oy kullanma ve memuriyet hakkı mevcuttur.
- Oy kullanma süreçleri makul uyumlulaştırmaya tabidir (asistanlık sağlama ve en-

gelliliğe dayalı ayrımcılığı önleme dahil olmak üzere)

- Siyasi partilerin engelliliğe dayalı ayrımcılık yapması yasadışıdır (makul uyumlaştırmanın sağlanmaması dahil olmak üzere)
- Siyasi partiler binalar, teknoloji, bilgi ve iletişim konularında erişilebilirlik gerekliliklerine tabidir.
- Engelli bireylerin ulusal düzeyde yasa ve politika oluşturma süreçlerinde fikirlerinin alınması ve dahil edilmelerine ilişkin mekanizmalar mevcuttur.

2.2 Niceliksel göstergeler

Birincil	İkincil
Özel evlerde yaşayan engelli kadın ve erkek oranları	
	Yatılı kurumlarda kalan engelli kişilerin oranları
	Engelli bireylerin evde yaşaması için yapılan sosyal destek harcamaları
	Yatılı kurumlara yapılan harcamalar
Kişisel bakım ve hane içi aktivitelere yönelik yeterince yardım	
	Bağımsız yaşam için kişisel ya da bireysel bütçeler alan kişi sayısı
	Evde bakım hizmetleri?
Genel nüfusa oranla genel seçimlerde oy kullanma oranları	
	Aktif siyasi katılım?
	Engelli Milletvekili oranları?

3 Mal ve Hizmetlere Erişim

BMEHS'nin 9 ve 21. maddeleri (Erişilebilirlik/...bilgi) burada önemlidir. Aynı zamanda Madde 13 de önemlidir. Ancak, erişime ilişkin geniş bir kavramsal çerçeve gerekmektedir.

Sözleşmenin ilgili olduğunu düşündüğümüz (ve başka bir yerde içerilmeyen) anahtar ilkeleri şunlardır:

- diğerleriyle eşit bir biçimde erişim

- fiziksel çevre, ulaşım, tıbbi tesisler
- yaygın medya ve bilgi-iletişim teknolojileri

Her bir vakada aşağıdaki boyutlar dikkate alınmalıdır:

- Toplumsal cinsiyet hizmetlere erişimde ilgili bir boyut olabilir.
- Farklı etnik grup ve azınlıklar için erişimde önemli eşitsizlikler olabilir.
- Farklı engel durumlarına sahip kişiler arasında kayda değer farklılıklar olabilir.
- Yaş farklılıkları önemli olabilir.

Aşağıdaki unsurlar önerilmiştir:

3.1 Niteliksel göstergeler

- Devlet BMEHS'yi 9. madde konusunda çekince belirtmeden onaylamıştır.
- Devlet BMEHS'yi 21. madde konusunda çekince belirtmeden onaylamıştır.
- Devlet BMEHS'yi 30. madde konusunda çekince belirtmeden onaylamıştır.
- Devlet BMEHS'yi 25. madde konusunda çekince belirtmeden onaylamıştır.
- Yasal ve adli hizmetleri sağlayanların (mahkemeler, polis ve hapishaneler dahil olmak üzere) engelliliğe dayalı ayrımcılık yapması yasadışıdır (makul uyumlulaştırmanın sağlanamaması dahil olmak üzere)
- Yasal ve adli hizmetleri sağlayanlar (mahkemeler, polis ve hapishaneler dahil olmak üzere) bina, bilgi ve iletişim konularında erişilebilirlik gerekliliklerine tabidir.
- Polis ve hapishane personeli dahil olmak üzere, adalet yönetimi konusunda çalışanların eğitiminde engelliliğe ilişkin farkındalık konuları zorunludur.
- İşaret dili ulusal dile eşit yasal statüye sahiptir.
- İnternet ve web-bazlı kamusal bilgiyi sağlayan kamu ve özel oluşumlar yasal erişilebilirlik gerekliliklerine tabidir. (örneğin W3CAA standardına denk)
- Yaygın medyayı sağlayan kamu ve özel kuruluşlar (gazeteler, TV, radyo ve İnternet dahil olmak üzere) bilgi iletişim konularında erişilebilirlik zorunluluklarına tabidir.
- Ana acil telefon hattına metin ile erişim mevcuttur.
- Halka hizmet sunulan binaların inşası ve önemli dönüşümlerinde zorunlu erişim standartları mevcuttur.
- Ulaşım hizmetlerini sağlayan kamu ve özel kuruluşların işleyişlerinin herhangi bir aşamasında engelliliğe dayalı ayrımcılık yapması yasadışıdır.
- Ulaşım hizmetlerini sağlayan kamu ve özel kuruluşlar bina, araç, bilgi ve iletişim konularında erişilebilirlik zorunluluklarına tabidir.
- Ulaşım sağlayıcılar engelli yolculara uygun desteği sunmak zorundadır.
- Mali hizmet sağlayıcılarının işleyişlerinin herhangi bir aşamasında engelliliğe dayalı ayrımcılık yapması yasadışıdır.
- Mali hizmet sağlayıcıları bina, bilgi ve iletişim konularında erişilebilirlik zorunluluklarına tabidir.
- Perakende, kültür, eğlence, dinlenme ve spor hizmetleri sağlayan kamu ve özel kuruluşların işleyişlerinin herhangi bir aşamasında engelliliğe dayalı ayrımcılık yapması yasadışıdır.

- Perakende, kültür, eğlence, dinlenme ve spor hizmetleri sağlayan kamu ve özel kuruluşlar bina, bilgi ve iletişim konularında erişilebilirlik zorunluluklarına tabidir.
- Sağlık hizmeti sağlayan kamu ve özel kuruluşların işleyişlerinin herhangi bir aşamasında engelliliğe dayalı ayrımcılık yapması yasadışıdır.
- Sağlık hizmeti sağlayan kamu ve özel kuruluşlar bina, bilgi ve iletişim konularında erişilebilirlik zorunluluklarına tabidir.

3.2 Niceliksel göstergeler

Birincil	İkincil
Toplu taşımayı kullanmak ne kadar kolay?	
	Özel araca hane erişimi
	Erişilebilir kamu otobüslerine erişim oranı
	Yerel dükkan ve hizmetlere erişim ne kadar kolay
	İşe ulaşım (ölçme aracı?)
Önemli kamusal sitelerinin erişilebilirlik standartlarını karşılayıp karşılamadığı	
	Önemli sektörel/ticari sitelerinin erişilebilirlik standartlarını karşılayıp karşılamadığı
	Genel nüfusa oranla düzenli internet kullanımı
Ana kamusal TV kanallarında ulusal dildeki altyazı yüzdeleri	
	Önemli ticari TV kanallarının ulusal dildeki altyazı oranları
Ana kamusal TV kanallarındaki programların sesli betimlemesi	
	Ana ticari TV kanallarındaki programların sesli betimlemesi
	Ana bankaların konuşan ATM oranları
Çalışan işaret dili çevirmeni sayısı (örneğin 1 milyon nüfusa oranla?)	
	Ana kamusal TV kanallarındaki işaret dili kullanılan programlar
	Ana ticari TV kanallarındaki işaret dili kullanılan programlar

4. Eğitim ve Yaşam Boyu Öğrenme

Burada BMEHS'nin 24. Maddesi (Eğitim) önemlidir.

Sözleşmenin ilgili olduğunu düşündüğümüz anahtar ilkeleri:

- her düzeyde içermeci eğitim sistemleri
- genel eğitim sisteminden dışlanmama
- potansiyelin tamamını açığa çıkaracak destek/makul uyumlulaştırmanın sağlanması

Aşağıdaki boyutlar da dikkate alınmalıdır:

- Eğitim eşitsizliğinde toplumsal cinsiyet önemli bir boyut
- Farklı engellere sahip kişiler arasında da kayda değer farklılıklar olabilir
- Sözleşme eğitim başarısından bahsetmese de ilgili kabul edilir
- Okullara ek olarak ileri ve yüksek öğrenimi de dikkate almak önemli
- 'Engellilikle' özel eğitim ihtiyaçlarını ayırtmakta zorluklar olabilir.

Aşağıdaki unsurlar önerilmiştir:

4.1 Niteliksel göstergeler

- Devlet BMEHS'yi Madde 24 konusunda çekince belirtmeden onaylamıştır.
- Engelli çocuklar, yaşadıkları topluluk içerisinde, ilk ve ortaöğretim düzeyinde ücretsiz ve zorunlu anaakım eğitim alma konusunda yasal hakka sahiptir.
- Engelli çocuklar engeli olmayan çocuklarla ilk ve ortaöğretim düzeyinde aynı müfredat ve sınav sistemine tabidir.
- Engelli bireyler engeli olmayan bireylerle eşit bir biçimde ileri ve yüksek öğrenime erişim imkanına sahiptir.
- Engelli öğrenciler, içermeci ortamlarda, üniversite ve yetişkin eğitimi sağlayan kurumlarda engeli olmayan öğrencilerle aynı müfredat ve sınav sistemine tabidir.
- Eğitim sağlayıcıların eğitim sisteminin herhangi bir aşamasında (makul uyumlulaştırmanın sağlanmaması dahil olmak üzere) engelliliğe dayalı ayrımcılık yapması yasadışıdır.
- Eğitim sağlayıcılar bina, teknoloji ve iletişim konularında erişilebilirlik zorunluluklarına tabidir.
- Engelli öğrenciler genel eğitim sistemi içerisinde eğitimlerini etkin bir biçimde gerçekleştirebilme konusunda ihtiyaç duydukları bireysel desteği alma hakkına sahiptir.
- Engelli öğrenciler eğitim ortamlarında Braille, alternatif yazı, büyük ve alternatif fontlar, iletişim araç ve formatları, oryantasyon ve hareketlilik becerileri, ve/veya işaret dillerini öğrenme imkanlarına sahiptir.
- Görme, işitme ve görme-işitme engelli öğrenciler eğitimlerini anaakım eğitim ortamlarında işaret dilleri ve bireysel koşullara uygun başka iletişim biçim ve araçları dahil olmak üzere uygun dillerde alma imkanına sahiptir.
- Anaakım öğretmen eğitimi engelliliğe ilişkin farkındalık konusunda zorunlu unsurlar içerir ve öğretmenlere işaret dili ve/veya Braille kullanımında yetkin olma imkanları tanır.

4.2 Niceliksel göstergeler

Birincil	İkincil
Okul çağındaki engelli öğrencilerin anaokul eğitimine katılım oranı	
	Zorunlu okul çağındaki olup okula kaydolmamış engelli çocuk sayısı
	Özel eğitim okullarına kayıtlı öğrenci sayısı
Okuldaki eğitim başarısı (seçilecek ölçüm aracı?)	
	Okulu erken bırakanlar?
Genel nüfusa göre derece alma oranı	
	Yüksek öğrenime kayıtlı engelli öğrenciler
	En yüksek eğitim seviyesi
Yaşam boyu öğrenime katılım	
	Devlet eğitim planına katılım (bir olasılık olarak?)

5. İş ve İstihdam

İstihdam Avrupa Komisyonu engellilik politikasında temel bir kaygıyı teşkil etmektedir. BMEHS'nin 27. maddesi (İş ve istihdam) burada önemlidir.

İlgili olduğunu düşündüğümüz Sözleşme ilkeleri şunlardır:

- başkalarıyla eşit biçimde çalışma
- eşit değerdeki iş için eşit ödeme
- istihdam olanakları ve kariyer geliştirme
- emek ve sendikal haklar

Şu boyutlar da dikkate alınmalıdır:

- İstihdam eşitsizliğinde toplumsal cinsiyet önemli bir boyuttur.
- Farklı engel durumlarına, yaşa ve etnik kökene sahip bireyler arasında da kayda değer farklılıklar olabilir
- Kamu sektörünü, özel sektörü ve kendi işine sahip olanları da dikkate almak faydalı olabilir
- Serbest emek piyasası ve korumalı istihdam arasındaki fark önemli addedilmektedir.

5.1 Niteliksel göstergeler

- Devlet BMEHS'yi Madde 27 konusunda çekince belirtmeden onaylamıştır.
- İşverenlerin istihdam süreçlerinin herhangi bir aşamasında (makul uyumlulaştırma- yı sağlamamak dahil olmak üzere) engelliliğe dayalı ayrımcılık yapması yasadışıdır.
- İşverenler bina, bilgi ve iletişim konularında erişilebilirlik zorunluluklarına tabidir.
- Sendikaların işleyişlerinin herhangi bir aşamasında engelliliğe dayalı ayrımcılık yapması yasadışıdır.
- Sendikalar bina, bilgi ve iletişim konularında erişilebilirlik zorunluluklarına tabidir.
- Teknik ve mesleki rehberlik ve eğitim sağlayan kamu ve özel kuruluşların işleyiş- lerinin herhangi bir aşamasında engelliliğe dayalı ayrımcılık yapması yasadışıdır.
- Teknik ve mesleki rehberlik ve eğitim sağlayan kamu ve özel kuruluşlar bina, bilgi ve iletişim konularında erişilebilirlik zorunluluklarına tabidir.
- Engelli bireylerin istihdamını ve kariyer gelişimini aktif bir biçimde teşvik eden devlet politikaları mevcuttur.
- Devlet engelli bireylere serbest emek piyasasında, hem kamu hem özel sektörde iş bulma, sürdürme, koruma ve geri dönme konularında pratik ve mali asistanlık sağlar.
- Devlet engelli bireylere kendi işlerini kurma ve girişimciliklerini geliştirme konula- rında pratik ve mali asistanlık sağlar.
- Engelli bireyler kendilerine sunulan iş tekliflerini diğerleriyle eşit bir biçimde geri çevirme özgürlüğüne sahiptir.
- Ayrıştırılmış/korunmalı işyerlerinde çalışan engelli bireyler diğerleriyle eşit bir bi- çimde istihdam haklarına (ödemeler, sendikal üyelik, işten atılmaktan korunma, vb.) serbest emek piyasasında çalışan diğer bireylerle eşit bir biçimde sahiptir.

5.2 Niceliksel göstergeler

Birincil	İkincil
İstihdamda eşit imkanlar için özel tedbirleri genel kamuoyu destekliyor	
	İşte kişisel asistanlığa ihtiyaç duyuyor/ kullanıyor
	İşte özel ekipmana ihtiyaç duyuyor/ kullanıyor
	İşte özel çalışma düzenlemelerine ihtiyaç duyuyor/kullanıyor
Genel nüfusa oranla çalışan engelli kadın ve erkek oranları	
	Genel nüfusa oranla engelli kadın ve erkekler arasında işsizlik oranları

	Genel nüfusa oranla engelli kadın ve erkeklerin faal olma oranı
	Genel nüfusa oranla engelli kadın ve erkeklerin faal olmama oranı
	Tam zamanlı/yarı zamanlı çalışma
	Çalışan istihdam yaşındaki kişilerin daha çok saatler çalışma isteği
	İş sahibi olanlar/işverenler
	Üst düzey yöneticiler, şirket yöneticileri, uzmanlar
Genel nüfusa oranla iş sahibi olunmayan evlerde yaşayan engelliler	
	Uzun süreli işsizlik
	Hiç ücretli bir işe sahip olup olmadığı?
Düşük ücretle çalışan engelli kadın ve erkek oranları	

6. Gelir ve Yoksulluk

BM EHS'nin 28. Maddesi (Yeterli yaşam standardı ve sosyal koruma) burada önemli olmakla beraber madde 12, 20, 26 ve 32 de önemlidir.

Sözleşmenin ilgili olduğunu düşündüğümüz anahtar ilkeleri şunlar:

- engelli bireyler ve aileleri için yeterli yaşam standartları
- yaşam koşullarının sürekli iyileştirilmesi
- yeterli barınma
- engelliliğe ilişkin harcamalarda devlet desteği

Aşağıdaki boyutlar da dikkate alınmalı:

- Kişini durumu çok önemli, ancak hane yoksulluğun analiz edilmesi için en önemli birim
- Gelir eşitsizliğinde toplumsal cinsiyet önemli bir boyut
- Gelir eşitsizlikleri kuşaklar arasında önemli olabilir (örneğin çocuk yoksulluğu ya da yaşlılar)
- Gelir eşitsizlikleri etnik gruplar/azınlıklar arasında önem arz edebilir.
- Farklı engel durumlarına sahip bireyler arasında kayda değer farklılıklar olabilir.

Tartışma ve istişare sırasında aşağıdaki unsurlar önerilmiştir:

6.1 Niteliksel göstergeler

- Devlet BM EHS'yi Madde 28 konusunda çekince beirtmeden onaylamıştır.
- Kazanç sistem, engellilik üzerinden olsun olmasın, engelli bireylerin tümüne, çalışıyor olsun olmasın, asgari ücrete denk asgari bir gelir güvencesi sağlar.
- Engellilikle ilişkili belirli yaşamsal giderleri telafi edecek bir mali destek mevcuttur.
- Tüm engelli bireylerin bağımsız yaşam için ihtiyaç duydukları zaruri araç ve desteğe erişebilmeleri için gereken mali destek, yardım ya da serbest karşılıklar mevcuttur.
- Tüm engelli bireyler diğerleriyle birlikte en azından asgari emeklilik maaşını biriktirme imkanına sahiptir.
- Tüm engelli bireyler mülk sahibi olma ve miras devralma konusunda diğerleriyle eşit haklara sahiptir.
- Kamu ve özel mesken sağlayıcılarının (makul uyumlulaştırmanın sağlanmaması dahil olmak üzere) engelliliğe dayalı ayrımcılık yapması uasadışıdır.
- Bankaların, ipotekçilerin ve mali hizmet sağlayıcılarının (makul uyumlulaştırmanın sağlanmaması dahil olmak üzere) engelliliğe dayalı ayrımcılık yapması yasadışıdır.

6.2 Niceliksel göstergeler

Birincil	İkincil
Akrabasının evinde yaşayanlar	
	Cinsiyet ve yaşa göre (örneğin çocuk, istihdam yaşında olanlar, yaşlılar)
	Hane geliri (engelli birey(ler) dahil ya da hariç)
	Hane birikimi/borcu
	Yoksulluk riski / oranı (sosyal transferlerden önce/sonra)
	Hane geliri kaynakları (örneğin maaşlar, devlet katkısı, ...)
Barınma standardına ilişkin memnuniyet (barınma koşulları ihtiyaçları karşılıyor?)	
	Yetersiz evlerde yaşayan engelliler
	Barınma anlaşması (örneğin kamu/özel olarak kiralanmış, mülk sahibi)
Engellilikle ilgili nakit kazançlarla ilgili harcamalar	

EKLER

EK - A

[**NOT:** Görüşme kılavuzunun bu versiyonu ülkenizdeki kültürel, sosyal ve ekonomik farklılıklara göre uyarlanacaktır. Sahada görüşme gerçekleştirirken izlemciler uyarlanmış versiyonu kullanacaklardır.]

ENGELLİ KİŞİLERİN KİŞİSEL İNSAN HAKLARI DENEYİMLERİNİN İZLENMESİ İÇİN GÖRÜŞME KILAVUZU

A. Görüşmeye Başlamak

Tanışma:

- [Orada bulunan herkesi tanıttin (ör. izlemciler, yardımcıları ve görüşmeye katılan herkes).]
- [Yanımdaki cihazların ne olduğunu anlatın.]

Görüşmeye katılmak için yazılı, özgür ve bilgilendirilmiş onam isteyin:

- [Bilgi Notunu görüşmeciyiyle birlikte gözden geçirin.]
- [Görüşme yapılacak kişiye Özgür ve Bilgilendirilmiş Onam Formunu imzalamaya razı olup olmadığını sorun.]
- [Görüşme yapılacak kişi Özgür ve Bilgilendirilmiş Onam formundaki katılmaya onayının olduğuna dair satırı imzalamak istemezse, zaman ayırdığı için kendisine teşekkür edin ve görüşmeyi SONLANDIRIN. Daha fazla ilerlemeyin.]
- [Özgür ve Bilgilendirilmiş Onam formundaki katılmaya onayının olduğuna dair satırı imzalarsa bir sonraki adıma geçin.]

Görüşmenin Ses Kaydını Alabilmeniz için Yazılı İzin İsteyin:

- [Görüşme yapacağınız kişiye, Özgür ve Bilgilendirilmiş Onam Formunu imzalayarak, görüşmenin ses kaydının alınmasına izin verip vermediklerini sorun.]
- [Görüşme yapılacak kişi formdaki ses kaydı onayı ile ilgili satırı imzalamak istemezse, vakit ayırdığı için kendisine teşekkür edin ve görüşmeyi SONLANDIRIN. Daha fazla ilerlemeyin.]
- [Görüşme yapılacak kişi Özgür ve Bilgilendirilmiş Onam Formundaki ses kaydı onayı ile ilgili satırı imzalamayı kabul ederse, bir sonraki aşamaya geçin.]

Kişisel Bilgi Formuna Bilgi Girin:

- [Kişisel Bilgi Formuna Görüşme yapılan kişinin adını yazın.]

[ŞİMDİ SES KAYDINA BAŞLAYIN]

[İZLEMCİ: Ses kayıt cihazına konuşur. 'Şimdi (Görüşme Kodunu Girin) sayılı görüşmeye başlıyoruz'.]

B. Görüşme yapılan kişinin yaşadığı deneyimler:

- (a) Son beş yıllık yaşantınızla ilgili biraz bilgi verebilir misiniz?
[Yoklama soruları] Gün içinde normalde neler yapıyorsunuz (sıradan bir gün nasıl geçiyor)? Nerelere gidiyorsunuz? Kimlerle buluşuyorsunuz? Dün ne yaptınız?
- (b) Hayatınızla sizi en çok tatmin eden şeyler neler?
- (c) Hayatınızda karşılaştığınız en zorlayıcı engeller veya güçlükler hangileri?

[1. Deneyim]

- 1.1 Son beş yıl içinde size engeliniz yüzünden kötü davranıldığı veya katılmanızın engellendiği belli bir olay ya da zaman hatırlıyor musunuz?
- 1.2 NE olmuştu? NEREDE ve NASIL oldu?
- 1.3 Hala aynı şey olmaya devam ediyor mu yoksa sadece bir kere mi oldu?
- 1.4 Deneyiminizle ilgili, bizimle paylaşmak istediğiniz başka ayrıntılar var mı?

[İnsan Onuru]

- 1.5 Bu deneyim size kendinizi NASIL hissettirdi ve NEDEN? (Örneğin, size saygı duyulduğunu/duyulmadığını mı hissettiniz? Görmezden gelindiğinizi/size özen gösterildiğini mi hissettiniz? Değerli/değersiz mi hissettiniz?)
- 1.6 Böyle hissetmenize neden olan şey neydi?
- 1.7 Sizce insanların size böyle davranmasına neden olan şey nedir?

[Özerklik]

- 1.8 Başınıza gelen olayda bir seçim şansınızın olduğunu hissettiniz mi?

NEDEN?

- 1.9 Seçme şansınız olsaydı, olaylar farklı gelişir miydi? Nasıl farklı olurdu?

Seçimle ve kendi kendine karar vermeye ilgili açık sorunların olduğu deneyimlerde (Özerklik) aşağıdaki soruları sorun:

- Daha farklı bir karar mı vermek istediniz yoksa başka bir şey mi yapmak istiyordunuz?
Sizin vereceğiniz farklı karar ne olurdu veya ne yapmak istiyordunuz?
- Bu kararı verebilecek yeterli bilgiye sahip miydiniz?
Yoktuysa, yeterli bilgi sahibi olmanıza engel olan şey neydi?
- O şekilde davranmanız için size baskı yapıldığını hissettiniz mi?
Size baskı yapan kim veya neydi? Nasıl hissettiniz?

[Katılım, Dahil Olma ve Erişilebilirlik]

- 1.10 Sizin başınızdan geçen bu olayı bilen veya tanık olan insanlar herhangi bir şey yaptılar mı?
Evet ise, kim?

[İZLEMCİ: Bu noktada görüşme yapılan kişinin isim vermesi gerekmez – o kişiyle ilgili genel bilgi verebilir, ör., komşu, kardeş, vb.]
NE yaptılar?

Katılım, dahil olma veya erişilebilirlikle ilgili açık sorunların olduğu deneyimlerde aşağıdaki soruları sorun:

- (a) Sizi ayırdılar mı veya arkada mı bıraktılar?
- (b) Katılabilmek için bir hizmete veya desteğe duydunuz mu?
Evet ise, nasıl bir hizmet veya desteğe ihtiyaç duydunuz?
Bu hizmeti veya desteği alabildiniz mi?
Alamadıysanız bu durum nasıl hissetmenize neden oldu?

[Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik]

- 1.11 Başınıza gelen bu olayda engelli olmanızın nasıl bir etkisi var?
- 1.12 Sizce engeli olmayan insanlara benzer şekilde davranılır mıydı?

NEDEN?

Onlara nasıl davranılırdı?

Ayrımcılık veya eşitsizliğin olduğu açık olan durumlarda aşağıdaki soruları sorun:

(a) Sizinle benzer muamele gören başka kimse tanıyor musunuz?

[Farklılıklara Saygı]

1.13 İnsanlar sizin farklı olduğunuzu düşündüğü için mi bu muameleyi gördünüz?

İnsanlar sizi ne açıdan farklı görüyorlar?

1.14 Engelli olmayan bir insan benzer bir muamele görür müydü sizce?

Hayırsa, sizce nasıl muamele görürdü?

1.15 İnsanların sizi damgaladığını ve sonra bu damgayı göre farklı davrandığını hissediyor musunuz?

Eğer evetse, hangi damgayı kullanıyorlar?

Bu damga sizi nasıl etkiliyor?

Farklılıklara saygı bakımından açık sorunların olduğu durumlarda aşağıdaki soruları sorun:

(a) Farklı bir etnik kökene mensup birisi de aynı muameleyi görür mü?

Neden görür veya neden görmez?

Sizin toplumunuzda farklı etnik kökenden gelen insanlara nasıl muamele ediliyor?

(b) Bir kadın böyle muamele görür mü?

Neden görür veya neden görmez?

Toplumunuzda kadınlar genelde nasıl muamele görüyor?

(c) Yoksul bir insan böyle bir muamele görür mü?

Neden görür veya neden görmez?

Toplumunuzda yoksullara nasıl muamele ediliyor?

1.16 Bu deneyimi kimseye bildirdiniz mi?

Evet

Hayır

• Deneyimi BİLDİRDİYSENİZ, kime veya hangi kuruma bildirdiniz?

Devlet Yetkilisine / Sosyal Çalışmacıya

Polise

Askere

STÖ Çalışanına

Dini Lidere

Kültürel Lidere

Ombudsmana

İnsan Hakları Komisyonuna

Engeli Örgütüne

Diğer: _____ (belirtiniz)

• Bu kişi nasıl tepki verdi?

• Nasıl harekete geçildi?

• Eğer bu deneyimi kimseye bildirmediyseniz:

- Neden bildirmediğiniz?

- Evet ise, nasıl bir okula gittiniz?

[İZLEMCİ: görüşme yapılan kişi geçerli olanların hepsini söyleyebilir.]

- İlkokul
- Ortaokul
- Meslek Okulu
- İki Yıllık Meslek Yüksek Okulu
- Üniversite

3.6 Yaşadığınız bir yer var mı?

- Evet
- Hayır

Evet ise,

- Burası size mi ait?
- Kirada mı oturuyorsunuz?
- Evi kiraya mı veriyorsunuz?
- Evin sahibi olan veya evi kiraya veren ya da kirada oturan başka birisiyle mi oturuyorsunuz?

Burası sabit bir binada mı?

- Evet
- Hayır _____ (açıklayın)

Evet ise, binanın malzemesi ne?

- Beton
- Ahşap
- Diğer: _____ (açıklayın)

3.7 Şehir merkezinden ne kadar uzakta oturuyorsunuz?

3.8 Sizinle kim yaşıyor?

[İZLEMCİ: Görüşülen kişi geçerli olanların hepsini söyleyebilir.]

- Kimse
- Eş
- Çocuklar [Kaç çocuk?]
- Anne / Baba [Kaç ebeveyn var?]
- Başka aile fertleri [Kaç aile ferdi?]
- Arkadaşlar [Kaç arkadaş?]
- Diğer _____ (açıklayın) [Kaç kişi?] _____

3.9 Yaşadığımız yere en yakın polis karakolu ne kadar uzaklıkta?

3.10 Mahallenizde insanlar yemek yapmak için ne kullanıyor?

[İZLEMCİ: Görüşme yapılan kişi geçerli olanların hepsini belirtebilir]

- Elektrik

- Odun
- Parafin
- Kömür
- Gaz
- Mangal
- Diğer: _____ (görüşme yapılan kişiden belirtmesini isteyin)

3.11 Kullandığınız su nasıl sağlanıyor?

- Evde su var
- Yakınlarda ortak bir kaynak var
- Kuyu var
- Gölden, nehirden, dereden veya kuyudan
- Diğer: _____ (görüşme yapılan kişiden belirtmesini isteyin)

3.12 Evde tuvalet var mı?

- Evet
- Hayır, ama ortak kullanılan ve erişilebilir tuvaletler var
- Hayır, dışarıda fosseptiğe bağlı tuvaletler var
- Diğer _____ (görüşme yapılan kişiden belirtmesini isteyin)

3.13 Evinizdeki kanalizasyon sistemi nasıl?

- Açık kanalizasyon
- Kapalı kanalizasyon
- Kanalizasyon yok

3.14 En yakın sağlık merkezi evinize ne kadar mesafede?

3.15 Sağlık merkezinde ne gibi sağlık hizmetleri veriliyor?

- Homeopatik
- Geleneksel kabile tıbbı
- Batı tıbbı
- Doğal tıp
- Diğer _____ (görüşme yapılan kişiden belirtmesini isteyin)

3.16 Çalışıyor musunuz?

- Evet Hayır
- Evet ise, nerede çalışıyorsunuz? _____ (açıklayın)

Maaş alıyor musunuz?

- Evet Hayır

3.17 Herhangi bir engelli örgütüne üye misiniz?

- Evet Hayır

3.18 Yaşadığınız bölgenin engelli kişiler açısından erişilebilir olduğunu düşünüyor musunuz?

- Evet Hayır

3.19 Yaşadığınız yeri erişilebilir kılan veya kılmayan şey nedir?

E. Görüşmeyi Sonlandırmak

- Eklemek istediğiniz başka herhangi bir şey var mı?
- Araştırmamızla ilgili bize sormak istediğiniz herhangi başka bir soru var mı?

[İZLEMCİ: Bu sorulara cevap verin.]

[İZLEMCİ: Görüşme yapılan kişinin sağladığı bilgilerin nasıl kullanılacağını, projenin amacını ve ilgili takvimini kısaca tekrar anlatın.]

[İZLEMCİ: Ses kayıt cihazına şu sözleri söyleyin: 'Burada (Görüşme Kodunu söyleyin) sayılı görüşmeyi bitiriyoruz.']

[ŞİMDİ SES KAYIT CİHAZINI KAPATIN]

Görüşme Yapılabilecek Başka Kişilerin Belirlenmesi

Sizin çevrenizde yaşayan ve bu çalışma için görüşme yapabileceğimiz başka engelli kişi tanıyor musunuz?

- İsmi nedir?
- Nasıl bir engeli var?
- Kadın mı erkek mi?
- Kaç yaşında?
- Nasıl irtibat kurabiliriz?

[İZLEMCİ: Bu bilgileri Kişisel Bilgi Formuna yazın.]

[İZLEMCİ: Görüşme yapılan kişiye, vakit ayırdığı için teşekkür edin. Bilgi edinmesi için Bilgi Notunu görüşme yapılan kişiye bırakın.]

F. Notların Tamamlanması ve Verilerin Aktarılması

KONTROL LİSTESİ:

Kasetli Ses Kayıt Cihazı: Dolu kaseti ses kayıt cihazından çıkarın ve doğru görüşme kodunu üzerine yazın (kişisel bilgi formuna bakarak).

Dijital Ses Kayıt Cihazı: Görüşmeden sonra ses kayıt cihazını hemen kapatarak ve görüşmenin ses dosyasını mümkün olan en kısa sürede bilgisayara aktararak kaydı güvenli bir ortama alın. Ses dosyasını (kişisel bilgi formuna bakarak) doğru görüşme koduyla işaretleyin.

Görüşmeden sonra mümkün olan en kısa sürede iki kişilik izlemci ekibi ses kaydını dinlemelidir. Ses kaydının bir kısmı net değilse, izlemciler neyin eksik olduğunu görüşme notlarında açıklamalıdır (hatırlıyorlarsa).

Görüşme notlarında ayrıca aşağıdaki gözlemlere yer verilmelidir:

- Görüşmeyle ilgili genel izleniminizi yazın (ör. görüşme yapılan kişi belli sorularda heyecanlandı veya sinirlendi, ortam rahattı vb.).
- Görüşmenin yapıldığı yerle ilgili ayrıntılı bilgi verin (ör. iç mekan, dış mekan, bina tipi, oda nasıldı, etrafta başka kimler vardı vb.).
- Görüşmede kimlerin olduğuyla ilgili bilgi verin (izlemci sayısı, çevirmenler vb.)
- Görüşme sırasında yaşanan sıkıntılar veya bölünmelerle ilgili ayrıntılar (ör. uçak geçti ve işitmeyi zorlaştırdı, elektrik kesildi ve görüşü engelledi vb.). Bu olayların görüşmenin hangi aşamasında yaşandığı ve bu tip sıkıntıları ortadan kaldırmak için neler yapıldığı not edilmelidir. Hangi olaylar görüşmeyi kolaylaştırdı, hangileri zorlaştırdı.
- Görüşme yapılan kişinin anlattıkları arasında doğruluğundan ve/veya kesinliğinden endişe duyduğunuz herhangi bir şey var mı? İzlemcilerin neden bu endişelere kapıldığını açıklayın (ör. cevapları tutarsızdı, cevaplar önceden prova edilmiş gibiydi vb.).

İzlemcilerden birinin Özgür ve Bilgilendirilmiş Onam Formunu imzaladığından emin olun.

Proje koordinatörüne veya saha koordinatörüne aşağıdaki belgeleri verin:

- Görüşmenin ses kaydı – doğru görüşme kodu ile işaretlenmiş olsun
- Tamamlanmış görüşme notları
- Doldurulmuş kişisel bilgi formu
- Özgür ve Bilgilendirilmiş Onam Formunun imzalı bir kopyası

[SON]

EK - B

ÖZGÜR VE BİLGİLENMİŞ ONAM FORMU (Görüşmeler)

Bilgi Notunu okudum ve anladım. Kullanılan araştırma prosedürü bana anlatıldı ve sorduğum bütün sorulara tatmin edici cevaplar aldım. Çalışmadan istediğim zaman çekilebileceğim ve bunun herhangi bir yaptırımının olmadığı bana bildirildi. Eğer çekilmeyi tercih edersem, benimle yapılan görüşmede toplanan her türlü bilginin imha edileceği bana anlatıldı. Bu çalışmaya katıldığım için doğabilecek olası rahatsızlıklar bana anlatıldı. Bu çalışmaya katılmanın getirebileceği olası faydaları da anladım.

Şimdi veya gelecekte herhangi bir zamanda bu çalışmayla ilgili soru sorabileceğimi biliyorum. Bu çalışma sırasında alınan ses kayıtlarının ve yazılı kayıtların kanunların izin verdiği ölçüde gizli tutulacağı güvencesini aldım. Benim iznim olmadan adımın ve kişisel bilgilerimin ortaya çıkmasına neden olabilecek herhangi bir bilginin açıklanmayacağı, basılmayacağı veya başka şekilde ifşa edilmeyeceği güvencesini aldım.

İş bu belgeyle bu çalışmaya katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının Adı Soyadı:

Tarih:

Katılımcının İmzası:

İşbu belgeyle benimle yapılan görüşmenin ses kaydının alınmasını kabul ediyorum.

Katılımcının imzası:

Tarih:

İzlemcinin Adı Soyadı:

Tarih:

İzlemcinin İmzası:

ÖNEMLİ NOT: Bu araştırma Araştırmalarda İnsan Katılımı Komitesi ve York Üniversitesi Etik Kurulu tarafından incelenmiştir ve Kanada Üçlü Konseyinin Araştırma Etiği Rehberi ve York Senatosu'nun araştırma etiği politikalarıyla uyumludur. Bu süreçle ilgili veya çalışmanın katılımcısı olarak haklarınızla ilgili herhangi bir sorunuz varsa lütfen şu birimle irtibata geçin: **Araştırma Etiği Kıdemli Yöneticisi ve Politika Danışmanı** 4700 Keele Street, 5. Kat, York Research Tower, York University, Toronto, ON, Canada M3J 1P3; Telefon: +1 416-736-5914; E-mail: ore@yorku.ca

EK - C

GÖRÜŞME NOTLARI

Görüşme Kodu: _____ Sayfa ____ / ____

(Görüşme kodunu ses kaydının başında ve sonunda söylemeyi unutmayın.)

Notları yazan: _____ Tarih: _____

NOT: Cevaplarınızı yazmak için ne kadar yere ihtiyacınız varsa kullanabilirsiniz. Görüşmeyle ilgili genel izleniminizi yazın (ör. görüşme yapılan kişi belli sorularda heyecanlandı veya sinirlendi, ortam rahattı vb.).

- Görüşmenin ses kaydının herhangi bir bölümü anlaşılır ve net değilse, neyin eksik olduğunu yazın (hatırlıyorsanız).
- Görüşmenin yapıldığı yerle ilgili ayrıntılı bilgi verin (ör. iç mekan, dış mekan, bina tipi, oda nasıldı, etrafta başka kimler vardı vb.).
- Görüşmede kimlerin olduğuyla ilgili bilgi verin (izlemci sayısı, çevirmenler vb.).
- Görüşme sırasında yaşanan sıkıntılar veya bölünmelerle ilgili ayrıntılar verin (ör. uçak geçti ve işitmeyi zorlaştırdı, elektrik kesildi ve görüşü engelledi vb.). Bu olayların görüşmenin hangi aşamasında yaşandığı ve bu tip sıkıntıları ortadan kaldırmak için neler yapıldığı not edin.
- Görüşme yapılan kişinin anlattıkları arasında doğruluğundan ve/veya kesinliğinden endişe duyduğunuz herhangi bir şey var mı? Neden böyle hissettiğinizi açıklayın (ör. cevapları tutarsızdı, cevaplar önceden prova edilmiş gibiydi vb.).

İMZALAR:

İZLEMCİ

İZLEMCİ

EK - D

GÖRÜŞMELERDE İHTİYAÇ DUYACAĞINIZ EKİPMAN VE FORMLAR İÇİN KONTROL LİSTESİ

- Taşınabilir ses kayıt cihazı (kasetli veya dijital)
- Kaset (kasetli kayıt cihazı kullanıyorsanız, her bir kasetin görüşmeye yetecek kadar süresi olduğundan emin olun)
- Ses kayıt cihazı için pil (görüşmeye yetecek kadar ve yedekler)
- Görüşme Kılavuzu (her bir İzlemci için bir tane) (İzlemcinin erişebileceği bir formatta)
- Bilgi Notları (her bir izlemci için bir kopya + görüşme yapılan kişiye bırakılacak kopya – bu kopyanın görüşme yapılan kişinin erişebileceği bir formatta olması gerekir)
- Onam Formları (her görüşme için iki kopya) (görüşme yapılan kişinin erişebileceği bir formatta olması gerekir)
- Görüşme Notları Sayfaları (her bir görüşme için bir kopya)
- Kişisel Bilgi Formları (her bir görüşme için bir kopya)
- Danışmanlık hizmetleri için yönlendirilebilecek kurumların listesi (izlemciler farklı formatlarda yeterli kopyayı yanlarında bulundurmalıdır)
- Kalem (her bir İzlemci için)
- Not defteri (her bir izlemci için bir tane)
- Saha koordinatörüyle iletişim kurmanın yolları – eldeki kaynaklara ve izlemenin yapıldığı bölgenin özelliklerine göre değişecektir. Örneğin, cep telefonu kartı, şehirlerarası telefon kartı, e-postaya erişim, vb.

Tercihe Bağlı

- Görüşme yapılacak kişinin ulaşımı için para (gerekliyse)
- Nüfus cüzdanı, kimlik kartı veya yazı (tercihe bağlı– bazı bölgelerde görüşmeler yapılan kişilere veya yerel yöneticilere göstermek üzere izlemcilerin yanlarında bir tür kimlik bulundurmaları faydalı olabilir)
- İzlemciler ve görüşme yapılan kişi için su
- İzlemcilerin ekipman ve formlarını taşımaları için çanta

EK - E

DAHA FAZLA BİLGİ ALMAK İÇİN NASIL YOKLAMA YAPABİLİRSİNİZ?

Yoklamak aşağıdaki durumlarda takip soruları sormak anlamına gelir:

- Verilen cevap tam anlaşılmadığında,
- cevaplar muğlak, belirsiz, kafa karıştırıcı ise veya net değilse,
- daha spesifik veya derin bilgiye ihtiyaç duyulduğunda.

Görüşme Kılavuzu gibi izleme araçları kullanırken, yoklama yapmak veya daha fazla bilgi için derinlemesine soru sormak önceden planlanamaz. Görüşme yapılan kişinin hangi sorunları gündeme getireceğini bilemeyeceğiniz için izlemcilerin daha fazla bilgi almak için ne tip sorular soracağını veya nasıl yoklayacağını kestiremeyebilirsiniz. Ancak, olası durumlarda derinlemesine soru sorulması gerektiğinin farkında olmak ve bunu yapmanın genel yollarını anlamak yararlı olacaktır.

Konuyu yoklamak ve derinlemesine anlamak için sorulabilecek bazı soru örneklerini aşağıda görebilirsiniz:

- ..... ile ilgili biraz daha fazla bilgi verebilir misiniz?
- Tam anladığımdan emin olmak istiyorum. Sizde bu etkiyi yaratan tam olarak neydi?
- ..... ile neyi kastettiğinizi tam anlamadım. Örnek verebilir misiniz?
- ..... 'den bahsettiniz. Bununla ilgili hatırladığımız en önemli şey nedir?
- ..... dediniz sanırım. Doğru mu anladım?
- Bu size kendinizi nasıl hissettiriyor? Böyle hissetmenize neden olan şey nedir?
- Bana ..... 'den bahsettiniz. Biraz da ..... 'den bahsedebilir misiniz?
- Biraz önce söylediğiniz bir şeye geri dönebilir miyiz?
- ..... dediniz. Sizde bu izlenimi bırakan şey neydi?
- Ne açıdan böyle düşünüyorsunuz?

'Ne' ve 'nasıl' ile başlayan sorular iyi yoklama sorularıdır, çünkü daha fazla ayrıntıya ulaşmanızı sağlar.

ÖNEMLİ İPUCU: 'Neden' ile başlayan sorulardan kaçınin. Görüşme yapılan kişinin savunmaya geçmesine neden olur. 'Neden' diye sormak yerine, 'ne' ile başlayan sorular sorun.

Görüşme Kılavuzundaki sorular 'evet' ve 'hayır' cevaplarından kaçınmak üzere tasarlanmıştır. Fakat daha derinlemesine sorular sormak ve daha fazla ayrıntı almak önemlidir. Yoklama soruları özellikle görüşmenin başında çok önemlidir. Bu sayede görüşme yapılan kişi başından geçen olayın tamamını öğrenmek istediğiniz, özetin yeterli olmadığı izlenimini edinir. Görüşmenin tonunu belirler. Görüşme yapılan kişi sorulan açık uçlu sorulara verilen her kısa cevaptan sonra bir dizi doğrudan soru geleceğini fark ettiğinde izlemcilerin yoklama soruları sormasına gerek kalmadan kendiliğinden ayrıntı vermeye başlayabilir.

ÖNEMLİ İPUCU: Nihai izleme raporunun kalitesi büyük ölçüde kişisel görüşmelerle toplanan verilerin kalitesine ve zenginliğine bağlıdır. Sorulara daha net cevaplar alabilmek için yoklama soruları sormak ve belli bir cevabı netleştirmek izlemcilerin geliştirmesi gereken çok önemli bir tekniktir.

EK - F**MATRIKS TABLOLARI**

(her bir izleme sahasındaki örnekleme dengelemek için)

Ülke: _____

İzleme Sahası: _____

I. Engellilik türü ve Toplumsal Cinsiyet

	Hareket Engeli	Hedef	Kör/ Görme Kaybı	Hedef	Sağır/ İşitme Zorluğu
Kadın					
Erkek					

II. Engellilik Türü ve Yaş Grubu

	Hareket Engeli	Hedef	Kör/ Görme Kaybı	Hedef	Sağır/ İşitme Zorluğu
18-25					
26-40					
41-55					
56-70					
70+					

III. Engellilik Türü ve Sosyoekonomik Statü

	Hareket Engeli	Hedef	Kör/ Görme Kaybı	Hedef	Sağır/ İşitme Zorluğu
Yerel için göstergeleri buraya yazın					

Hedef	Zihinsel	Hedef	Psikososyal	Hedef	Diğer	Hedef

Hedef	Zihinsel	Hedef	Psikososyal	Hedef	Diğer	Hedef

Hedef	Zihinsel	Hedef	Psikososyal	Hedef	Diğer	Hedef

EK - G

GÖRÜŞMELERİ AYARLAMAK İÇİN KONTROL LİSTESİ

Görüşme Yapılabilecek Potansiyel Kişilerle Konuşmak

- Görüşmenin amacını anlatın. (Bu açıklama sırasında Bilgi Notunu rehber olarak kullanabilirsiniz).
- Görüşme için ne kadar zaman ayrılmaları gerektiğini anlatın.
- Herhangi bir soruları olup olmadığını sorun ve varsa bu sorulara cevap verin.
- Görüşmeye katılmak isteyip istemediklerini sorun: 'Hayır' derlerse zaman ayırdıkları için teşekkür edin ve görüşmenizi sonlandırın. 'Evet' derlerse
- Görüşme için bir tarih ve zaman belirleyin.
- Görüşmenin yapılacağı yeri kararlaştırın.
- Görüşme yapılacak kişinin ulaşım masraflarının nasıl karşılanacağını konuşun.
- Tam katılım sağlamak için engellerinin gerektirdiği herhangi bir uyarlamaya ihtiyaç duyup duymadıklarını sorun.
- Görüşmeyi yapacak izlemcilerin isimlerini verin.
- Herhangi bir soruları olup olmadığını sorun ve varsa bu sorulara cevap verin.
- Görüşmeyle ilgili sizinle temasa geçmeleri gerektiğinde kullanabilecekleri irtibat bilgilerinizi verin.

İzlemcilerle Görüşme

- Görüşme yapılacak potansiyel kişinin adını ve irtibat bilgilerini verin.
- Görüşmenin tarihini, saatini ve yerini söyleyin.
- Görüşme yapılacak potansiyel kişinin ulaşımının nasıl sağlanacağı ve ulaşım masrafları ile ilgili bilgi verin.
- Görüşme yapılacak potansiyel kişinin engeliyle ilgili ihtiyaç duyabileceği uyarlamaları açıklayın ve bunların nasıl karşılanabileceğini konuşun.
- İki kişilik izleme ekibine atanan Görüşme Kodunu ve harfini hatırlatın.
- Görüşme için ihtiyaç duydukları bütün ekipman ve formların yanlarında olduğundan emin olun.

EK - H

ULUSAL HUKUK VE POLİTİKA İZLEME ÖRNEĞİ/ŞABLONU

Kısaltma ve Sembollerin Listesi

ACHR - Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi, 22 Kasım 1969 tarihinde, San Josi, Costa Rica'da Amerika kıtası insan hakları özel konferansında imzalanmıştır.

ACHR-PSS - Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi: San Salvador Protokolü (A-52 (San Salvador, El Salvador da 17 Kasım 1988 tarihinde Amerika Devletleri Organizasyonu 18. Olağan Genel Kurul Toplantısı'nda kabul edilmiştir).

CAT - İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (BM Doc. A/39/51 (1984), 26 Haziran 1987 yılında yürürlüğe girmiştir).

CEDAW - Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme (BM Doc.A/34/46, 3 Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir).

CERD - Irka Dayalı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Uluslararası Sözleşme (BM Doc. A/6014 (1966), 660 U.N.T.S. 195, 4 Ocak 1969 tarihinde yürürlüğe girmiştir).

CRC - Çocuk Hakları Sözleşmesi (BM. Doc. A/44/49 (1989) ,2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir).

CRPD – Engelli Hakları Sözleşmesi (UN. Doc. A/RES/61/611 (2006),3 Mayıs 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir).

ECHR – İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme (ECHR-P: Protokolleri) (Rome: 4.XI.1950) (1950 yılında Avrupa Konseyi tarafından Kabul edilmiş, 1953 yılında yürürlüğe girmiş, Protocolo n° 11'e uygun olarak değiştirilmiş, 1 Kasım 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir).

ESC – Avrupa Sosyal Şartı (Avrupa Konseyi tarafından 18 Ekim 1961 tarihinde Turin'de Kabul edilmiştir).

IACEDPD – Engellilere karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Amerika Kıtası Sözleşmesi (Amerika Devletleri Organizasyonu, AG/RES. 1608, 7 June 1999).

CCPR - Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (U.N. Doc. A/6316 (1966), 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir).

CESCR - Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme (U.N. Doc. A/6316 (1966), 993 U.N.T.S. 3, 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir).

MWC -Tüm Göçmen İşçilerin Hakları ve Aile Fertlerinin Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (U.N. Doc. A/45/49 (1990), 1 Temmuz 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir).

SR – Engellilere Yönelik Fırsat Eşitliği Standart Kuralları (SR-Int -Giriş; SR-Pr – Önsöz) (U.N. Doc. A/RES/48/96).

( ) – Uluslararası bir anlaşma içinde bir maddenin engellilikle ilgili olması durumunda ancak metin içerisinde özel olarak engellilere değinilmediğinde parantezler kullanılmıştır

ULUSAL HUKUK VE POLİTİKA İZLEME ÖRNEĞİ/ŞABLONU

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde)	Soru	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler	Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:
(1)	(2)	(3)	(4)
<p>Amaç</p> <p>CRPD, md. 1</p> <p>IACEDPD, md. 2 SR – Pr.</p> <p>(CCPR, md. 2, 3 & 26)</p> <p>(CERD, md. 5)</p> <p>(CEDAW, md. 2)</p> <p>(ECHR, md 1 & 14)</p> <p>(ACHR, md 24) (ACHR-PSS md 3)</p>	<p>Kanunlar ve/ veya devlet politikaları, engellilerin, insan hakları ve temel özgürlükleri tam ve etkili olarak kullanmasını kolaylaştırıyor mu?</p>	<p>NOT: Soru 0, şablondaki diğer tüm sorular ile ilgilenildikten sonra izleme sürecinin sonunda ele alınması gereken özet bir sorudur.</p>	<p>A. ANAYASA</p> <p>B. MEVZUAT</p> <p>C. İÇTİHAT</p> <p>D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde)	Soru	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler	Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:
(1)	(2)	(3)	(4)
<p>Engelliliğin Tanımı</p> <p>CRPD, md. 1</p> <p>IACEDPD, md. 1 SR – Int.</p>	<p>1.Engelli tanımını içeren bir devlet politikası ya da kanun mevcut mudur?</p>	<p>Lütfen engelliliğin tanımının aşağıdakileri içerip içermediğini belirtin:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uzun süreli bozuklukları olan insanlar • Geçici bozukluğu olan insanlar • Fiziksel, zihinsel, entelektüel veya duyuşsal bozukluğu olan insanlar • Başka türlü bozuklukları olan insanlar • Çevrenin, engelleme sürecinde bir faktör olduğu fikri 	<p>A. ANAYASA</p> <p>B. MEVZUAT</p> <p>C. İÇTİHAT</p> <p>D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>

<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
	<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil</p> <p>** ciddi iyileştirme gerekiyor</p> <p>*** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>
<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
	<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı ▪ <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil</p> <p>** ciddi iyileştirme gerekiyor</p> <p>*** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde)	Soru	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler	Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:
(1)	(2)	(3)	(4)
Ayrımcılık Yapmama CRPD, 3b, 5 IACEDPD, art2 & 3a SR – Pr.14 &15 (CCPR, art 2, 3 & 26) (CESCR, art 2) (CERD, art 5) (CEDAW, art 2) (ECHR, art 14 & P12 – art 1) (ACHR, art 24) (ACHR-PSS art3)	2. Devlet, engelliliğe dayalı ayrımcılığı yasaklayan Anayasaya veya diğer genel mevzuata sahip mi?	“Ayrımcılık” CRPD’de şu şekilde tanımlanmıştır: Siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlamayı kapsamaktadır.	A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde)	Soru	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler	Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:
(1)	(2)	(3)	(4)
Makul Düzenleme CRPD, art 2, 5, 13.1, 14.2, 24.2c, 24.5, & 27.1i	3. Engellilerin makul düzenleme haklarını güvence altına alan bir kanun veya hükümet politikası mevcut mu?	“Makul düzenleme” CRPD’de şöyle tanımlanmaktadır: Engellilerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve diğer bireylerle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere belirli bir durumda ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve düzenlemeleri ifade eder.	A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR

<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
	<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil</p> <p>** ciddi iyileştirme gerekiyor</p> <p>*** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
	<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil</p> <p>** ciddi iyileştirme gerekiyor</p> <p>*** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde)	Soru	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler	Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:
(1)	(2)	(3)	(4)
Onur CRPD, md. 3a, 19 SR – Pr. (CESCR, md. 1) (CCPR, md. 1.1)	4. Engelli kişilerin insanlık onuruna ve / veya bireysel özerkliğine saygı duymayı içeren bir kanun ya da devlet politikası mevcut mu?		A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde)	Soru	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler	Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:
(1)	(2)	(3)	(4)
Katılım & İçerme CRPD, art 3c IACEDPD, art 2 SR – Pr.	5. Topluma engellilerin diğer herkesle eşit şekilde tam ve etkin katılımını ve içerme ilkesini belirten bir kanun veya devlet politikası mevcut mu?		A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR

<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
	<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı ▪ <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil</p> <p>** ciddi iyileştirme gerekiyor</p> <p>*** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
	<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı ▪ <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil</p> <p>** ciddi iyileştirme gerekiyor</p> <p>*** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde)	Soru	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler	Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:
(1)	(2)	(3)	(4)
Farklılıklara Saygı CRPD, md. 3d	6. Engelliliğin, çeşitliliğin ve insanlığın bir parçası olarak gören ve farklılıklara saygı ilkesini benimseyen bir yasa ya da hükümet politikası mevcut mu?		A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde)	Soru	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler	Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:
(1)	(2)	(3)	(4)
Eşitlik CRPD, PR-e md. 3e SR - Int.	7. Engelliler için fırsat eşitliği ilkesini tanıyan bir kanun veya devlet politikası mevcut mu?		A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR

<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
	<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı ▪ <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil</p> <p>** ciddi iyileştirme gerekiyor</p> <p>*** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>
<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
	<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı ▪ <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil</p> <p>** ciddi iyileştirme gerekiyor</p> <p>*** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde)	Soru	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler	Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:
(1)	(2)	(3)	(4)
Eşitlik	8. Engelliler için asli eşitlik ilkesini tanıyan bir kanun veya devlet politikası mevcut mu?		A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde)	Soru	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler	Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:
(1)	(2)	(3)	(4)
Genel Yükümlülükler CRPD, art 4.1a b	9. Hükümetin engellilere yönelik ayrımcılıkla sonuçlanan halihazırdaki yasaları, yönetmelikleri ve uygulamaları değiştirmek veya kaldırmak için tedbir almasını gerektiren bir kanun veya hükümet politikası mevcut mu?		A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR

<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
	<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı ▪ <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil</p> <p>** ciddi iyileştirme gerekiyor</p> <p>*** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>
<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
	<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı ▪ <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil</p> <p>** ciddi iyileştirme gerekiyor</p> <p>*** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde)	Soru	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler	Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:
(1)	(2)	(3)	(4)
Genel Yükümlülükler CRPD, 4.1c IACEDPD, art4 SR 14	10. Engelliliğin hukuk, politika ve programlarda yer almasını gerektiren bir kanun ya da hükümet politikası mevcut mu?		A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde)	Soru	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler	Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:
(1)	(2)	(3)	(4)
Genel Yükümlülükler CRPD, art 4.1 f, g, h SR 4	11. Devletin engellilikle ilgili araştırma ve geliştirmeyi üstlenmesini ya da teşvik etmesini gerektiren bir kanun veya politikası mevcut mu?		A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR

<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
	<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı ▪ <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil</p> <p>** ciddi iyileştirme gerekiyor</p> <p>*** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
	<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil</p> <p>** ciddi iyileştirme gerekiyor</p> <p>*** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde)	Soru	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler	Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:
(1)	(2)	(3)	(4)
Genel Yükümlülükler CRPD, art 4.1d e SR 15 (CAT, art 14)	12. Devlet kanunları, herhangi bir kişinin veya engelli grubunun insan hakları ihlal edildiğinde suçun cezasız kalmamasını temin ediyor mu?	İlgili kanun ve/veya politikanın etkilediği aktörler; <ul style="list-style-type: none"> • Devlet • Devlet ve diğer aktörler [kanun/politikanın etkilediği diğer aktörleri kontrol ediniz] <ul style="list-style-type: none"> • Özel kişiler • Özel kurumlar 	A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde)	Soru	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler	Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:
(1)	(2)	(3)	(4)
Genel Yükümlülükler CRPD, art 4.2 SR 14	13. Devletin yasaları, Engellilik Sözleşmesi'nin uygulanmasında çocuklar da dahil olmak üzere engellilere danışılmasını ve bu kişilerin sözleşmenin uygulanmasında aktif bir şekilde yer almasını güvence altına alıyor mu?		A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR

<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
	<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil</p> <p>** ciddi iyileştirme gerekiyor</p> <p>*** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
	<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil</p> <p>** ciddi iyileştirme gerekiyor</p> <p>*** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde)	Soru	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler	Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:
(1)	(2)	(3)	(4)
Eşitlik & Ayrımcılık Yapmama CRPD, art 5.1	14. Ülke anayasası, diğer kanunlar veya politikalar, engellilerin kanun önünde ve kanun kapsamında haklarının eşit olduğunu, eşit korunmaya ve yasadan eşit şekilde yararlanma hakkına sahip olduğunu kabul ediyor mu?	“Yasanın önünde ve korunması altında eşit olmak”, diğer tüm vatandaşlar gibi aynı korunma hakkını kullanmak ve yasadan eşit fayda sağlanması anlamına gelir.	A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde)	Soru	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler	Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:
(1)	(2)	(3)	(4)
Eşitlik & Ayrımcılık Yapmama CRPD, art 5.4 IACEDPD, art 1.2b	15. Ülke anayasası ya da diğer kanunlar veya politikalar engellilerin eşit haklara sahip olmasına yönelik belirli tedbirlerin ayrımcılık olarak nitelendirilmemesini kabul ediyor mu?	Belirli tedbirler genellikle “olumlu eylem” veya “pozitif ayrımcılık” olarak adlandırılır. İş piyasasına erişimde kota sistemi buna örnek gösterilebilir.	A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR

<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
	<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil</p> <p>** ciddi iyileştirme gerekiyor</p> <p>*** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
	<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil</p> <p>** ciddi iyileştirme gerekiyor</p> <p>*** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde)	Soru	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler	Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:
(1)	(2)	(3)	(4)
Bilinçlendirmenin teşvik edilmesi CRPD, art 8 IACEDPD, art 3.2c SR 1	16. Engellilerin hakları ve insanlık onurlarına saygı duyulmasını teşvik etmeye yönelik ülke içinde bilincin arttırmasını gerekli kılan bir kanun veya devlet politikası mevcut mu?		A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde)	Soru	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler	Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:
(1)	(2)	(3)	(4)
Bilinçlendirmenin teşvik edilmesi CRPD, art 8.2c IACEDPD, art 3.2c SR 1	17. Medyanın engellileri muktedir ve topluma katkısı olan bireyler olarak gösterimini teşvik eden bir kanun ya da devlet politikası mevcut mu?		A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR

<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
	<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil</p> <p>** ciddi iyileştirme gerekiyor</p> <p>*** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>
<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
	<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil</p> <p>** ciddi iyileştirme gerekiyor</p> <p>*** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde)	Soru	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler	Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:
(1)	(2)	(3)	(4)
<p>Erişebilirlik</p> <p>CRPD, art 9.1, 9.2 abcde</p> <p>IACEDPD, art 3.1abc</p> <p>ACHR-PSS, art 18c SR 5</p> <p>(CCPR, art 12.1)</p> <p>(ECHR-P4, art 2)</p> <p>(ACHR, art 22)</p> <p>(CERD, art 5e)</p>	<p>18. Kanunlar ve devlet politikaları engellilerin fiziksel çevre, ulaşım, bilgi ve iletişime hem kırsal hem de kentsel alanlarda erişebilirliğini garanti ediyor mu?</p>		<p>A. ANAYASA</p> <p>B. MEVZUAT</p> <p>C. İÇTİHAT</p> <p>D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde)	Soru	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler	Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:
(1)	(2)	(3)	(4)
<p>Yaşama Hakkı</p> <p>CRPD, art 10</p> <p>(CCPR, art 6) (ECHR, art2) (ACHR, art 4)</p>	<p>19.Engellilerin yaşam hakkına diğer bireylerle eşit şekilde sahip olması bir kanun veya devlet politikası ile garanti altına alınmış mı?</p>		<p>A. ANAYASA</p> <p>B. MEVZUAT</p> <p>C. İÇTİHAT</p> <p>D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>

<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
	<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil</p> <p>** ciddi iyileştirme gerekiyor</p> <p>*** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>
<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
	<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil</p> <p>** ciddi iyileştirme gerekiyor</p> <p>*** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)	Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı: (4)
Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği CRPD, art 14 (CCPR, art 9) (ECHR, art 5) (ACHR, art 7) (ICERD, art 5b)	20. Bir kanun veya devlet politikası engellilerin kişi özgürlüğü ve güvenliğinin diğer bireylerle eşit şekilde sağlanmasını garanti altına alıyor mu?	Bu hakla ilgili olarak CRPD gereği devletler; [analizde belirtilen koşulları kontrol ediniz] • Engellilerin özgürlüklerinden hukuksuz veya keyfi şekilde mahrum bırakılmamasını sağlayacak önlemler alınmasını sağlar • Engellilerin özgürlüklerinden mahrum edilmeleri durumunda, makul düzenleme ilkesinin şartları da dahil olmak üzere uluslararası insan hakları hukukuna uygun olarak gerekli tedbirleri alır [7.soru için “makul düzenleme” tanımına bakınız]	A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)	Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı: (4)
Seyahat Özgürlüğü ve vatandaşlık CRPD, art 18 (CCPR, art12) (ACHR, art 20, 22) (ICERD, art 5d)	21. Bir kanun veya devlet politikası engellilerin, engelli ayrımcılığına uğramadan, seyahat özgürlüğü ve vatandaşlık hakkına sahip olmasını taahhüt etmekte midir?	Bu hakla ilgili olarak CRPD gereği devletler engellilerin; [analizde belirtilen koşulları kontrol ediniz] • Vatandaşlık edinilmesi ve değiştirilmesi hakkı • Engellilik sebebiyle vatandaşlıktan mahrum bırakılmama • Engellilik sebebiyle vatandaşlık veya kimlik belgesi veya diğer belgeleri edinme ve kullanmadan mahrum bırakılmama • Göçmenlik işlemleri gibi seyahat özgürlüğü hakkını kullanmayı olanaklı kılan süreçlerden faydalanılabilmesi • Herhangi bir ülkeden ayrılmakta özgür ve kendi ülkelere giriş hakkından mahrum bırakılmama	A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR

<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler): (5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi: (6)</p>
	<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin: * uygun değil ** ciddi iyileştirme gerekiyor *** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler): (5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi: (6)</p>
	<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin: * uygun değil ** ciddi iyileştirme gerekiyor *** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)
Risk Durumları & İnsani Acil Durumlar CRPD art 11	22.Devlet hukuk veya politika aracılığıyla engellilerin risk durumlarında güvenliğini sağlayacak önlemler almakta mı?	BMEHS risk durumlarını, çatışma halleri, insani acil durumlar ve doğal afetler olarak tanımlamaktadır.

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)
Yasal Kapasite & Adalete Erişim CRPD, art 12 & 13 IACEDPD, art 1 SR 15 (CCPR; art 16) (CEDAW, art 15) (CERD, art 5) (ACHR, art 3)	23. Anayasa veya diğer uygun mevzuat engellilerin diğer bireylerle eşit şekilde yasal kapasiteye sahip olmalarını ve etkili şekilde adalete erişimlerini taahhüt etmekte mi?	Adalete erişimin etkin şekilde sağlanabilmesi için BMEHS devletlerin uygun önlemler almasını gerektirir: [analizde belirtilen koşulları kontrol ediniz] <ul style="list-style-type: none"> • Engellilerin yasal kapasitelerini kullanabilmeleri için gerekli olabilecek desteğe erişimlerinin sağlanması • İstismarı engellemek için gerekli tedbirlerin alınması ve aynı zamanda kişilerin haklarına, iradesine ve seçimlerine saygı göstermek, ve alınmış tedbirlerin düzenli olarak bağımsız ve tarafsız otorite veya yargısal yapı tarafından incelenmesi • Engellilerin miras yoluyla ya da diğer yollarla mülkiyet sahibi olabilmeleri, kendi finansal işlerini kontrol edebilmeleri, ipotekler ve diğer finansal kredi biçimleri de dahil olmak üzere banka kredilerine eşit erişimlerinin sağlanması • Engellilerin, şahitlik dahil olmak üzere, tüm yargısal işlemlere katılımının usuli ve yaşa uygun düzenlemelerle sağlanması • Adalet yönetimi alanında çalışanların, polis ve hapis-hane çalışanları dahil olmak üzere, eğitimlerinin sağlanması

<p>Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:</p> <p>(4)</p>	<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
<p>A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>		<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil ** ciddi iyileştirme gerekiyor *** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

<p>Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:</p> <p>(4)</p>	<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
<p>A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>		<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil ** ciddi iyileştirme gerekiyor *** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)
İşkence, istismar & suistimale maruz kalmama CRPD, art 15 & 16 SR 9 (CAT, art 2 & 16) (CCPR, art 7) (ECHR, art 3) (ACHR, art 5)	24. Engellileri işkence, şiddet ve istismara karşı koruyan herhangi bir kanun veya devlet politikası mevcut mu?	Bu hakla ilgili olarak CRPD gereği devletler [analizde belirtilen koşulları kontrol ediniz] <ul style="list-style-type: none"> • Engellilerin bağımsızca ve bilgilendirilmiş onayları olmadan tıbbi, bilimsel ve diğer deneyleme biçimlerinden korunması ve bunların gerçekleştirilmesinin yasaklanması, • Diğer konuların yanında engellilere, bu ihlallerin nasıl önleneceği, fark edileceği ve raporlaştırılacağı üzerine uygun bilgi ve eğitimin verilmesi dahil olmak üzere ailelerine ve tıbbi görevlilerine cinsiyet ve yaşa duyarlı desteğin sağlandığından emin olunması, • Engelliler için tasarlanmış tüm olanakların ve programların bağımsız otoriteler tarafından etkili bir şekilde izlenmesinin güvence altına alınması, • Engellilere karşı istismar, şiddet ve suistimal olaylarının belirlenmesi, araştırılması ve uygun görüldüğünde dava açılması.

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)
Kişisel bütünlüğün korunması CRPD art 17	25. Engellilerin beden ve ruh bütünlüğüne diğer bireylerle eşit bir şekilde saygı duyulmasını güvence altına alan herhangi bir kanun ya da devlet politikası mevcut mu?	Fiziksel ve ruhsal bütünlüğe saygı, örneğin engellilerin bağımsız ve bilgilendirilmiş onayları olmadan tıbbi veya diğer tedavi yöntemlerinden korunmaları ve engelli kız çocuklarının ve kadınların zorla kısırlaştırma veya zorla kürtajdan korunmasını içermektedir.

<p>Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:</p> <p>(4)</p>	<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
<p>A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>		<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil ** ciddi iyileştirme gerekiyor *** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

<p>Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:</p> <p>(4)</p>	<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
<p>A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>		<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil ** ciddi iyileştirme gerekiyor *** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)
Topluma dahil olma CRPD, art 19 SR 4, 5 & 9 IACEDPD, art 13.1b & 1c ACHR-PSS, art 18c	26. Herhangi bir kanun veya devlet politikası engellilerin bağımsızca yaşama ve topluma dahil edilmelerini temin etmekte mi?	Bu hakla ilgili olarak CRPD gereği devletler gerekli önlemleri alır: [analizde belirtilen koşulları kontrol ediniz] <ul style="list-style-type: none"> • Engellilerin nasıl, nerede ve kimle yaşayacağına, diğer herkesle eşit şekilde karar verebilmelerinin ve özellikle ayarlanmış bir alanda yaşamaya zorlanmalarını konusunda korunmaları, • Engellilerin, kişisel destek dahil olmak üzere, yaşama ve yaşadıkları topluluğa dahil edilmeleri için gerekli olan, ev içi ve diğer topluluk destek hizmetlerinin erişilebilirliğinin temin edilmesi.

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)
Kişisel Hareketlilik CRPD, art 20	27. Herhangi bir kanun veya devlet politikası engellilerin kişisel hareketliliğini temin eden önlemleri desteklemekte mi?	Bu hakla ilgili olarak CRPD gereği devletler gerekli önlemleri alır: [analizde belirtilen koşulları kontrol ediniz] <ul style="list-style-type: none"> • Engellilerin kişisel hareketliliklerinin istedikleri zaman ve şekilde ve uygun fiyatlarla sağlanması • Engellilerin erişilebilir maliyetle kaliteli hareketlilik aygıtlarına, araçlarına, destekleyici teknolojilere ve canlı destek biçimlerine ve vasıtalara erişiminin olanaklı hale getirilmesi • Engellilere ve onlarla çalışanlara hareketlilik becerileri eğitiminin sağlanması

<p>Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:</p> <p>(4)</p>	<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
<p>A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>		<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil ** ciddi iyileştirme gerekiyor *** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

<p>Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:</p> <p>(4)</p>	<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
<p>A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>		<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil ** ciddi iyileştirme gerekiyor *** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)
İfade Özgürlüğü & Bilgiye Erişim CRPD, art 21, 24.3abc 24.4 SR 5 (CCPR art 18 &19) (ICERD art 5d) (ACHR art 13)	28. Engellilere ifade ve düşünce, bilgiye erişim özgürlüğü veren herhangi bir kanun veya devlet politikası mevcut mu?	<p>Bu hakla ilgili olarak CRPD gereği devletler: [analizde belirtilen koşulları kontrol ediniz]</p> <ul style="list-style-type: none"> • Engellilerin, ulaşılabilir çeşitli medya ve iletişim araçları dahil olmak üzere, Braille alfabesi, alternatif el yazıları, alternatif yöntemler ve işaret dili eğitimi alabilmeleri için gerekli tedbirlerin alınması • İşaret dili, Braille alfabesi, alternatif iletişim ve diğer tüm ulaşılabilir yolların, yöntem ve iletişim biçimlerinin engellilerce resmi etkileşimlerde kullanımının kabul edilmesi ve bunun olanaklı hale getirilmesi • Engellilere, farklı engellilik türleri gözetilerek, resmi bilginin zamanında ve ekstra maliyet yüklemeyen, ulaşılabilir biçimler ve tercih ettikleri teknolojilerle sağlanması • Kamuya hizmet veren özel kurumların ulaşılabilir ve kullanılabilir biçimlerde hizmet ve bilgi vermesinin teşvik edilmesi • Kitleleşen medyanın (internet üzerinden bilgi sağlayanlar dahil olmak üzere) hizmetlerini engellilere ulaşılabilir hale getirmeleri konusunda teşvik edilmesi

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)
Özel Hayata Saygı CRPD, art 22 SR 9 (CCPR, art 17) (ECHR, art 8) ACHR, art 11)	29. Engellilerin özel hayatlarına saygıyı temin eden herhangi bir kanun veya devlet politikası mevcut mu?	<p>Bu hakla ilgili olarak CRPD gereği: [analizde belirtilen koşulları kontrol ediniz]</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tüm engellilerin, ikamet yerleri veya yaşam alanları fark gözetmeksizin, özel hayat, aile hayatı, mektuplaşma veya diğer iletişim şekillerine karşı keyfi ve hukuksuz müdahaleye karşı korunma hakkına veya onur ve itibarlarına yönelik hukuksuz saldırılara karşı korunma hakkına sahip olması, • Engellilerin kişisel, sağlık ve rehabilitasyon bilgileri diğer herkesle eşit şekilde devletler tarafından korunmalıdır.

<p>Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:</p> <p>(4)</p>	<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
<p>A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>		<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil ** ciddi iyileştirme gerekiyor *** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

<p>Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:</p> <p>(4)</p>	<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
<p>A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>		<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil ** ciddi iyileştirme gerekiyor *** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/ Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)
Ev & Aile Hayatına Saygı CRPD, art 23 SR 9 (CCPR, art 17& 23) (ECHR, art 8 & 17) ACHR, art 11) (CERD, art 5d) (CEDAW, art 16) (CRC art 7 & 8)	30. Tüm engellilerin ev ve aile hayatına saygıyı temin eden herhangi bir kanun veya devlet politikası mevcut mu?	Bu hakkın sağlanabilmesi amacıyla sözleşme devletlerin uygun tedbirleri almasını gerektirir: [analizde belirtilen koşulları kontrol ediniz] <ul style="list-style-type: none"> • Engelli ayrımcılığının evlilik, aile, ebeveynlik ve ilişkilerle ilgili tüm konularda herkesle eşit şekilde önlenmesi • Engellilerin doğurganlıklarının korunması ve yaşlarına uygun bilgi, üreme ve aile planlama eğitimi verildiğinden emin olunması • Engellilere çocuk yetiştirme hususunda uygun desteğin sağlanması • Çocukların, kendi engellilikleri ya da ailelerinin engelliliklerini gözetmeden aileleri ile birlikte yaşama haklarının, bu mümkün olmadığında ise başka bir aile ortamında yaşamaları hakkının temin edilmesi

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/ Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)
Eğitim CRPD, art 24 CRC, art 23.2 (& 28) SR 6 (CESCR, art 13) (CERD, art 5e) (ECHR-P1, art2) (ACHR-PSS, art 13) (CEDAW, art 10)	31. Tüm engellilerin eğitim alabilmesini temin eden bir kanun ya da devlet politikası mevcut mu?	Bu hakkın sağlanabilmesi amacıyla sözleşme devletlerin: [analizde belirtilen koşulları kontrol ediniz] <ul style="list-style-type: none"> • Eğitim sisteminin tüm seviyelerde kapsayıcı olması ve hayat boyu öğrenme fırsatları sunması • Engellilerin (çocuklar da dahil) genel eğitim sisteminden engelli oldukları için dışlanmamaları • Bireylerin ihtiyaçları ve yeterli desteğin (bireysel destek de dahil) makul düzenleme ile sağlanması • Eğitimin en uygun dil, yöntemler ve iletişim araçları ile sunulması ve bu yöntemlerin ve iletişim biçimlerinin öğreniminin olanağının sağlanması • İşaret dili ve/veya braille alfabesi bilen öğretmenlerin desteklenmesi, engelli öğretmenler de dahil olmak üzere, öğretmenlerin istihdam edilmesi • Engellileri desteklemek amacıyla eğitimin her seviyesinde görevli profesyoneller ve çalışanların engelli farkındalığı, uygun alternatif yöntemlerin, araçların ve iletişim yollarının, eğitim teknik ve materyallerinin kullanılması amacıyla eğitilmeleri

<p>Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:</p> <p>(4)</p>	<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
<p>A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>		<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil ** ciddi iyileştirme gerekiyor *** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

<p>Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:</p> <p>(4)</p>	<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
<p>A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>		<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil ** ciddi iyileştirme gerekiyor *** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)
<p>Sağlık</p> <p>CRPD, art 25</p> <p>CRC, art 23 (&24)</p> <p>SR 2 IACEDPD, art3.2b</p> <p>(ACHR-PSS, art 10) (CESCR, art12)</p> <p>(CEDAW, art12, 14)</p> <p>(CERD, art5e)</p> <p>(MWC, art 43e)</p> <p>(ESC, art 13)</p>	<p>32. Kanunlar veya devlet politikaları engellilerin, engelli ayrımcılığına uğramadan, ulaşılabilir en yüksek sağlık standardına erişimini temin etmekte mi?</p>	<p>Bu hakkın sağlanabilmesi amacıyla sözleşme devletlerin: [analizde belirtilen koşulları kontrol ediniz]</p> <ul style="list-style-type: none"> • Engellilere, cinsel ve üreme sağlığı hizmetlerini de içerecek şekilde, herkesle aynı çeşitlilik, kalite ve sağlık hizmetleri standardı ve nüfusa dayalı kamu sağlık programlarının sağlanması • Özellikle engellilik sebebiyle erken tanı ve uygun görüldüğünde müdahale edilmesi, engelliliğin çocuklar ve daha ileri yaşlardaki kişilerde dahil olmak üzere, azaltmak ve ilerlemesini engellemek için gerekli sağlık hizmetlerinin sağlanması • Engellilikle ilgili sağlık hizmetlerinin, kırsal alanlarda dahil olmak üzere, insanların kendi topluluklarına olabilecek en yakın yerlerde sağlanması • Engellilere, özgür irade ve bilgilendirilmiş onaylarını da içerecek şekilde, diğer konulara ek olarak insan hakları, onur ve otonomi hakkında farkındalıklarını arttırmak ve engellilerin ihtiyaçlarını eğitim aracılarıyla ve özel ve kamu sağlık hizmeti etik standartlarda sağlanması • Ulusal hukuka uygun olan sağlık ve hayat sigortasının engelli ayrımcılığı yapılmadan sunulması • Sağlık hizmetleri veya yiyecek ve içeceklerin engellilik ayrımcılığı sonucu reddedilmesinin önlenmesi

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)
<p>Eğitim</p> <p>CRPD, art 24</p> <p>CRC, art 23.2 (& 28)</p> <p>SR 6</p> <p>(CESCR, art 13)</p> <p>(CERD, art 5e) (ECHR-P1, art2) (ACHR-PSS, art 13)</p> <p>(CEDAW, art 10)</p>	<p>33. Engelliler için kapsamlı rehabilitasyon ve habilitasyon hizmet ve programlarını destekleyen herhangi bir devlet politikası veya kanun mevcut mu?</p>	<p>Bu hakkın sağlanabilmesi amacıyla sözleşme: [analizde belirtilen koşulları kontrol ediniz]</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hizmetler ve programların başlatılabilecek en erken kademede başlaması ve bunların bireylerin ihtiyaçları ve güçlü yönlerinin çok disiplinli bir şekilde değerlendirilmesi üzerine kurulu olması • Toplumda ve topluluklarda katılımı ve dahil edilmeyi destekleyen hizmetler ve programlar, (gönüllü de olabilir) engellilerin kendi topluluklarına olabilecek en yakın (kırsal alanlar da dahil olmak üzere) yerde yapılması • Habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetleri alanında çalışanlar ve profesyoneller için başlangıç eğitimi ve sürekli eğitimlerin devletler tarafından geliştirilmesi • Yardımcı araçlar ve teknolojilerin ulaşılabilirliği ve kullanımının devletler tarafından desteklenmesi

<p>Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:</p> <p>(4)</p>	<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
<p>A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>		<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil ** ciddi iyileştirme gerekiyor *** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

<p>Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:</p> <p>(4)</p>	<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
<p>A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>		<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil ** ciddi iyileştirme gerekiyor *** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)
<p>Çalışma & İstihdam</p> <p>CRPD, art 27</p> <p>SR 7</p> <p>IACEDPD, art 3.1a</p> <p>ESC art 15</p> <p>(CESCR, art 6, 7 & 8) (CCPR, art 8, 22)</p> <p>(ESC, art 1, 4, 5, 9 & 10)</p> <p>(ACHR-PSS, art 6, 7 & 8)</p> <p>(CEDAW, art 11)</p> <p>(CERD, art 5e)</p> <p>(MWC, art 25 & 26)</p> <p>(ECHR, art 4)</p> <p>(ICPMW, art 11)</p>	<p>34. Engellilerin çalışma hayatına diğer bireylerle eşit şekilde erişimlerini temin eden bir kanun veya devlet politikası mevcut mu?</p>	<p>Bu hakla ilgili olarak sözleşme devletlerin: [analizde belirtilen koşulları kontrol ediniz]</p> <ul style="list-style-type: none"> • İstihdamın her şekline dair tüm konularda engelli ayrımcılığının yasaklanması • Engellilerin, sorunların düzeltilmesi de dahil olmak üzere, adil ve uygun iş koşullarında çalışma hakkının korunması • Engellilerin iş ve sendikal haklardan diğer bireylerle eşit şekilde faydalanmasını temin etmek • Genel teknik ve mesleki rehberlik programlarına, yerleştirme hizmetlerine ve mesleki ve sürekli eğitimlere etkili erişimlerinden emin olunması • Engelliler için iş piyasasında istihdam olanaklarını ve kariyer geliştirmeyi temin etmek ve/veya desteklemek • Serbest meslek ve kooperatiflerin gelişme fırsatlarının desteklenmesi • Engellilerin kamu sektöründe istihdam edilmesinin temini • Engellilerin özel sektörde istihdam edilmesinin desteklenmesi (pozitif ayrımcılık programları ve teşvikler de dahil olmak üzere) • Çalışma yeri ve çalışma ortamında engellilere yönelik makul düzenlemelerin yapıldığından emin olunması • Engelliler için mesleki ve profesyonel rehabilitasyon ve işe dönüş programlarının desteklenmesi • Engellilerin kölelik veya iş mahkumiyetinde tutulmadığından ve zorunlu görev veya zorla çalıştırmaktan diğer herkesle eşit şekilde korunduğundan emin olunması

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)
<p>Yeterli Hayat Standardı & Sosyal Korunma</p> <p>CRPD, art 28</p> <p>SR 8</p> <p>(CESCR, art 9)</p> <p>(CERD, art 5e) (CRC, art 23 26 & 27)</p> <p>(MWC, art 27) (CEDAW, art 13 & 14)</p> <p>(ESC, art 14) (ACHR-PSS, art9)</p>	<p>35. Engellilerin yeterli yaşam standartına sahip olmasını bir kanun ya da devlet politikası temin ediyor mu?</p>	<p>Bu hakkın sağlanabilmesi amacıyla sözleşme devletlerin uygun tedbirleri almasını gerektirir: [analizde belirtilen koşulları kontrol ediniz]</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tüm engellilerin temel hizmetler, yeterli yiyecek, giyinme, barınma, temiz suya erişim ve yaşam standartlarının sürekli olarak gelişmesi hakları • Engellilerin uygun ve düşük maliyetli hizmetlere, araçlara ve engelli ihtiyaçlarına yönelik diğer yardımlara eşit erişimleri • Engellilerin, özellikle kadınlar, kız çocukların ve yaşlıların sosyal koruma programlarına ve yoksulluk azaltma programlarına erişimi • Yoksul şartlarda yaşayan engellilerin ve ailelerinin engellemeyle ilgili giderleri için devlet yardımına erişimi • Engellilerin kamu barınma programlarına ve emeklilik maaşına ve programlarına eşit erişimi

<p>Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:</p> <p>(4)</p>	<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
<p>A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>		<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil ** ciddi iyileştirme gerekiyor *** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

<p>Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:</p> <p>(4)</p>	<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
<p>A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>		<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil ** ciddi iyileştirme gerekiyor *** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)
Siyasi & Kamusal Yaşama Katılım CRPD, art 29 SR 18 (CCPR, art 25) (CERD, art 5c) (ACHR, art 16, 23) (CEDAW, art 7) (ECHR, art 11) (ESC, art 5)1)	36. Kanunlar ve devlet politikaları engellilerin siyasal ve kamusal hayata herkesle eşit şekilde tam katılabilmelerini temin ediyor mu?	Bu hakkın sağlanabilmesi amacıyla sözleşme devletlerin: [analizde belirtilen koşulları kontrol ediniz] <ul style="list-style-type: none"> • Oylama işlemleri, oy kullanma yerleri ve materyallerin uygun ve erişilebilir olması • Engellilerin gizli oy kullanma hakları korunmaktadır ve engellilerin kendi seçtikleri kişinin yardımıyla oy kullanmalarına izin verilmektedir. • Engellilerin, gerekli görüldüğünde yardımcı ve yeni teknolojilerin kullanımının sağlanması da dahil olmak üzere, seçimlere katılma, etkin şekilde görevde bulunma ve devletin her kademesinde tüm kamu işlevlerini yerine getirme hakları korunmaktadır • Engelliler, siyasi partiler ve engelli örgütleri de dahil olmak üzere, hükümet dışı örgütler ve kurumların faaliyetlerine eşitlik temelinde katılmaktadır.

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)
Kültürel Yaşama Katılım CRPD, art 30 SR 14 CRC, art 23 (31b) UNCHRPWD-D, art 24ter (CCPR, art25c) (CESCR, art 15) (CEDAW, art 13c) (ACHR, art 14) (MWC, art 31 & 45.4)	37. Engellilerin kültürel hayata katılabilmelerini düzenleyen bir kanun ya da devlet politikası mevcut mu?	Bu hakla ilgili olarak sözleşme devletlerin uygun tedbirleri almasını gerektirir: [analizde belirtilen koşulları kontrol ediniz] <ul style="list-style-type: none"> • Engellilerin yaratıcı, sanatsal ve entelektüel potansiyellerini herkesle eşit şekilde geliştirme ve kullanabilme hakkı • Engellilerin ulaşılabilir formatta kültürel materyallere erişimi, tiyatrolar, sinemalar, kütüphaneler, turizm hizmetleri ve mümkün olduğunca ulusal kültürel öneme sahip yerler gibi kültürel yerlere ve aktivitelere eşit erişim hakları • Engellilerin, işaret dili de dahil olmak üzere, kendilerine özgü kültürel ve dilsel kimliklerinin tanınma ve desteklenme hakkı

<p>Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:</p> <p>(4)</p>	<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
<p>A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>		<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil ** ciddi iyileştirme gerekiyor *** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

<p>Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:</p> <p>(4)</p>	<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
<p>A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>		<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil ** ciddi iyileştirme gerekiyor *** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)
<p>Eğlence, Dinlenme & Spor Etkinliklerine Katılım</p> <p>CRPD, art 30.5</p> <p>SR 11</p> <p>CRC, art 23 (31) (CEDAW, art 13c)</p> <p>(CCPR, art 25c)</p>	<p>38. Engellilerin spor, eğlence ve dinlenme etkinliklerine diğer bireylerle eşit derecede katılımlarını sağlayacak herhangi bir kanun veya devlet politikası mevcut mu?</p>	<p>Bu hakla ilgili olarak sözleşme devletlerin: [analizde belirtilen koşulları kontrol ediniz]</p> <ul style="list-style-type: none"> • Engellilerin tüm seviyelerdeki ana akım spor faaliyetlerine katılmalarını desteklemek ve teşvik etmek • Spor ve eğlence mekanlarının engelli erişimine uygun olmasını sağlamak • Engelli çocukların oyun, eğlence, dinlenme ve spor faaliyetlerine eşit erişimlerini sağlamak • Uygun bilgilendirme, eğitim ve kaynakların engellilere özel programlama ile sunulmasını teşvik etmek

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)
<p>Engelli Kadınlar</p> <p>CRPD, art 6</p> <p>(CEDAW, art 4.1)</p>	<p>39. Engelli kadınlar ve kız çocuklarının ayrımcılığın birden fazla şekline maruz kaldıklarını kabul eden ve onların hak ve özgürlüklerini koruyan herhangi bir kanun veya devlet politikası mevcut mu?</p>	

<p>Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:</p> <p>(4)</p>	<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
<p>A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>		<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin: * uygun değil ** ciddi iyileştirme gerekiyor *** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

<p>Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:</p> <p>(4)</p>	<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
<p>A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>		<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin: * uygun değil ** ciddi iyileştirme gerekiyor *** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)
Engelli Çocuklar CRPD, art 7 CRC, art 23	40. Kanunlar veya devlet politikası engelli çocukların hak ve özgürlüklerini diğer çocuklarla eşit ölçüde sağlayacak önlemleri alıyor mu?	

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)
İstatistik & Veri Toplama CRPD, art 31 SR 13	41. Engellilik konusunda istatistik ve araştırma verisi toplanmasını gerekli kılan herhangi bir kanun ya da devlet politikası mevcut mu?	CRPD gereği: [analizde belirtilen koşulları kontrol ediniz] <ul style="list-style-type: none"> • Veri toplama süreci uluslararası kabul edilmiş normlara uygun bir şekilde insan haklarını ve temel özgürlükleri ve yasal tedbirleri, veri koruma yasası gizliliğin sağlanması ve engellilerin özel yaşamına saygıyı da içerecek şekilde olmalıdır. • Toplanan bilgi gerektiği şekilde ayrıştırılmalı ve devletin sorumluluklarını, engellilerin karşılaştıkları bariyerleri belirlemek ve gidermek noktasında ne kadar yerine getirdiğinin değerlendirilmesinde yardımcı olacak şekilde kullanılmalıdır. • Devlet bu istatistikleri yaymada sorumluluk almalı ve istatistiklerin engellilerin erişimine uygun olduğundan emin olmalıdır.

<p>Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:</p> <p>(4)</p>	<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
<p>A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>		<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil ** ciddi iyileştirme gerekiyor *** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

<p>Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:</p> <p>(4)</p>	<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
<p>A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>		<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil ** ciddi iyileştirme gerekiyor *** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)
Uluslararası İşbirliği CRPD, art 32, 4.2 IACEDPD, art4 SR 22	42. Devlet engellilerin ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının gerçekleşmesini garanti altına almak amacıyla verdiği çaba içerisinde uluslararası işbirliği gerçekleştiriyor mu?	CRPD'ye göre "uluslararası iş birliği" inisiyatifleri uluslararası kalkınma programları; bilgi, deneyim, eğitim programları ve iyi örneklerin değişim ve paylaşımı; araştırma ve bilimsel ve teknik bilgiye erişimde iş birliğini kapsamaktadır.

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)
Ulusal Uygulama & İzleme CRPD, art 33 SR 20	43. Devlet CRPD'nin uygulanmasını izlemek amacıyla ulusal seviyede bir mekanizmaya sahip midir?	CRPD gereği: [analizde belirtilen koşulları kontrol ediniz] <ul style="list-style-type: none"> • Devlet, devlet bünyesinde sözleşmenin uygulanmasıyla ilgili olarak bir veya daha fazla ilgili merkez kurar • Devlet, bir veya daha fazla bağımsız mekanizmayı içerecek şekilde, sözleşmeyi desteklemek, korumak ve uygulanmasını izlemek için bir çerçeve tasarlar veya kurar • Sivil toplum, özellikle engelliler ve onları temsil eden kurumlar, izleme sürecine tam katılım gösterir

<p>Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:</p> <p>(4)</p>	<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
<p>A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>		<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil ** ciddi iyileştirme gerekiyor *** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

<p>Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:</p> <p>(4)</p>	<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
<p>A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>		<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil ** ciddi iyileştirme gerekiyor *** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

Uluslararası ve Bölgesel İnsan Hakları Standartları (Sözleşme/Madde) (1)	Soru (2)	Analizde Ele Alınan Tanımlar ve Maddeler (3)
Ulusal Uygulama & İzleme CRPD, art 33 SR 20	44. Ülkede kurulmuş olan ulusal izleme mekanizması özellikle engellilerden bilgi almakta mıdır?	

<p>Analizde Esas Alınan İlgili Yasa ve Politikaların Açıklaması ve Kaydı:</p> <p>(4)</p>	<p>Analizde Kullanılan Diğer Kaynaklar (ör. İstatistikler, ulusal bütçeler, bilgi sahiplerinden edinilen bilgiler):</p> <p>(5)</p>	<p>Kağıt üzerindeki yasa ve politikaların ve diğer kaynakların insan hakları standartları ve ilkelerine göre analiz edilmesi:</p> <p>(6)</p>
<p>A. ANAYASA B. MEVZUAT C. İÇTİHAT D. POLİTİKA & PROGRAMLAR</p>		<p>Bütüncül bir analiz yaparak birinci sütunda listelenen insan hakları sözleşmelerindeki standartlarla uygulama arasındaki tutarsızlıkları belirleyin.</p> <p>5 genel insan hakları ilkesinin belli bir alanda ne derece uygulandığını anlamak için bir tartışma bölümü içermelidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsan Onuru ▪ Özerklik ▪ Katılım, İçermecilik ve Erişilebilirlik ▪ Ayrımcılık Yapmama ve Eşitlik ▪ Farklılıklara Saygı <p>Edindiğiniz bütün bilgilerle, karne üzerinde yıldız vererek ikinci sütundaki soruya cevap verin:</p> <p>* uygun değil</p> <p>** ciddi iyileştirme gerekiyor</p> <p>*** genel olarak uygun veya çok az değişiklik gerekiyor</p>

ESHİD

Eşit Haklar

İçin

İzleme Derneği

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği
Kamerhatun Mah. Hamalbaşı Caddesi
No:22/2-3 Beyoğlu - İstanbul - Türkiye
Tel: +90 212 293 63 77
www.esihaklar.org
email: esihaklar@gmail.com